

**AZERBAIJAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAIJAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ**

YÜKSEK LİSANS MERKEZİ

Elyazması hukukunda

Afag Cabbarova Elhan kızının

“ARAP BAHARI’NA SOSYAL MEDYA’NIN ETKİSİ”

Konusunda

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İhtisasın şifresi ve adı 060213_Uluslararası İlişkiler

İhtisaslaşma “ Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi”

Tez Danışmanı:

Cavid Veliyev İsmayıl oğlu

Uluslararası ilişkiler üzrə fəlsəfə doktoru

Yüksek Lisans Programının Rehberi:

Gabil Manafov Nadir oğlu

İktisat elmleri doktoru, prof.

Kafedra müdiri

Fariz Ahmedov Saleh oğlu

İktisat elmleri üzrə felsefə doktoru,doç.

BAKİ - 2015

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI

AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ

YÜKSEK LİSANS MERKEZİ

“ARAP BAHARI’NA SOSYAL MEDYA’NIN ETKİSİ”

YÜKSEK LİSANS BİTİRME TEZİ

Hazırlayan

Afag Cabbarova

Danışman

Dr. Cavid VELİYEV

BAKÜ-2015

ÖZET

Teknolojik gelişmelere bağlı olarak kitle iletişim araçları , günden güne bireyleri etkileme gücünü arttırmakta ve dünyayı yeni baştan biçimlendirmektedir. Radyo ile televizyonun yanında özellikle güçlü bir potansiyele sahip olan internet teknolojisi sınırları ortadan kaldırmış ve McLuhan'ın “global köy” kavramının günümüz e uyarlanmasını sağlamıştır. Gerek yurttta ve gerekse de dünyada yaşanan gelişmeler internet üzerinden rahatlıkla takip edilebilmektedir . İnternetin bir uzantısı olan sosyal medya ise bireylerin ilgisini kısa bir süre içerisinde çekmeyi başarmış ve tüm dünyada yaygın olarak kullanılan , milyonlarca üye sayısına sahip Facebook , Twitter, Myspace gibi ağların popüler bir hal almasını sağlamıştır.

Başta Tunus , Mısır, Libya, Suriye, Bahreyn, ve Yemen gibi ülkelerde görülen Arap Baharı ise tüm dünyaya kitle iletişim araçları ve sosyal paylaşım siteleri aracılığıyla yayılmıştır . Halkın gösterdiği tepkiler ve direniş kimi zaman sansüre uğramış ve radyo , televizyon üzerinden rahatlıkla aktarılamamıştır. Fakat internet daha özgürlükçü bir ortam sunduğu için kullanıcılar sosyal paylaşım ağları üzerinden Arap Baharı'na yönelik tüm gelişmelerden haberdar olabilmış , yorum yapabilmışler.

Bu çalışmada sosyal medyada yaşanan halk hareketleri ve Arap Baharı'nın köklü değ işimlere vermiş olduğu destek irdelenerek açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Arap Baharı , Sosyal Medya , Bireysellik, Sosyal Dönüşüm, Etkileşim, Özgürlük.*

ABSTARCT

Depending on the technological developments, the mass media increases the power of influences of individuals and so to speak, it shapes the world anew. Beside radio and television, internet technology which has particularly a strong potential has eliminated the boundaries and it has led to the adaptation of the concept of McLuhan's "global village" to present. Developments, which are both at home and around the world, such as the political, economic, social can be followed easily over the internet. Social media which is an extension of the internet has achieved to draw attention of individuals in a short time and it has provided to networks such as Facebook, Twitter and Myspace that are widely used all over the world and has millions of members to become popular.

The Arab Spring seen in countries such as Tunisia, Egypt, Libya, Syria, Bahrain, and Yemen has been spreaded all over the world through the mass media and social sharing network. The responses and resistance of the people has sometimes been subject to censorship and it hasn't been easily presented over radio and television. However, users are able to be aware of all developments on the Arab Spring over the social sharing networks, are able to make interpretation and are able to share videos because internet offers a more liberal environment.

In this work, it has been examined the popular movements in social media and the support given by the Arab Spring to radical changes.

Keywords: *Arab Spring, Social Media, Individuality, Social Transformation, Interaction, Freedom*

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL MEDYA’NIN ARTAN ROLÜ

1. 1. SOSYAL MEDYA NEDİR.....	6
1.2. SOSYAL MEDYA VE POLİTİK HARAKETLER.....	12
1.2.1. Sosyal Medya’ nın Seçimlerdeki Rolü.....	15
1.2.2. Sosyal Medya’ nın Örgütlü Suç İşlemede Rolü.....	17
1.2.3. Toplumsal Değişimler Sürecinde Sosyal Medya.....	18

İKİNCİ BÖLÜM

“ARAP BAHARI” NIN ORTAYA ÇIKIŞININ NEDENLERİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERE ETKİSİ

2.1. “ARAP BAHARI”NIN ORTAYA ÇIKIŞININ NEDENLERİ.....	21
2.1.1. Tarihsel Nedenleri.....	30
2.1.2. Sosyal ve Sosyo-psikolojik Nedenleri.....	31
2.1.3. Yönetimsel (Yönetimsel) Nedenleri.....	32
2.1.4. Siyasal Nedenleri.....	36
2.1.5. Ekonomik Nedenleri.....	37
2.1.6.Diğer Nedenleri.....	38
2. “ARAP BAHARI”NIN DÜNYA EKONOMİSİNE VE SİYASETİNE ETKİSİ.....	39
2.2.1.Ortadoğu’ya Etkisi.....	43
2.2.2..Avrupa’ya Etkisi.....	45
2.2.3.Güney Kafkasya’ya Etkisi.....	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

“ARAP BAHARI”NIN YAŞANDIĞI ÜLKELERDE SOSYAL MEDYA’NIN ETKİSİ

3.1. TUNUS.....	51
3.1.1.Yasemin Devrimi.....	55
3.2. MISIR	58
3.2.1. Hüsnü Mübarek Devri ve Sonrası Protestolar.....	59
3.3. YEMEN	63
3.3.1. 2011-2012 Yemen Ayaklanmaları.....	65
3.4. BAHREYN	68

3.4.1. 2011-2012 Bahreyn Ayaklanmaları.....	69
3.5. LİBYA	71
3.5.1. Libya İç Savaşı.....	74
3.6. SURYA	75
3.6.1. 2011-2012 Suriye Çatışmaları, İç Savaş.....	75
3.7. ÜRDÜN	77
3.7.1. 2011 Ürdün Protestoları ve Sonuçları.....	79
3.8. SUUDİ ARABİSTAN	80
3.8.1. Neseb ve Sebeb Asabiyeti.....	82
3.9. CEZAYİR.....	84
SONUÇ	86
KAYNAKLAR	91

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
GSMH	Gayri Safi Millî Hasıla
GSYİH	Gayrisafi yurt içihasıla
IMF	International Monetary Fund
IMC	Indymedia Center
IAF	Islamic Action Front
KİK	Körfez İşbirliği Konseyi
MK	Müslüman Kardeşleri
OKA	Ortadoğu ve Kuzey Afrika
NATO	North Atlantic Treaty Organization
YAK	Yüksek Askeri Konsey

GİRİŞ

Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde yaşanan, etkileri günümüzde de sürmekte olan Arap Baharı'nda sosyal medya araçları ve sosyal ağ siteleri, El- Cezire gibi uydu televizyonları ve mobil telefonları içeren bilişim ve iletişim teknolojilerinin yoğun biçimde kullanılmasından dolayı, süreç zaman zaman “facebook devrimi” olarak da adlandırılmaktadır. Bu çalışmada bu hareketin devrim olup olmadığı tartışması dışarıda bırakılarak, bilgi iletişim teknolojilerinin sosyal değişim etkisine odaklanılmıştır. Sistemin dışındaki yeni aktörlerin yarattığı yeni aktivizmin gerçekte yeni olup olmadığı ise diğer bir tartışma konusu olarak ortaya konulmuştur.

Devletler, ordular ve küresel şirketler siber aleme hazırlık için kendilerini yeniden yapılandırmaya çalışıyorlar. Zaten yeniden var edilmeye çalışılan NATO'nun yeni savaş alanı da siber alem idi.

Dünya teknolojik açıdan kendini yeniden yapılandırma çalışırken Ortadoğu dünyasında halk ayaqlanmaları başladı. Herkes bu ayaqlanmalara dikkatini vermiş ve buna açıklama vermeye çalışıyordu. Ama aslında yan geçilen bir şey vardı, bu geçmişte yönetim sahibi olanların yeni değişikliği anlayamadıklarından kaynaklanan çöküntülerdi.

Kitle iletişim araçları sadece yazı ve resimden oluşurken zamanla ses ve görüntüden oluşan zamanı ve mekanı dönüşüme uğratan bir yapıya bürünmüştür. Kitle iletişim araçları güçlü kurum ve yönetimlerce amaçları doğrultusunda şekillenebilir niteliktedir. Kısa zamanda değişikliklere ayak uydurması güçtür. Buna karşın sosyal medya araçları

istendiği anda değişikliğe uğrayabilir, sadece gl yönetimlerin değil bireylerin bireysel isteklerine de cevap verebilir. Aktif katılım, zgr ortam, zamansız mekansız iletişim, sınırsız paylaşımı sayesinde modern iletişim araçları çoğunluklar tarafından rahatlıkla kullanılmaktadır. Geleneksel kitle iletişim aralarındaki kısıtlama, sansür gibi durumlar rahatlıkla uygulansa da, modern iletişim araçlarında da her şey göründüğü kadar kolay değildir. Kimin ne yaptığının kolaylıkla tespitinden dolayı bu modern araçları kullanan halkta yine bir tedirginlik vardır. Aynı zamanda küçük klavye sahiplerinin yazıp paylaştıkları da yöneticileri tedirgin edebilmektedir. Bunlar sosyal medya ve Arap Baharı'nın etkileşiminin anlaşılması açısından gereklidir.

2010 yılında Tunus'ta başlayan halk hareketinin Arap coğrafyasında isyanlara, iktidar değişikliklerine ve hatta Suriye'de görüldüğü gibi iç savaşa sebep olacak kadar yayılması, Tunus'taki halk hareketinin domino etkisi yaratması olarak nitelendirilmektedir. Tunus'taki halk hareketinin domino etkisi yaratmasının başlıca nedeni ise politik, ekonomik ve sosyal yönleri bulunan pek çok faktörün karşılıklı etkileşimine bağlı olarak doğan ve halk uyanışını ifade etmesi açısından "Arap Baharı" olarak adlandırılan sürecin kapsadığı coğrafyada, benzer sorunlar içindeki halkın aynı dili konuşmasıdır. Aynı dili konuşan Arapların, hangi Arap devletinin vatandaşı olurlarsa olsunlar birbirleri ile kurdukları iletişimin yoğunluğu birbirlerinin sorunlarını, görüşlerini, tepkilerini sahiplenmelerinde ve dolayısıyla halk uyanışının öngörülemeyecek bir hızla tüm Arap coğrafyasına yayılmasında başlıca faktörler arasında yer almaktadır. Bu kapsamda "Arap Baharı" sürecinde özellikle sosyal medyanın oynadığı rolün önemi tartışılmaktadır. Ancak, halk ayaklanmalarında Araplar arasındaki

iletişimi sadece sosyal medyadaki iletişim kanallarına bağlamak dar bir yaklaşım olacaktır; zira bu süreçte, meydanlardan yaptıkları canlı yayınları ve yorumları ile Arap TV kanallarının oynadığı rol de yadsınamaz.

Tunus'taki ayaqlanmalarda Twitter daha çok kullanıldığı için bu darbeye “Twitter darbesi” adı verildi. Mısır'da ise gençlerin Facebook'a olan ilgileri dolayısıyla darbe “Sevrebook-Darbe kitabı” olarak adlandırıldı. Suriye, Libya ve Yemen'de ise YouTube daha çok ön plandaydı. Çünkü cep telefonlarıyla çekilen anbaan görüntüler uydular üzerinden aynı anda Youtube'a yüklenip dünyaya yayılıyordu.

İnternet kampanya ve hareketlerin örgütlenmesini kolaylaştırmış ve göstericilerin daha önceki zaman, mekan ve mali engelleri olmadan haberleşmelerinde ve seferber olmalarına yardım etmiştir . İnternetin yeni küresel hareket için önemi Seattle gösterileri temelinde Tekno - göstericilerin “Bağımsız Medya Merkezi (IMC)” diğer adıyla “Indymedia”ı yaratması ile daha da artmıştır . Böylece IMC göstericilerin merkezine dönüştü . Tekno - göstericiler daha sonra bir çok sokak gösterilerinin başlamasına bu site üzerinden görüşerek karar verdiler.

Ardından sosyal medya ve Wikileaks'in bu ayaklanmalarda etkisi tartışılmaya başlandı. Bazilerine göre halk, Wikileaks belgelerinde hükümetin yolsuzluklara bulaştığını gördü ve sosyal paylaşım siteleri aracılığıyla örgütlendi. Bazi uzmanlar ise İnternet'in, ezilen halkın örgütlenmesine katkıda bulunsa da kitlesel bir hareket yaratamayacağı görüşündeydi. İran, Mısır gibi ülkelerdeki sansür, blog yazarlarının yargılanması ayaklanmaları tetiklediği söylenebilir.

Ancak, devrimin birçok etmeni bulunuyor ve İnternet bunlardan yalnızca biri.

Elbette , bunlar sadece internetin Arap ülkelerindeki diktatörlüklere karşı ayaqlanma ve yeni darbelerin asıl faktörü olduğunu söyleyemeyiz . Ancak gençlerin örgütlenmelerinin “net” üzerinden olduğunu da inkar edemeyiz .

“Arap Baharı” kapsamında bir çok araştırmacıların işlerinde yeni bilgiler edinmekteyiz. Bu bakımdan Azerbaycan araştırmacıları içerisinde Günel Mustafayeva’nın “Yaxın Şərqdə siyasi proseslər: fərqli maraqlar və mövqelər” makalesi, Cavid Əlisgəndərli’nin “Ərəb baharı”: geosiyasi və geoiqtisadi maraqların qarşılıqlı təsiri” , “Ərəb Baharı” kontekstində Türkiyə və İran”, makaleləri , Səmayə Mustafayeva’nın ABŞ-ın xarici siyasəti (1945-2010) adlı kitabında daha yeni-yeni başlamakta olan “Arap Baharı” hakkında da bilgi vermiştir.

Tezimizin amacı sosyal medya’nın Arap Baharı’na yönelik etkisidir. Bu kapsamda araştırmaların olunması bu mevzunun sonuca varılması için bir amaktır. Konunun bütün boyutlarıyla ele alınması çalışmamızın sınırlarını aşacak olmasından çalışmamızda eleştirel bir yaklaşım geliştirerek sosyal medya ve Arap devrimleri bağlamında üzerinde durduğumuz bazı önemli hususları şu şekilde belirtebiliriz: Bölgede yaşanan halk hareketlerinin toplumsal dinamiklerine dikkat çekmeden, sosyal medyanın bazı olumlu özelliklerine vurgu yaparak yaşananların sosyal medya devrimi olduğunu ifade etmenin yanlışlığını belirtmek gerekmektedir. Sosyal medyanın Arap Dünyası’nda yaptığı etki birçok uzmanlar tarafından araştırılmaya başlanmıştır. Arap Baharı’na etkilerinin yadsınamaz olduğu hatta devrimin

gerçekleşmesinde en büyük payın sosyal medyaya ait olduğu konuşulmaktaydı. Bu bakımdan Arap Baharı'na "sosyal medya devrimi" kavramını kullanmaya başlamışlardır.

Burada başlıca üç hususun altını çizmek gerekmektedir. Birincisi; "Arap Baharı"nın Arap coğrafyasında hızla yayılmasında özellikle en popüler TV kanallarının rolü yadsınamaz; hatta TV kanallarının "Arap Baharı"nın yayılmasına ve sonuçlarına yansıyan rolünden öte, bizzat "Arap Baharı"na neden olan faktörler arasında sayılmakta olduğunu da belirtmek gerekir. İkincisi; Arap coğrafyasında, Arap devletlerinin bölgede güç/etki mücadelesi yanında, devletlerin finanse ettikleri kanallar arasında da ciddi bir rekabetin yaşanmakta olduğu gözlemlenmektedir; açıktır ki bu rekabetin kaynağı, kendilerini finanse eden devletlerin siyasi görüşlerini, Arap halkları arasında kabul gördürmeye yönelik çabalarıdır. Üçüncüsü "Arap Baharı" sürecinde medyanın oynadığı rolün ne ölçüde önemli olduğunun anlaşılması, bölgede basın-yayın organlarında sayısal artışı beraberinde getirmiştir ve getirmeye devam edecektir.

Çalışmamız kapsamında toplumsal paylaşım ağlarına ve bu ağların kullanım pratiklerine ilişkin bütün yönlerin ele alınması mümkün olamayacağından, daha çok toplumsal paylaşım ağlarının Arap coğrafyasında yaşanan bu süreçte etkin olarak kullanılmasının ne anlama geldiğini irdelemeye çalışmaktayız.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE SOSYAL MEDYA’NIN ARTAN ROLÜ

1.1. Sosyal Medya Nedir

Sosyal medya tek bir ürün ya da internet sitesinden oluşmaz. Her geçen gün sosyal medya ağlarının hitap ettikleri kesimlerin hem nitelik hem de nicelik olarak farklılık arz etmesi konuyu bir sosyal olgu olarak ele almayı zorunlu kılmaktadır.

Sosyal medyanın tanımı noktasında şimdiye kadar herkesin birleştiği bir tanım bulunmamaktadır. Buna karşılık yapılan tanımlar ya sosyal medyanın kullandığı internet teknolojisini esas almakta (Web 2.0 teknolojisi kullanan internet sayfaları) ya da fonksiyonunu esas alarak tanımlamaktadırlar. Fonksiyonunu öne çıkararak tanım yapılmasına “diğer kullanıcılarla ilgili bilgi toplamak ve iletişime geçmek için ziyaret ettikleri internet siteleri” örnek verilebilir.¹Bazileri hem Web 2.0 teknolojisini kullanarak kişinin diğer insanlarla ilişki kurulmasını, hem de bilgilerin paylaşılmasını olanaklı kılan paylaşım siteleri olarak tanımlanabileceğini öngörüyorlar. Sosyal paylaşım sitelerini çekici hale getiren sebeplerin başında, bu siteleri kullanan insanların kolay bir şekilde kendilerine ait ‘profil’ oluşturarak diğer insanlarla iletişime geçmeleri ve profillerini güncelleyerek diğer insanlarla ilişkilerini sürdürebilmeleri sayılabilir.²Sistemin basit, bedava ya da ucuz olması, kişinin bilgilerini

¹ Ç.M, Hazar, “Sosyal Medya Bağımsızlığı-Bir Alan Çalışması”. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, İletişim: **Kuram ve Araştırma Dergisi**, Sayı : 32, 2011, ss. 151-176, s. 158.

² IAB Türkiye (b). “ İnternet Kullanımı Alışkanlıkları”. IAB Türkiye, Gemius ve Ipsos KMG, 2009.

güncellemesine izin vermesi ve arzu ettiği bilgileri irtibat listesine kolayca göndermesi gibi sebepler de bu sistemin çekiciliğini artırmaktadır. Unutmamak gerekir ki, her bir kullanıcının kendine has bir özel sebebi mutlaka vardır. Yapılan bir sınıflama, her ne kadar bütün sosyal medya paylaşım sitelerini içine almasa da, bu “Trendweek Editorü, 2010” kaynağında önemli olanların adları görülebilir.³

Sosyal medyanın etkileşimli iletişim imkânı, bireyi içinde yaşadığı toplum ve devletle ilişkilerinde edilgen (pasif) olmaktan çıkarıp, etken (aktif) bir konuma yükseltmiştir. Bu durum, birey-aile, birey-toplum, birey-devlet ilişkilerinin geleneksel kodlarını bozmuş ve bu ilişkileri birey merkezli olarak yeniden şekillendirmiştir. Sosyal medya, artık insanlar için haberleşme ve iletişim aracı olmanın ötesine geçerek, bir sosyalleşme ve kendini ifade edebilme, içinde yer aldığı her düzeydeki örgütlü yapılara katılma platformlarına dönüşmüştür. Özellikle Facebook ve Twitter gibi sosyal ağlar, kullanıcılarına tanışma ve mesajlaşmanın ötesinde, organizasyon kurma, organize olma, bilgi ve fikir paylaşma, inanç ve düşünceler etrafında gruplaşma imkânlarını da vermiştir. Öyle ki, günümüzde sosyal ağlar, rejim değiştirmek, hareket başlatmak üzere kamuoyunu harekete geçiren birer organizasyon araçları haline dönüşmüştür. Bu durum sosyal ağların, demokrasi algısı ve uygulamasını da, temsili demokrasiden katılımcı (doğrudan) demokrasiye doğru dönüştürme gücüne ve imkanına sahip olduğu şeklinde değerlendirilmektedir. Başka bir ifade ile sosyal ağlar, yalnızca kamuoyu oluşumuna katkı sağlamakla kalmamakta, ayrıca ve belki de daha önemli

³ P.Klieber “Document Classification Through Data Mining Social Media Networks”, Stetson University, (13.10.2009), ss.37-52, s. 43.

bir biçimde sosyal hareketlerin planlandığı, organize edildiği, başlatıldığı ve yönetildiği önemli araçlara dönüşmektedir.⁴

Sosyal medya, bir yandan bireyi hayatın merkezine yerleştirirken, diğer yandan da, giderek güçlenen ve karmaşılaşan, anlaşılabilir ve baş edilemez bir mekanizmaya dönüşen devlet ve bürokrasiye karşı bireylerin örgütlenmesine ve özgürleşmesine zemin hazırlayan sivil toplumun gelişimini de hızlandırmaktadır. Sivil toplum, kamuoyu oluşumunda en önemli aktörlerden birisidir. Bu nedenle sosyal medyanın sivil toplumun oluşmasına ve güçlenmesine etkisi, kapsamlı biçimde incelenmeyi hak etmektedir. Ancak sosyal medyanın örgütlü birimlerce kötüye kullanılabilme ihtimali de göz ardı edilmemelidir. Görüşlerin, önerilerin, fikirlerin bilginin ve haberin bu kadar hızlı ve özgürce yayılabildiği bir ortam olması, yani özgürlük alanının bu kadar geniş olması birçok bakımdan iyi olduğu gibi birçok bakımdan da sakıncalar içermektedir. Çünkü özellikle hassas konularda insanların manipülasyona açıklıklarının fazla olduğu yani kasıtlı ve yanlış yönlendirilmeye müsait olduğu durumlarda ortaya çıkan bilgi kirliliği, önü alınamayacak durumları doğurur.

Yeni medya kavramı küreselleşme ile paralel gelişen birçok yerde vurgu yaptığımız insan, bilgi, belge, fikirlerin mobilitesinin artması ile basılmış yayınlar ve televizyon gibi haber kaynaklarının dışında kalan medya için kullanılan bir tanımlamadır. Aslında yeni medya kavramı bugün internet tabanlı olmayan hiçbir mecra araç ve ortamı kendisine taban almama durumuna gelmiştir. Fakat haber alma özgürlüğünün yetersiz hileli bir özgürlük olması bunun yerine haberleşme (yani karşılıklı haber, bilgi ve

⁴ S. Livingstone, K. Staksrud and E. Ólafsson, "Social networking, age and privacy", EU Kids Online, Londra, İngiltere 2011, ss. 4-25 , s.12.

fikrin aktarılması) özgürlüğünün sağlanması yalnızca internet tabanlı olmak zorunda değildir. Dolayısıyla Yeni medya kavramını sadece internet tabanına sıkıştırmak gün geçtikçe artan ve değişen teknolojik imkanları yok saymak olur.⁵

Günümüzde giderek gelişen ve yaygınlaşan internet teknolojisi ve sosyal etkileşim, sosyal medya olgusunu oluşturmaktadır. Web 2.0, sosyal ağ ya da sosyal iletişim siteleri olarak da ifade edilen bu alan, yeni kuşak internet uygulamalarını içermektedir. Sosyal medya, kullanıcılara enformasyon, düşünce, ilgi ve bilgi paylaşım imkanı tanıyarak karşılıklı etkileşim yaratan çevrimiçi araçlar ve web siteleri için ortak kullanılan bir terimdir. İnsanların düşünce, görüş ve ilişkilerini internet üzerinden paylaştıkları bir ortam sunmaktadır.⁶

Sosyal medya, adında medya olmasına rağmen geleneksel medyadan farklılık göstermektedir. Özgünlüğünü yaratan en önemli farklılığı, herhangi bir bireyin sosyal medyanın içeriğini yaratabilmesi, yorumda bulunabilmesi ve katkı sağlayabilmesidir. Metin, ses, video, resim paylaşımına olanak sağlamakta, bu özelliği ile de kullanıcılara geniş bir kullanım olanağı sunmaktadır.

Radyo, televizyon, gazete gibi araçların ‘eski medya’ veya ‘kitle iletişim araçları’ olarak adlandırılmalarına karşılık, bugün etkinliğini her geçen gün artıran İnternet, mobil telefon gibi araçların ‘yeni medya’, ‘sosyal medya’ veya ‘ikinci medya çağı’ olarak

⁵ J. Robertson, “Organised Crime Using Social Media in Bid to Corrupt Public Officials, ACC warns”. Retrieved from <http://www.couriermail.com.au/news/queensland/organised-crime-using-social-media-in-bid-to-corrupt-public-officials-acc-warns/story-fnihsrf2-1226687674138>, (30.09.2013).

⁶ Trendweek Editörü (2010) “Sosyal Medya Nedir?”, Retrieved from Trendweek: www.trendweek.com/sosyal-medya-nedir/, (20.10. 2011).

adlandırılır⁷ **Gazete, radyo ve televizyon** gibi geleneksel medya unsurları bundan 75 yıl öncesi için nasıl yeni iletişim araçları ise, yeni bir iletişim yöntemi olan sosyal medyanın iletişim araçları da **Twitter, Facebook, Foursquare ve Youtube** gibi servisler.⁸

“Morgan Stanley’nin 2004 yılında yaptığı bir araştırmaya göre; diğer iletişim araçlarıyla karşılaştırıldığında 50 milyon kullanıcıya ulaşma süresinin radyonun 38 yıl, televizyonun 13 yıl, internetin ise 5 yıl olduğu saptanmıştır”⁹

Basit bir anlatımla sosyal medya, kullanıcıların internette aradığı, kullandığı ve paylaştığı içeriği gene kendilerinin ürettiği bir platformdur. İnternet kullanımının halkın her kesiminin kullanacağı bir dönüşüme uğraması ve yaygınlaşması ile birlikte ilk dönemdeki tek yönlü paylaşımlar değişime uğramış ve kullanıcılar internet sitelerindeki içeriklere yorum olarak katkıda bulunabilmeye başlamışlardır. Bu süreçte sosyal medya kavramına geçişin ilk adımlarının bloglar ve sözlük siteleri oldukları söylenebilir.¹⁰

Kısacası internet ve sosyal medya, toplumdaki birey ve gruplar arasındaki iletişimde devrim mahiyetinde bir dönüşümün temelini atmıştır. Küreselleşmenin zeminini oluşturan iletişim ve ulaşım alanındaki teknolojik gelişmelerin zorunlu bir sonucu olarak, insan toplulukları arasındaki iletişim ve paylaşım da, eskiye nazaran muazzam ölçüde

⁷ Mehmet Emin Babacan, İrfan Haşlak ve İsmail Hira “Sosyal Medya ve Arap Baharı” , s.72, (18.05.2013).

⁸ Ali Rza Babaoğlu, “Sosyal Medya’nın Siyasete Etkisi ve İnternet Politikası” <http://www.alibabaoğlu.com/blog/devlet-yonetimi-ve-sosyalmedya-rolu/>, (05.12.2011).

⁹ Halil Türkden, “Sosyal Medya Kullanımının Değişim Hareketlerindeki Rolü: Tunus ve Mısır” <http://iletisim.ieu.edu.tr/karine/?p=292#comments>, (29.02.2012).

¹⁰ T.D. Wiener, “Chapter 1: Introducing the Mosaic of Integration Theory. In a Wiener, European Integration Theory”, Oxford: **Oxford University Press**, 2003, ss. 1-76. s.54.

artmıştır. Dolayısıyla üretici güçlerdeki bu ve benzeri gelişmeler, sosyalist bir toplumun maddi temellerinin oluşması bakımından da son derece önemlidir.¹¹

Ancak üretici güçlerdeki benzer her devrimsel gelişmede olduğu gibi, kapitalist sistem kısa sürede tedbirlerini alarak bu alanda da kendi aleyhine olan veya olabilecek durumları bertaraf etmeye girişmiştir. İnternet ortamında başlangıçta çok daha fazla olan özgürlük ve serbestlik giderek kısıtlanmakta ve bundan nasibini alan sosyal medya da her geçen gün daha fazla devletlerin ve çeşitli burjuva güç odaklarının müdahalesine maruz kalmaktadır. İnternet ve sosyal medya da devletlerin veya istihbarat örgütlerinin elinde muazzam bir fişlemenin, teknolojik takibin, kitlelerin manipüle edilmesinin ve adeta “büyük birader” toplumunun yaratılmasının aracı haline dönüştürülmeye çalışılmaktadır. Bu tür gelişmeler daha önce hiç yaşanmamış gibi, internete ve sosyal medyaya haddinden fazla anlam yükleyen ve umut bağlayan kimi solcuların veya liberallerin hayal kırıklıkları bir yana, üretim araçlarının mülkiyetini ve dolayısıyla kontrolünü elinde tutan burjuvazinin bunu hızlıca gerçekleştirmesi hiç de sürpriz değildir.

Aslında, tüm olumlu yanlarına ve potansiyeline rağmen internet ve sosyal medya ciddi dezavantajları da içinde barındırmaktadır. Toplumsal ilişkilerin sanallaşması, yani insanla insan arasındaki direkt ilişkinin azalması sonucu bireylerin giderek asosyalleşmesi ve sosyal olandan, dolayısıyla da örgütlülükten uzaklaşması tehlikesinin baş göstermesi bir örnektir. Kaynağı, doğruluğu, objektifliği belirsiz bilginin hızlı biçimde yayılması ve bu tür içerik paylaşımlarının çok fazla olması nedeniyle son derece kafa karıştırıcı bir bilgi kirliliğinin ortaya çıkması ise ikinci örnek

¹¹ Kerem Dağlı, “Sosyal Medya ve Toplumsal Hareketler”, №110, http://marksisttutum.org/sosyal_medya_ve_toplumsal_hareketler.htm, s.22, (05.2014).

olarak verilebilir. Doğru, tam bilgi edinmek ve ondan sonra fikir üretmenin yerini, kısa ve haplaştırılmış “bilgi”ye dayalı malumatfuruşçuluk ve bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olmak almaktadır. En ciddi meselelere bile “yaratıcı espri” adı altında gayri ciddi yaklaşılabilmekte, seviye düşmektedir. Sanal özgürlük gerçek özgürlüğün yerini almaktadır. Ve bu haliyle internet ve sosyal medya ortamları burjuva devletlerin manipülasyonlarına son derece açık bir haldedir.¹²

Demek ki sosyal medyanın olanaklarının haddinden fazla abartılması da, küçümsenmesi de yanlıştır. Doğru bakış açısının nirengi noktası, bu tür araçları kimin, ne için kullandığıdır. Kapitalizm altında, internetten de sosyal medyadan da en fazla devlet aygıtlarıyla ve tekelleriyle kapitalistlerin yararlanacağını unutmamak gerekir. Bu durumun yaratacağı olumsuz etkileri görmezden gelmek büyük hata olacaktır. Ancak buradan yola çıkarak internetin ve sosyal medyanın sağlayacağı avantajları görmezden gelmek de hatadır. Marifet bu tür olanakları devrimci faaliyetin hizmetine koşabilecek hünere ve örgütlü güce sahip olabilmektedir.

1.2. Sosyal Medya ve Politik Hareketler

Sosyal medya, seçen ile seçilen arasındaki ilişkinin artırılmasını, hızlandırılmasını ve aracısızlaştırılmasını sağlayabilmektedir. Günümüzde sosyal medyanın bu yönünün giderek artan şekilde kullanıldığı gözlemlenmektedir. Sosyal medyanın bu rolü özellikle geleneksel medya organlarının tarafsızlığından şüphe duyulduğu ülkelerde çok daha kritik bir

¹² Vural Zeynel, Beril Akıncı ve Bat Mikail, “Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma”, Journal of Yasar University, Vol.20 No:5, 2011, ss.3348-3382, s. 3367, http://journal.yasar.edu.tr/wpcontent/uploads/2012/08/3_BVural_MBat.pdf, (25.07.2013).

hale gelmektedir. Sosyal medya, miting, afiş gibi geleneksel seçim aygıtları ile ulaşamayan genç nüfusun da seçim kampanyalarına dâhil edilebilmesi, seçimlerde kendi geleceği için oy kullanacak genç seçmenin daha nitelikli tercihlerde bulunabilmesini sağlayabilmektedir. Sosyal medya, ayrıca, toplumdaki siyasi katılım düzeyini yükseltmekte, siyasetin şeffaflığını ve sorumluların hesap verebilirliğini de artırmaktadır.

Sosyal medya bireylerin demokratik katılımlarının artırılmasını sağlamakla birlikte son zamanlarda özellikle Kuzey Afrika ve Ortadoğu’da çeşitli devrimlerin gerçekleşmesinde de önemli bir rol üstlenmiştir. Geleneksel iletişim platformlarında zaman zaman manipüle edilme riski ile karşı karşıya olan bilgi, sosyal medyada kitlelere aracısız aktararak özellikle demokrasi kültürü gelişmemiş olan ülkelerde demokrasi fikrinin ve ihtiyacının yaygınlaşması sonucunu doğurabilmektedir.¹³

Geleneksel Medya açısından, Kuzey Afrika ve Ortadoğu’da yaşanan sürecin tek bir istisnası ve yıldızı vardı – El Cezire. Medyanın Arap toplumları arasında haberleşmeyi sağlamasında ve Arap dünyasını ilgilendiren kritik konuların tartışmaya açılmasında kırılma noktası, El Cezire televizyonu ile olmuştur. Henüz İnternetin yaygınlaşmadığı bir dönemde arapça yayına başlayan ve Arap medyasındaki “oto-sansür anlayışı” çizgisi dışında yayın yapabilen bu kanal ile Arap halkları ortak sorunlara sahip olduklarını fark etmeye başlamıştır. Protesto gösterileri Tunus’ta başladığında sürecin tüm

¹³ Alek Tarkowski, Basem Fathy and Dzianis Melyantsov, “From the network to the streets: Online tools and democratization in Egypt and Belarus”, Policy Association for an Open Society, Policy Brief 5, 2011, ss.28-43, s.34.

Arap coğrafyasına yayılması El Cezire kanalı aracılığıyla mümkün olmuştur. Başta ElCezire kanalı olmak üzere genel olarak televizyonun sağladığı şeffaf ortam Arapülkelerindeki bu gelişmelerden dünya kamuoyunun haberdar olmasını sağlamıştır. Konuyla ilgili en açık örnek, Tunus'taki isyanın başlaması ile beraber Bin Ali'ye yardım önerenFransa'nın, Tunus'taki yönetimin sertliğini ve isyanın kitleselliğini gösteren yayınlarınardından tavrını değiştirmesidir¹⁴

Ayrıca El Cezire'nin gerçek zamanlı takip sistemi şimdilik sadece Mısır, Yemen, Libya ve Bahreyn'deki kullanıcıların Twitter üzerinden attıkları mesajları kullanıcılara aktarıyor. Site bu dört ülkeden toplam kaç tane tweet atıldığı, dakika başına kaç tweet'in düştüğü ya da en fazla hangi kelimelerin kullanıldığı üzerine de bilgi yayınlanıyor. El Cezire'den önce benzer takip sistemleri sunan ve bölgenin nabzını anında ölçen diğer platformlar ise şunlar: IamJan25.com, Hypercities Egypt ve Guardian Interactive Maps¹⁵

Böylelikle, sivil toplum faaliyetleri daha düşük düzeyde ülkelerde geleneksel medyada kendi sorunlarının yer bulmasını sağlayamayan kitleler, sosyal medyayı etkili bir şekilde kullanarak ülkelerindeki baskıcı rejimlerin devrilmesini sağlayabilmişlerdir. Her ne kadar sosyal medya bu gelişmelerin yaşanmasında ana etken olmasa da, gerçekleşmesi muhtemel gelişmelerin ve başkaldırıların hızlanmasına ve daha geniş kitleler tarafından sahiplenilmesine yol açmıştır. Sosyal medya, mevcut yönetimin baskıcı yöntemler ve yıldırma taktikleri kullanarak sokağa çıkmalarını

¹⁴ Ali Korkmaz, "Arap Baharı Sürecinde İnternet ve Sosyal MedyanıRolü", International Symposium on Language and Communication:Research Trends and Challenges (ISLC), s. 2148, (19.05.2013).

¹⁵ Batuhan Apaydin, "Al Jazeera'den Twitter Tabanlı Ortadoğu Raporu", <http://sosyalmedya.co/al-jazeera-twitter-tabanli-ortadogu-raporu/>, (08.03.2011).

engellediği kitlelerin örgütlenmesine ve dolayısıyla antidemokratik yönetimlerin zayıflamasına yardımcı olmaktadır.

Bütün Arap başkentlerinde kilit noktalara yerleştirdiği muhabirleriyle, El Cezre İnternet sansürünü aşarak gönderdiği haber ve görüntüleriyle ve en çok da sosyal medyalarda yaptığı yayın ve alternative İnternet bağlantı çözümleriyle, bir geleneksel medya kuruluşunun haberi nasıl alacağı, geliştireceği, yayınlayacağı ve bu yayınların sosyal medyalara nasıl entegre edileceğinin şöhane bir örneği oldu.¹⁶

1.2.1. Sosyal Medya'nın Seçimlerdeki Rolü

Amerika'da başkanlık seçimlerinin yapıldığı her dönem, internetin rolü ve önemi de artıyor. 2012 yılında, Facebook ve Twitter gibi sosyal paylaşım siteleri, siyasi iletişimin önemli araçları haline geldi.

Geçmişte siyasi kampanyalar sırasında seçmenlere daha çok mitingler, konuşmalar ya da gazete ilanlarıyla ulaşıldı. Radyo ve televizyonlar seçmenlere anında erişilmesini sağladı. Bugün de siyasiler mesajlarını anı anına seçmenlere ulaştırabiliyor, ama bu ağırlıklı olarak sosyal medya yoluyla oluyor.

Siyasi kampanyalarda internetin rolü son 20 yılda önemli artış kaydetti. Adayların siyasi mesajlarının yayılmasında, bağış toplamada, seçmenlerin aktif katılımını sağlamada İnternet büyük rol oynadı.¹⁷

¹⁶İsmayıl Hakkı Polat, "Sosyal Medya Devrimleri?", Cesur Yeni Medya, Wikileaks ve 2011 Arap İsyanları Üzerine Tartışmalar, **Alternatif Bilişim**, Nisan 2011, s.32.

¹⁷ Semetko H.A., "Political Communication.", In R. J. Dalton, & H.-D. K. (Ed), The Oxford Handbook of Political Behavior, New York and Oxford: **Oxford University Press**, 2007, ss. 123-143, s. 138.

2008’de Demokrat Parti başkan adayı Barack Obama, ekibiyle birlikte internetten daha önce hiçbir adayın yapmadığı kadar yararlandı. Siyasi iletişim stratejisi uzmanı Peter Fenn, bunun Obama’nın başarısında büyük rol oynadığını söylüyor: “Rakamlara bakarsanız müthiş sonuçlar görürsünüz. Obama kampanya süresince 4 milyon kişiden bağış topladı. Yani kendisine oy veren 17 kişiden biri kampanyasına bağışta bulundu. Bu Amerikan siyasetinde hiç olmamıştı. Üstelik Obama 16 milyon kişiye de elektronik postayla ulaşmayı başardı.”¹⁸

2012 başkanlık seçimlerinde hem Başkan Obama, hem de Cumhuriyetçi Partili rakibi Mitt Romney için internet en önemli kampanya aracı. Facebook ve Twitter gibi sosyal medya araçları kampanya stratejisinde önemli yere sahip.

Mitt Romney’in Dijital Medya Direktörü Zac Moffat’a göre her bir sosyal medya aracı mesaj iletiminde farklı rollere sahip: “Bence Twitter şu ana kadar sahip olunabilecek en iyi, gerçek-zamanlı iletişim aracı. Twitter’da konuşmalar anında gerçekleşiyor. Facebook ise ‘önceki gece’ olanları anlatıyor. Geçmiş zamana değiniyor ve kullanıcılar onun üzerine yorum yapıyor. Ardından Google çıkıyor ve bu çılgınlığı bir yapı üzerine oturtuyor. Bir konuda neler konuşulduğuna yer veriyor.”¹⁹

Sosyal medyanın bir yararı da seçmenlerin adayların yanlış açıklamalarına ya da ters düşülen durumlara anında tepki vermesini sağlaması. Politico gazetesi muhabiri Tony Romm’a göre bu tepki

¹⁸ Jeffrey Young, “Sosyal Medyanın Seçimlerdeki Rolü”, <http://www.amerikaninsesi.com/content/sosyal-medyanin-secimlerdeki-rolu/1484076.html>, (10.08.2010).

¹⁹ “Internet, Social Media Prominent in US Presidential Race”, <http://www.voanews.com/content/internet-social-media-are-prominent-in-2012-presidential-race/1485372.html>, (12.10.2012).

internette ı gibi büyüyebiliyor: “Elinizde bir bilgi var ve bu bilgi oradan oraya dolaşıyor. Paylaşıyor, tekrarlanıyor. Daha sonra yankıları ulaşıyor. Bunu Facebook’ta gördük. Kullanıcı bir adayın yaptıklarıyla ilgili haber olacak bir Őeyi paylaşıyor. Sonra bu bilgi her yere dağılıyor, ertesı gün gazete manŐetlerinde görüyorsunuz.Sosyal medyanın etkisi inanılmaz büyük.”

Siyasi strateji uzmanları, sosyal paylaşım sitelerinin görevinin, seçmenler hakkında bilgi toplama ve kampanyayı seçmenlerin karakterine göre kiŐiselleŐtirme olduğuna dikkati çekiyor. Buna göre aday seçmene daha yakın olmakla kalmıyor, sorunlarını anlayabilen, paylaşan ve çözmek isteyen bir dost haline geliyor. Uzmanlar bunu, bugünün ve geleceğin bir tür “perakende siyaseti” olarak niteliyor.

1.2.2. Sosyal Medyanın rgtl Suç İŞlemede Rolü

İnteraktif ve gerçek zamanlı iletişim imkanı sağlayan Web 2.0 döneminde kullanıcılar yoğun olarak sosyal medya ağlarında içerik oluŐturup paylaşmaktadır. Sosyal medya uygulamaları; sınırsız bağlantı, paylaşım ve keŐfetme imkanı sunan bir platform yaratmıştır. Sosyal medya bireylere oluŐturdukları içerikleri seçilmiş bir grup ya da herkesle paylaşma imkanı sunmaktadır.²⁰ Sosyal medya siteleri üzerinden bir ya da birden fazla kişi ile gerçek zamanlı iletişim kurmak mümkündür; böylelikle sosyal medya demokrasinin geliŐmesi üzerinde de etkili olmaktadır.

²⁰ .M, Hazar, “Sosyal Medya Bağımsızlığı-Bir Alan alıŐması”. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, İletişim: **Kuram ve Araştırma Dergisi**, Sayı : 32, 2011, ss. 151-176, s.153.

“Arap Baharı” olarak da adlandırılan, Tunus, Mısır, Yemen ve Suriye’de ortaya çıkan halk ayaklanmalarında ve Ağustos 2011 başlarında Londra’da başlayıp daha sonra İngiltere’nin farklı şehirlerinde devam eden gösteri, şiddet ve yağmalama eylemlerinde, 2013 yılı Haziran ayında İstanbul Gezi parkı eylemlerinde sosyal medyanın rolü genişçe tartışıldı. Her geçen gün dünyanın farklı bölgelerinde ortaya çıkan siyasal gösterileri ve eylemlerde sosyal medya etkisinden sözedilmektedir ki, bu da sosyal medyanın etkisinin her geçen gün hem bireysel hem de toplumsal düzeyde yoğunlaştığını gösteriyor. Burada öncelikle sosyal medya olgusu ele alınmaktadır. Daha sonra sosyal medyanın hem kişisel suçların hem de organize suçların işlenmesindeki rolü üzerinde gerekli inceleme ve analizler yapılmaktadır. Zira gelecek zaman diliminde özellikle sınır aşan organize suçların işlenmesinde, terör ve terörizmin yaygınlaştırılmasında sosyal medya daha fazla kullanılacaktır.²¹ İnternet teknolojisinin teröristler tarafından yaygın olarak kullanıldığı hususu uzun sayılacak bir süredir literatürde yer almaktadır. Buna karşılık henüz sosyal medyanın sözkonusu olan ve giderek daha da artan rolü üzerinde yeterince çalışma yapılmış değildir.²²

1.2.3. Toplumsal Değişimler Sürecinde Sosyal Medya

Toplumsal değişimlerde sosyal medyanın nasıl etkili olduğunu anlayabilmek için çevrimiçi (online) iletişim mantığını anlamak gerekir.

²¹ Serajul I. Bhuiyan, “Social Media and Its Effectiveness in the Political Reform Movement in Egypt”, **Middle East Media Educator** 1, 2011, ss. 11-14, s. 14.

²² Said Ercan, “Sosyal Medya ve Toplumsal Hayata Etkileri”, <http://www.sosyalmedyahaber.com/2014/06/sosyal-medya-ve-toplumsal-hayata-etkileri/>, (03.06.2014).

Çevrimiçi iletişim; televizyon, radyo ve gazetelerden oluşan geleneksel medyanın tek taraflı iletişim mantığından farklıdır ve yeni medya araçları kullanıcılarına sadece mesajı alma değil aynı zamanda gerçek zamanlı olarak yorum yapma ve paylaşımda bulunma imkanı sunmaktadır.

Çevrimiçi iletişim, sosyal değişimler açısından açık faydalar sunmaktadır. Çevrimiçi gruplar örgütlenme, harekete geçme ve sürdürülebilirlik konularında geleneksel metotlardan çok daha düşük maliyetlere sahiptir. Sosyal medya ağlarına üye olmak herkes için ücretsizdir. Sosyal medya sitelerinden ücretsiz olarak faydalanılması bilgi üzerindeki gücün otoriteden sıradan vatandaşlara geçmesini sağlamıştır. Sosyal medya sitelerinden yararlanmak için üyelik formu doldurmak dışında engelin bulunmaması kendi içinde bir devrim olarak kabul edilirken bu özelliklerinden dolayı aktivistler tarafından yoğun biçimde kullanılmaktadır.²³

Ayrıca, sosyal medya sitelerinin gördüğü yoğun ilginin arkasında bulunan diğer nedenler arasında bu platformlarda iletişim kurmanın kolay olması, kullanıcı dostu tasarım ve arayüzlerin olması, bu platformlara cep telefonlarından ulaşılabilmesi ve çeşitli paylaşım seçenekleri olması da yer almaktadır. Toplumsal dönüşümü sağlamak isteyen aktivistler sosyal medyayı taraftar kazanmak, taraftarlarını bilgilendirmek, gerçek ya da sanal toplantılar düzenlemek amacıyla kullanmaktadır. Sosyal medya bir davaya destek olmak isteyenlerin öz yeterliliklerini güçlendirdiği gibi fiziki ya da düşünsel olarak farklı dünyalarda yaşayanları ortak faydada buluşturabilir. Ancak örgütlenme ve iletişimde kullanılan araçların etkinliği ne olursa olsun sosyal değişim hareketlerinin başarıya ulaşabilmesi için

²³ Caroline Mccarthy, "There's no such thing as 'social media revolution'", CNET, 26 January 2011, http://news.cnet.com/8301-13577_3-20029519-36.html, (11.01.2012).

ciddi bir mücadele sergilenmesi gerekmektedir.²⁴Siber aktivizm olarak adlandırılan hareketleri takip eden Arthur Kroker, bu akımın Arap Baharı'na yansımalarını şu şekilde tahlil etmektedir:

“2011’e girdiğimizde ise Arap Baharı, aniden üzerimize indi. Otokratik toplumların cesur vatandaşları –Tunus, Cezayir, Mısır, Yemen, tiranlık siyasetine karşı etkin muhalefet yürütmek ve bütün siyasi rejimlerin en ele avuca gelmez hakkını, yani bireylerin karşılık görme korkusu olmadan toplanma, hapse atılma tehlikesi olmadan konuşma, şiddete maruz kalmaksızın muhalefet etme, geçmişten farklı bir gelecek için oy kullanma hakkını savunmak üzere sokaklara çıktı. Nasıl 1989 baharı Doğu ve Merkezi Avrupa’da Sovyet tahakkümünün sönüşüyle işaretlendiyse, 2011 baharı da yoksulluk, işsizlik, baskı ve eşitsizliğe dair zor bir geçmişin içinden yeni bir Arap siyasetinin başkaldırışıyla anılacak.”²⁵

²⁴ Geniş kitlelere hızlı bir şekilde bilgi aktarımında bulunmak için sosyal medya, e-mail, podcast gibi elektronik iletişim teknolojilerinin kullanılmasıdır. Bağış toplama, örgütlenme, lobi oluşturma ve farkındalık yaratmak için internet teknolojinin imkanlarından yararlanılarak yürütülen hareketlerdir.

²⁵ Arthur Kroker, “The Arab Spring: The Contradictions of Obama’s Charismatic Liberalism”, 27 January 2011, www.ctheory.net/articles.aspx?id=679#, (02.02.2012).

İKİNCİ BÖLÜM

“ARAP BAHARI” NIN ORTAYA ÇIKISININ NEDENLERİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERE ETKİSİ

2.1. “Arap Baharı”nın Ortaya Çıkışının Nedenleri

“Arap Baharı” olgusu, önem açısından 19.yüzyılda ortaya çıkan Arap uyanışına benzemektedir. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Arap ülkeleri, bu uyanış sayesinde kurulmuştur. Bugünkü halk ayaklanmaları ise yıllardır kendi halkına başkılı yapan diktatör yönetimlerden kurtulmayı amaçlıyor.²⁶

“Arap Baharı”, daha pek çok Arap ülkesinde mevsimi değiştirmek için çarkını döndürmektedir. Bunlar içerisinde Kuzey Afrika’nın Fas ve Cezayir’i yanında, Yakın Doğu’daki Lübnan, Ürdün ve Körfez Ülkeleri de var. Tüm bu ülkelerdeki sosyolojik gelişmeler ve rejimdeğişiklikleri hem küresel güçler, hem de bölgesel güçler tarafından dikkatle izlenmektedir.²⁷

2011 yılının başında başlayan “Arap Baharı”nı, en basit şekilde, Tunus, Mısır, Libya, Yemen ve Suriye gibi Arap ülkelerinde milyonlarca insanın katıldığı gösterilerle hükümetlere karşı bir direniş hareketi olarak tarif edebiliriz. Bu direniş hareketinin altında ise ; iş bulma olanaklarının azlığı, diktatör yönetimlerinin zulümlerine karşı koyma arzusu ve bu ülkelerdeki

²⁶ Celalettin Yavuz ve S. Erdurmaz, “Arap Baharı ve Türkiye, Orta Doğu’da Kırılan Fay Hatları”, Berikan Yayınevi, Ankara, 2012, s.476.

²⁷ Борис В. Долгов, “Взрыв” в арабском мире: внутренний и внешний контекст”, Фонд исторической перспективы
http://www.perspektivy.info/book/vzryv_v_arabskom_mire_vnutrennij_i_vneshnij_kontekst_2011-04-15.htm, (15.04.2011).

ekonomik şartların düzeltilmesi talebi gibi nedenleri olduğunu söyleyebiliriz.²⁸

“Arap Baharı” olgusunu, büyük değişimler getiren devrim kavramından bağımsız düşünemeyiz. Fakat bu olgunun kimliğinin devrim kavramına ne kadar uyum sağladığını daha iyi anlaya bilmek için onu ayrıntılı bir şekilde yeniden gözden geçirmek şart.

“Arap Baharı” olgusunu derin bir biçimde analiz ettiğimizde onun başlangıç evresini geçmiş , ancak henüz tamamlanmamış toplumsal bir olgu olduğunu görürüz. Dolayısıyla “Arap Baharı” olgusunun gelecekte alacağı şekil belirsizdir.²⁹ Baharı başlatan, meydanlara dökülerek zalim ve diktatör rejimleri deviren halk, henüz arzu ettiği şeyleri elde edememiştir. Halkın seçimlere katılması ya da katılmaması ve yönetimin el değiştirmesi noktasında “Arap Baharı” ciddi bir rol oynamamıştır. Öte yandan halkın talep ettikleri ile elde ettiklerinin birbirinden farklı olması nedeniyle halk sonuçtan razı değildir. Siyasi alanda iyi bir şekilde organize olamayan karar alıcılar, olgunlaşmamış meyveyi dalından koparmaya çalıştıkları için geçerlilik zemininde yakın ve somut bir reform gerçekleşmesine engel olmuşlardır.³⁰

Arap Kıyamı’nın nedenlerini aşağıda kategorize etmekle birlikte bir hususu belirtmekte fayda vardır: Görüleceği üzere bir neden diğerinin içine saklanmış olabildiği gibi, nedenler biri diğerinin nedeni olabilecek ölçüde birbirine bağlıdır.

²⁸ Hasan Muzaffer Elarzo, “Arap Baharı : Problemler ve Çözüm Önerileri”, Ortadoğu Analiz, Cilt.6, Sayı 62, Mayıs- Haziran 2014, ss.2-10, s.8.

²⁹ Л. Е. Гринин “Арабская весна и реконфигурация мира”, Системный мониторинг глобальных и региональных рисков: Арабская весна 2011 гг. / Отв. ред. А.В. Коротаев, Ю.В. Зинькина, А.С. Ходунов. (М.: Издательство Лки, 2012), s.78.

³⁰ Marc Lynch, “Obama’s ‘Arab Spring?’”, Foreign Policy Middle East Channel, 6 January 2011, <http://foreignpolicy.com/2011/01/06/obamas-arab-spring/>, (01.05.2011).

Ortadoğu’da yaşayan halkların, Tunus, Mısır, Libya, Suriye, Bahreyn, Cezayir, Ürdün ve Yemen başta olmak üzere temel sorunlarının en başında batılı devletlerin etnik kökenci baskıları ve bir şekilde bölge halkına benimsetilmiş mezhepsel problemler gelmektedir. Diğer taraftan bölgede yaşayan insanlar, demokrasi ve özgürlük adına, hakların adil dağıtılması, dengeli bir gelir dağılımı, usulsüzlük, işsizlik, açlık, sosyal adalet, ifade özgürlüğü gibi başta gelen sorunlarla uğraşmaktadırlar. Devletlerde genel idari yapılanmanın belirli ailelerin/zümrelerin ellerinde oluşu ve bu ailelerin/zümrelerin zenginleşmesi, zenginle yoksul arasında ki uçurumun giderek artmasına neden olmuştur. Bu nedenlerin oluşu halkların ayaklanmasında temel taş niteliğindedir.

Bölge çok geniş bir tarihsel geçmişe sahip olması nedeniyle çok değişik kültürlere sahip toplulukları bünyesinde barındırmaktadır. Genel olarak belirtmek gerekirse bölgede Araplar, Türkler, İranlılar çoğunluktadır. Bunlara ilaveten farklı mezhep ve etnisitelere mensup topluluklar bulunmaktadır. Farklı etnisitelerin farklı siyasal sınırlara dâhil olması bölgedeki dengeleri de etkilemekte çoğu zaman sorunların ana kaynağı olmasa da ikinci kaynağı olabilmektedir.³¹

Semavi dinlerin doğduğu topraklar Ortadoğu bölgesindedir. Dolayısı ile, İslam dini ve şariat yönetimi bu topraklarda doğdu ve yayıldı, İslami idare yapısının, adaletli oluşu ve insanların eşitlik hakkı, aile ilişkileri, özlük hakkı güvenlik hakkı gibi şahsi haklarını güvence altına alışından ve ilk yönetimlerin kusursuzluğundan dolayı ilk İslami rejimi tekrar getirmek adına bölgede bir özlem oluşmuştur. Bu amaçla kurulan

³¹ Caner Yılmaz, “Arap Baharının Görünen ve Görünmeyen Nedenleri - Sosyal Medyanın Arap Baharındaki Yeri”, <http://makalecomu.eu5.org/article.php?id=2#sthash.x8DiAG7x.dpuf?>, (07.04.2014).

siyasal İslami reformcu gruplar vardır ve bu gruplar bölge insanının dünya siyasetinde ve kamuoyunda terörist sıfatıyla anılmasının nedeni olmuşturlar.

17 Aralık 2010'da gerçekleşen bu olayın tam yıldönümünde Arap Baharının küresel ve bölgesel etkileri Öz Orman-İş Sendikasının haftasonu düzenlediği bir sempozyumda masaya yatırıldı. Arap Baharı diyarlarından ve Türkiye'den bir çok akademisyen, gazeteci ve aktivistin katıldığı sempozyum, bugünlerde Türkiye'nin bu bahara olan ilgisi çerçevesinde gerçekleşen bir dizi önemli etkinlikten biri oldu.

Bu konudaki ilginin sürekliliğini sağlamak ve bilhassa bir işçi sendikasının da bu ilgiye aktif katılımının sağlaması açısından anlamlı bir sempozyum oldu. Sendika temsilcilerinin “bir işçi sendikası olarak” bu sürece ilgi göstermek için izahat yapmaya çalışmaları bana göre gereksizdi. Tabii ki öncelikli olarak görev alanlarıyla ilgili işleri ihmal etmemeleri gerekiyor, ama işçilerin bugünkü sorunları Arap dünyasını isyan noktasına getiren adaletsiz dünya düzeninin etkilerinden bağımsız değil ki. Sendikaların, emeğin günübirlik sorunlarının ötesinde daha tarihsel ve global seyrine de ilgi duymalarından doğal bir şey olamaz.³² Tarihsel olarak da öyle olmuştur, bu tarihsel ilgi çok uçuk teorik bakışlar dolayısıyla zaman zaman gerçeklerden koparıp, süreci bir üst-belirlenimde yönlendiren göçlerin hizmetine sokmuş olsa da, bu, sendikaların yakın ve uzak çevrelerinde olup bitenlerle emeğin tarihi ve anlamı bağlamında ilgilenmelerini hiç bir zaman engellemez.³³

³² Долгов, a.g.e., s.118.

³³ Yasin Aktay, “Arap Baharının Küresel ve Bölgesel Etkisi”, <http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/arap-baharinin-kuresel-ve-bolgesel-etkisi/1014>, (19.12.2011).

Arap Baharının küresel ve bölgesel etkisini tespit etmeye çalışırken sürecin devam ettiğini de hiç akıldan uzak tutmamak gerekiyor. Bahar fırtınasız, hatta kasırgasız geçmiyor. Mısır’da askeri yönetimin gerçekleşmekte olan seçimlerin ilk iki turunun sonuçları alındığı halde yetkilerini hiç bir şekilde devretmek istemiyor olduğuna dair her geçen gün daha ciddi işaretler alınıyor. Basit olaylar dolayısıyla sergilenen anlamsız ve acımasız şiddet, mukabil şiddete davetiye çıkararak devrimi rayından saptırmak için uygun fırsat alanları oluşturmaya dönük gibi. Sempozyuma konuşmacı olarak katılan Mısırlıların önemli bir kısmında bu durum askerin yetkilerini veya vesayetini kolay kolay bırakmayacağına dair bir endişeyi besliyor.³⁴

Mısır ordusunun bu yetkileri kendi sınıfsal varlığı adına mı yoksa çok yakından ilişkili ve bağımlı olduğu ABD adına mı bu siyaseti güttüğü de ciddi bir sorudur. ABD’nin Araplara bahar gibi görünen bu sürecin görünen sonuçlarından hiçbir çıkarı olmadığı hatta açıkça zararı olduğu halde buna nasıl razı olduğu sorusu halen ortada duruyor. O yüzden asker kaynaklı her sorun ABD’nin nihayet sahneye girişi olarak algılanıyor.

Arap Baharı’nın bölgesel etkisi, bölgenin demokratikleşme yolundaki taleplerini önü alınamaz bir hale getiriyor. Devamına erdiği takdirde bu halkların kendilerini bulacakları çok açık. Bununsa ABD, İsrail ve AB için anlamı, İslamcı siyasal partilerin iktidara gelişi oluyor. Bu da zaman zaman ne kadar sağduyulu değerlendirmelerle yatıştırılmaya çalışılsa da ciddi endişeleri, antipatileri harekete geçiriyor.

Batı’da İslam’ın bir “korku” ve “nefret” nesnesi olarak yükselen yıldızının demokrasinin en güçlü taşıyıcısı olarak parlaması ciddi hayal

³⁴ “Арабская весна - причины и последствия для региона Ближний Восток”,
<http://repetitora.com/arabskaya-vesna-prichiny-i-posledstviya-dlya-regiona-blizhnij-vostok>.

kırıklıklarına yol açıyor. Biraz tuhaf bir durum tabi bu. İslamın iddia edilen türden bir tehdit olmadığıнын ortaya çıktığını görmeye hazır değil Batılı kamuoyu. Onlar oryantalist muhayyilelerinde kurguladıkları türden bir «asan-kesen şeriat» görmek istiyorlar. Oysa İslami partiler “hürriyet” diyorlar, “adalet”, “kalkınma”, “demokrasi”, “insan hakları” veya en fazla “nur” veya “fazilet” diyorlar. Bu değerler etrafında örgütlenen siyasetlerden büyük bir tehlike hikayesi çıkarmak zor oluyor.Oysa buna karşılık, Batı’da her geçen gün daha da yükselen yabancı düşmanlığı ve islamofobiye dair hikayeler çok daha gerçek tehlikeleri anlatıyor.³⁵

Bahar süreci Arap halkları arasında bir buluşmaya, kaynaşmaya ve muhtemel ortak işbirliklerine yol açıyor. Aralarda yapay ulus devlet kimlikleriyle konulan ve her bir ülkeyi başka ülkelerin sömürgesi durumuna düşüren sınırlar, mesafeler bu baharın estirdiği rüzgarlarla etkisiz ve anlamsız hale geliyor. Ülkelerin her birinde demokratikleşme yoluyla bir bağımsızlaşma iradesi gittikçe kristalleşmeye başlıyor. Bağımsız ve halkın iradesini öne çıkaracak yönetimlerle bütün uluslararası ilişkilerin yeniden gözden geçirilmesi de kaçınılmaz hale gelecek.

Böyle baharın Amerika, İsrail ve Avrupa tarafına mutluluk rüzgarları estirmesini beklemek akıl kârı değil. O yüzden devrimi rayından saptırmaya çalışmak için ellerinden geleni yapıyorlar. Silahsız gerçekleşen Tunus ve Mısır devrimlerinden sonra Libya üzerinden devrimin saflarına sokulan ABD ve bilhassa Fransa’nın Suriye üzerinden de oynamaya çalıştıkları rol bundan başkası değil. Suriye’de yüz binlerce insan ölse kimsenin umurunda değil. Libya’daki müdahalede tek gözettiği şeyin petrol

³⁵Долгов, а.г.е., s.121.

ve diğ er doğ al zenginlikler olduğunu hiç bir şekilde gizlemeyen Fransa'nın Suriye'de insani kaygılar gözetmesini beklemek safdillik olur.³⁶

Bölgesel ilişkiler düzleminde Lübnan'ın Suriye'ye bağımlılığından nihai olarak kurtulacağı düşünölmekte.Ayrıca Suriye-İran eksenini ve beraberindeki Hizbullah'ın konumu zayıflamış olması gözönünde.Bu durum Türkiye'yi ittifaklarını gözden geçirmeye ve belki Avrupa ile tekrar yakınlaşmaya mecbur bırakacak.Jeostratejik açıdan ise Orta Doğu bölgesinin en önemli enerji kaynağı olarak kalmasına rağmen ticari ilişkilerin yoğunlaşması sebebiyle bugün ağırlık merkezinin, Avrupa ve Atlas Okyanusu'ndan Pasifik Okyanusu'na kayacağını düşünüyorum.Yani enerjinin önemine rağmen, değişen ticari ilişkiler ABD'nin tutumlarındaki öncelikleri gözden geçirmesine sebep olacaktır.³⁷

Son yüz yılda dünyanın jeopolitik durumu önce ikikutuplu, sonra tekkutuplu özellik taşımış ve gelişen süreçler şu kutupların direkt müdahalesi ve katılımıyla şekillenmiştir. Eğer ikikutuplu dünya bloklararası çatışma temelinde iki dünya savaşına ve daha sonra Soğuk Savaşa neden olmuşsa, Varşova Anlaşma Paketi'nin dağılmasından sonra oluşan tek kutublu model dünyamızın çeşitli yerlerinde çatışma noktalarının oluşmasına, radikalliğe ve şunun etkisiyle terörizmin güçlenmesine neden olmuştur.

Fakat yeni bağımsız devletlerin ekonomik potansiyeli artık Avrupa'nın genişleyen jeopolitik taleplerinin karşılanmasına yetmiyor. Öte yandan Avrupa'nın Doğu komşularının ekonomik yönden güçlenmesi onların birçok ürünleri kendilerinin üretmesi ve hatta bazı kategoriden olan ürünleri Avrupa'ya ihraç etmesine yol açmıştır. Bu

³⁷ Долгов., а.г.е., s.41.

devletler artık Avrupa pazarlarına giriş yapmaya çalışıyor, rekabet ortamı oluşturuyor, Avrupa'ya yatırım yaparak bundan yararlanmaya başlıyorlar. Böyle bir ortamda yeni kazanç kaynağının yönü Güney'e doğru değişiyor ve buna bağlı olarak AB dış politikasının önceliği de Doğu'dan Güney'e yönelmektedir. Şunu 5 Mart 2012 tarihinde "Visegrad grubu", "Doğu Ortaklığı" ve Avrupa Birliği ülkelerinin toplantısında AB Güvenlik ve Dış Politika Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton'un fikirleri de kanıtıyor: "Doğu Ortaklığı ülkeleri ile işbirliği AB dış politikasının öncelikli yönlerinden biri olarak kalıyor. Ancak Avrupa diplomasisinin çabaları artık Güney komşuları bölgesine yönelmektedir".³⁸

AB dış politikasında temel yönün değişmesinde özel husus gözlenmektedir. Ne ilginçtir ki Varşova Anlaşma Paktı'nın çökmesinden sonra oluşan dünya düzeninin yeni taleplerle öne çıktığı dönemde Avrupa kendi dış politikasında bu döneme kadar öncelik nitelik taşıyan Afrika-Karayip-Pasifik bölgesini ikinci plana bırakmış, Doğu yönünü ise öncelik yapmıştı.

Avrupa dış politikasında 1957'den öncelik taşıyan Afrika-Karayip-Pasifik bölgesi, Avrupa'nın eski sömürge ülkeleri ile özel ilişkilerini düzenlemek ve bu ülkelerden ham madde bağımlılığını telafi etmek için aynı politikayı gerçekleştiriyordu. 1957'de Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun altı üye devleti ile 18 eski sömürge ülkeleri arasında işbirliğini kapsayan bu program günümüzde AB'nin Afrika-Karayip-Pasifik bölgesinin 78 ülkesi ile ilişkileri kapsıyor. Bu gruba Afrika'nın Kuzey bölümü, yani Arap ülkeleri dışında kıtanın tüm diğer ülkeleri

³⁸ G.Sharp," From Dictatorship to Democracy: A Conceptual Framework for Liberation". Boston: The Albert Einstein Institution, 2010, s. 25.

dahil. 1990'lı yıllarda bilinen değişikliklerden sonra bu bölge AB'nin dış politikasında önceki önemini kaybetti.³⁹

Euro-Atlantik bölgesini saran krizin derinleşmesi ve küresel alanda yeni güç merkezlerinin oluşması Batı ülkelerini iki çağırışım karşısında koymaktadır: yeni hammadde ve ticaret pazarlarının bulunması ekonomik kriz için çare olabilir. Dünya jeokutuplaşmasının taleplerini karşılamak için etki alanının genişletilmesi yeni güvenlik ve etki bölgesinin oluşturulmasına hizmet edebilir.

Öte yandan, Arap dünyasına içeriden bakıldığında, çok da hareketli olmayan bu toplumda son birkaç yüzyılda yaklaşık 50 yılda bir jeopolitik ortamı etkileyecek devri süreçlerin yaşandığını görüyoruz. XIX. yüzyılın başından beri aşağıdaki olayları sıralamak mümkün: 1850'li yıllardan Cezayir'de Fransız sömürgeçilerine karşı hareket, XX. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü döneminde Arap eğilimi, 1948 yılında Arap-İsrail savaşı tamamen Arap dünyasını önemli ölçüde etkilemiştir. Belki de 50 yıllık periyodik dönemin yaklaşması belli süreçleri teşvik edebilirdi. Fakat şu anda dış müdahalenin doğrudan etkisi ile oluşan Arap uyanışından farklı olarak diğer süreçler Arapların dış müdahalelere karşı mücadelesini yansıtıyor. "Arap baharı" gibi tanınan olayların başlamasında ve dinamiğinde güç merkezlerinin müdahalesi ise süreçlerin Arap toplumunun iç talebi olmadığını söylemeye olanak tanıyor.⁴⁰

Görünen o ki, Batı ülkeleri dünyada yaşanan politik, ekonomik, hatta farklı tarihi dönemlerde ekolojik süreçlerin zıtlıklar aşamalarında

³⁹ Vaqif Aslanov, "Amerika tarixinin əsas cəhətləri". Birləşmiş Ştatlar Məlumat Agentliyi, Bakı, 1999, s.67.

⁴⁰ Saudi Arabia, a.g.e., s.27.

her zaman kendi gelişim yönlerinin temel noktalarını değişmiş ve buna uygun olan yeni dünya düzeni şekillenmiştir.

“Demokrasi” merkezlerinden ihraç edilen bu tür sosyal siparişler ise hiç de gerçek demokrasi isteyen halkların gelişme düzeyi, milli çıkarları, gelenekleri, dinsel bakış açısı ile uyum sağlamıyor. Dünyada yaşanan paradoksların her zaman yapay müdahaleye neden olduğunu tarih artık defalarca deneyden geçirmiş durumdadır. Batı her zaman kriz sırasında kendi kurtuluşunu yurtdışında arıyor. Arap baharının nedenlerini de işte bu faktörle ilişkilendirmek doğru olur.

2.1.1. Tarihsel Nedenleri

Arap Yarımadası ve Kuzey Afrika’da hâlihazırda var olan devletlerin, Osmanlı hâkimiyeti sona erdikten sonra ve Birinci Dünya Savaşı’nın bitiminde Avrupalı güçlerin planlamalarıyla kurulması, bu bağlamda devletlerin ulusal bağımsızlıklarını savaşlarla değil Batı’nın lütfüyle, gizli anlaşmalarıyla kazanmış olmaları, dolayısıyla var olma mücadelesinin savaş veya kanla verilmemişliğinden gelen hoşnutsuzluk ve bu anlamda toplumun zembereğinin de boşalmamış olması, bunlarla bağlantılı olmak üzere sınırlarının Batı’nın menfaatleri odaklı kurulmuş olmasının Arap halkları üzerinde getirdiği eziklik duygusu,⁴¹

⁴¹Murat Tekek, “Arap Baharı ve Nedenleri”,
<http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/ortadogu/3674-arap-bahari-ve-nedenleri%22>,
(28.10.2012).

İsrail'in Batı eliyle öyle veya böyle bölgeye bir ileri karakol olarak yerleştirilmiş olması, Arap Dünyası'nın İsrail ile 1948'den bu yana gerçekleştirdiği savaşların neredeyse tamamını kaybetmeleri,

İsrail'e karşı Mısır'ın eski lideri Cemal Abdül Nasır haricinde kafa tutucu karizmatik bir liderin Ortadoğu'da çıkmaması, (Bir ara buna yeltendi idiye de Kaddafi'nin tutarsız tavırları ve son 10 yıl içindeki Batı ile uzlaşmaya gitmesi kendisine puan kaybettirmiştir. İran'da Humeyni, devrimi gerçekleştirmiş olsa da İranlılar Arap değildir.)

2.1.2. Sosyal ve Sosyo-psikolojik Nedenleri

İnsanların insanca yaşama arzusu, insan hakları ve temel hak ve özgürlüklerden yararlanma isteği, özgürlük, adalet, ahlaki bir toplum ve hükümet yapısı talebi, din ve vicdan hürriyeti ile dini inançlara saygı ve diğer devletlerle olan ilişkilerin eşit koşullarda geliştirilmesi ve ifade özgürlüğü istemleri, sayılanların onyıllar boyunca işbaşına gelen Arap Yönetimleri tarafından halklarından esirgenmiş olması;

Neredeyse yarım yüzyıldır kişiler veya belirli gruplar tarafından yapılan darbelerin ömürlerini tamamlamış olması ve Arap ülkelerindeki darbeci anlayışların artık bir fayda getirmediğinin halklar tarafından görülmesi;

İnsanların baskıcı ve yozlaşmış yönetim anlayışından (Ordu, polis ve istihbarata sahip olarak ve Batı'ya sırtını dayayarak ülkeyi yönetme) bunalması;⁴²

Camp David Anlaşması'nın Mısır halkı tarafından benimsenmemesi, Mübarek'in bu sürecin devam ettiricisi olarak algılanması, İsrail'le uzlaşma ve ABD boyunduruğuna uygun hareket etmenin Mısır'daki Arapların gururunu kırıyor olması, bu bağlamda Mısır ve Ürdün'ün İsrail ile işbirliği sürecine girmiş olmaları;

Hızlı nüfus artışıyla birlikte alttan gelenlere ve yetişenlere iş bulunamamasının getirdiği toplumsal bunalım;

İnsanların sosyal, kültürel hürriyetlerinden yararlandırılmamaları (Bahreyn ve Kuveyt örneklerine bakınca daha yakından görülebilir.)

2.1.3. Yönetmel (Yönetimsel) Nedenleri

Bürokrasideki yozlaşma (Mısır) ve rüşvetin yaygınlaşması, halkın buna karşılık ahlaki bir yönetim özlemi içerisinde olması, (Tunus'ta mafya tarzı bir yolsuzluktan bahsedilmekte idi.) ;

Yönetimlerin; Popülizm, Nepotizm, İltimas, Adam Kayırma gibi yanlış uygulamaları esas edinmesi, dış destekler alarak ülkeyi yönetmeleri (Tunus'ta devlet mallarının Zeynel Abidin Bin Ali'nin ve eşi Leyla Trabelsi'nin yakınlarına verilmesi, Mısır'da ihalelerin oğul Cemal tarafından belirlenmesi, Suriye'de Rami Mahluf'un ticari hayattaki kesin

⁴² Murat Tekek, a.g.e., s.56.

üstünlüğü, yabancı sermaye girişleri ve yatırımların tamamen Rami Mahluf'un inisiyatifine bırakılmış olması);

Yönetimdekilerin rejimlerini ve iktidarlarını koruma adına baskıcı, sindirici ve yasaklayıcı yönetsel anlayışları, sıkı ve bunaltıcı güvenlik-istihbarat uygulamaları (Suriye'de Hafız Esad'ın rejimin devamı adına binlerce kişiyi öldürtmesi, Mübarek Yönetimi'nin İstihbarat Şefi Ömer Süleyman vasıtasıyla Hamas veya Müslüman Kardeşler üyesi olduğundan ya da rejime muhalif olduğundan şüphe edilen kişileri tutuklatması, bu kişilerin işkence görmeleri, siyasi polisler tarafından sürekli takip edilmeleri, Libya'da internetin yasaklanması);⁴³

Diktatör eşlerinin gösterişli yaşam tarzları her zaman ilgi çeken ve çok konuşulan konular olmuştur. Tunus'ta Zeynel Abidin Bin Ali'nin eşi Leyla Trabelsi'nin yaşam tarzı da buna bir örnektir. Trabelsi'nin Fransa'dan yemek üzere tatlılar getirttiği (Yemek, pasta, tatlı vb. besin maddeleri konusu tarih boyunca varlıklı kesim-yoksul kesim arasındaki uçurumu en çarpıcı şekilde göstermek açısından sık sık günyüzüne çıkar. "Ekmek yoksa pasta yesinler" sözü, İran'ın Şah döneminde 2500. kuruluş yıldönümü kutlamalarında Tahran ile Paris'teki mutfaklar arasında uçaklar vasıtasıyla neredeyse bir yemek koridorunun kurularak Fransız mutfağından yemekler getirtilmesi ve bu durumun devrimi tetikleyen nedenler arasına girmesi, son olarak Leyla Trabelsi'nin Fransa'dan tatlı getirtmesi, yemek konusu ile ilgili enteresan örnekler olarak tarihe geçmiştir.), kaplan beslediği hatta bu kaplanın tavuk ile doyurulduğu, akrabalarıyla ve yakınlarıyla adeta bir ahtapot gibi devletin tüm kademelerini sarıp sarmaladıkları ve sömürdükleri, 1000 çift ayakkabısı olduğu, Esmâ Esad'ın giyime olan

⁴³ G. Doğan, "Arap Baharı ve Muhtemel Yan Etkisi Terörizm", 3. Uluslararası Terörizm ve Sınırşan Suçlar Sempozyumu (UTSAS 2011), Antalya, (09-11.12. 2011), ss.3-38, s.22.

düşkünlüğü, Katar Şeyhi'nin modayı yakından takip eden eşi için ünlü bir giyim markasını 735 milyon Euro karşılığında satın alması.⁴⁴

Kaddafi'nin kendisinin ve oğullarının debdebeli yaşam tarzları, Hüsnü Mübarek'in oğlu Cemal'in bitmek bilmeyen kazanımları, Suriye'de Esad ailesinin ülkenin ekonomik imkânlarını Rami Mahluf marifetiyle kendine yontması, her ne kadar şimdilik “Bahar”ı atlatmış olarak görünse de Suudi Arabistan başta olmak üzere Körfez ülkelerindeki ailelerin magazin basınına malzemeler veren yaşantıları bu durumun örnekleridir.⁴⁵

Kasım 1996'da ABD'nin Riyad Büyükelçiliği'nden Washington DC'ye gönderilen gizli bir belge Suudi Arabistan Kraliyet Ailesi'nin harcamasına dair fikir vermektedir. Belgede; kraliyet ailesinin her ferdine düzenli bir aylık bağlandığı, Abdülaziz'in oğullarının ayda 200-270 bin dolar, torunların ayda 27 bin dolar, torunların çocuklarının ayda 13 bin dolar ve torunların torunlarının ise 8 bin dolar maaş aldıkları, bu maaşların aile üyesinin doğar doğmaz bağlandığı hususları yer almaktadır. Bu ödemelerin sadece görünen kısmıdır. Binlerce prens ve prenses Suudi Arabistan Havayolları'ndan sınırsız sayıda bileti ücretsiz alabilmekte, binlerce dolar tutan telefon faturalarını Suudi devletine ödeyebilmekte iken Abdullah kral olduktan sonra bu hakları iptal etmiştir. Şüphesiz ki bu ve benzeri türdeki zenginlik ve yaşam tarzı uçurumu hem Suudi Arabistan'ın içinde hem de dışında izlenmekte, insanlar hem sosyal adalet, GSMH'dan pay alma gibi kavramları bir kez daha sorgulamaktadır. Suudi prens ve prenseslerin parazit yaşam tarzları özellikle Kraliyet ailesine dini destek

⁴⁴ BM'nin “kralları” azaldı, Milliyet, (23 .07.2011), s.12.

⁴⁵ Ramazan Yildirim Ve Tarık Abdülcilil, “Mısır Siyaset Haritası”, Ankara, SETA Yay., 2011, s.4.

veren Vahhabi uleması için tam anlamıyla yüz kızartıcı bir durum olsa gerektir.⁴⁶

Yine Tunus'ta Zeynel Abidin Bin Ali'nin dört ton altınla kaçtığı söylenmiştir.Uluslararası medya bir zaman Kaddafi'nin altınlarının peşine düşmüştür.

Mısır'da Nasır'dan sonra ilkin Enver Sedat, sonra Hüsnü Mübarek'in Ürdün'de Kral Hüseyin'in ardından oğlu Abdullah'ın, son olarak Kaddafi'nin Batı'ya –İsrail dahil-yanaşması, Kaddafi'nin keskin söylemini kaybederek Batı'nın sorguculuk taşeronluğuna kadar kendini indirgemesi, (Libya'nın Batı'ya karşı olumlu gelişen bu tutumu karşısında Rusya'nın Kaddafi'ye Suriye'ye destek vermekten imtina ettiği ve Libya'ya müdahaleye hazırlanılan günlerde Kaddafi'nin arkasında durmayarak cezalandırdığı da söylenebilir. Nitekim İranlı yetkililer de yaptıkları açıklamalarda Kaddafi'nin bu yöne girmesinin sonunu getiren nedenlerden biri olduğunu ifade etmişlerdir.)

Suriye ve İran haricinde neredeyse tüm devletlerin İsrail'e karşı söylem ve eylem hareketlerini kaybetmiş olması, bu yüzden Filistin Davası'nın da sahipsiz kalmış görüntü çizmesi,

Medya üzerinde yönetimlerin baskıcı tutumu, medyanın yönetim lehine yayınlar yapmaları,⁴⁷

⁴⁶ Birol Başkan, "Buazizi'nin Yaktığı Ateş: 21.Yüzyılın Başında Arap İsyanları", Georgetown University, School of Foreign Service-Katar, Doha Akademik Ortadoğu Dergisi, Sayı:11, ss.1-45, s.22.

⁴⁷Murat Tekek, a.g.e., s.54.

2.1.4. Siyasal Nedenleri

Demokrasinin şu ana kadar insanoğlunun kurabildiği en iyi yönetim şekli olduğunun anlaşılmasına rağmen Arap ülkelerindeki liderlerin demokratikleşme yolunda adım atmamaları, demokratikleşememe,

Demokratik olmayan diktatörlük yönetimlerinin varlığı, bireysel özgürlüklerin kısıtlı olması, kötü, baskıcı, usulsüz ve yozlaşmış yönetimlere karşı halk nezdinde gelişen tepki.

Göstermelik parlamenter uygulamalar ile halkın gerçek iradesinin sandıklara yansıyamaması, azınlıkların ve Şiilerin orantılı temsil hakkı bulunmaması (Kuveyt), halkın bu yüzden seçimlerde sandığa gitmemesi, (Hüsnü Mübarek iktidarları boyunca Mısır'da yapılan seçimlerde, seçimlere katılma oranı çok düşük olarak gerçekleşmesine karşın katılımcıların neredeyse tamamının oylarını alarak seçilmiştir.)

Devletin aygıtlarıyla bürokratik yapılanmanın yetersizliği, devletin kurumsal değil patronaj olması ve devletin de aile şirketi gibi yönetilmesi (Libya'da Kaddafi'nin iktidar döneminde kabile yönetir gibi devlet yönettiği söylenmektedir. Libya Halk Sosyalist Cemahiriyesi sistemi bile Kaddafi'nin kendisinin kurduğu bir sistemdir.Suriye'de bu durum tersine işlemiş, bürokratik mekanizmaların –Yönetim, Ordu, Güvenlik ve İstihbarat- birbirine kenetlenmesi ile rejim bugünleri görebilmiştir.)⁴⁸

⁴⁸ Labour Markets Performance and Migration Flows in Arab Mediterranean Countries : Determinants and Effects” Volume 1, Final Report & Thematic Background Papers No. 60, European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs, April 2010, s.30.

2.1.5. Ekonomik Nedenleri

2008-2009 Küresel Ekonomik Krizi ve petrolü olmayan bölge ülkelerinin krize hazırlıksız yakalanması, 2008 ekonomik krizinden Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerinin bile etkilenmiş olması, burada çalışan Ortadoğulu işçilerin ülkelere döviz gönderememeleri,⁴⁹

Gıda enflasyonu, işsizlik ve fakirlik (Tunus'ta üniversite mezunlarının işsizlik oranı yüzde 55 oranındadır. Suriye'de 25 yaş altıdakilerin yüzde 50'si işsiz, ülke genelinin yüzde 25'i işsizdir.), kötü yaşam koşulları (Özellikle Fransa başta olmak üzere kendisine bir gelecek ve hayatını kazanmak için çıkış yolu arayan özellikle Kuzey Afrika ülkelerinde yaşayan gençlerin önü Göç-Göçmen Yasası ile kesilmiştir. Bu durum aynı zamanda Sarkozy'i iktidardan eden faktörlerden bir tanesidir.), çok uzun süredir boşa harcanan veya çalınan ülke kaynaklarının halka tahvil edilememesi, (Libya'da Yönetim Başkanı Mustafa Abdülcelil yaptığı bir açıklamada; ülke kaynaklarının yüzde 60'ının saçma sapan nedenlerle kaybedildiğini, boşa harcandığını ifade etmiştir.)⁵⁰

Mısır'ın 2008-2009 ekonomik krizine hazırlıksız yakalanması, bu paralelde dünya çapında temel gıda fiyatlarının artması, bu artışın Mısır'da da gerçekleşmesi, bu süreçte Mısır'da ekmeğin halka daha pahalıya satılmaya başlaması ve sübvansiyonların da azaltılması, (Zira Mısır'da bir kişinin günlük geliri iki dolardır ve Mısır'da ailelerin yüzde 60'ı sübvansiyonlu ekmek yemek zorundadır. Nitekim Mısır'daki ayaklanmanın nedenlerinden birinin ekmek sorunu olduğunun farkında olan Mısır

⁴⁹ Aaron David Miller, "For America, An Arab Winter", <http://archive.wilsonquarterly.com/essays/america-arab-winter>, (19 .09.2011).

⁵⁰ Murat Tekek, a.g.e., s.44.

Cumhurbaşkanı Mursi, seçimlerden önce yaptığı vaatle; işbaşına geldikten sonra 100 içinde yakıt, güvenlik, trafik, temizlik ile birlikte ekmek sorununu çözeceğini beyan etmiştir.)

Ülkelerin gelirlerinin ülke vatandaşlarının menfaatlerine, geleceklerine yatırılmaması, ülkelerin gelirlerinin sanayileşme, kalkınma, sağlıklı yatırımlarda kullanılmaması, Arap ülkelerinin ekonomik sistemlerinin olmaması .⁵¹

2.1.6. Diğer Dedenleri

Sosyal medya vasıtaları ile dünyanın küçülmesi, nüfus artışı ile kıt kaynakların paylaşılma telaşına düşülmüş olması, enerji kaynaklarının tükenmeye başlaması, küresel ısınma, SSCB'nin ve Berlin Duvarı'nın yıkılması ile hayat bulan “Devlet kutsaldır” anlayışının yerine geçerli hale gelmeye başlayan “Birey kutsaldır” fikrinin Ortadoğu’da henüz yankı bulması da diğer nedenler olarak gösterilebilir.⁵²

Liderlerin siyasi meşruiyetlerini kendi ülkelerindeki destek gruplarından değil, uluslararası düzenden almaları.

Kültürel Nedenler: Küreselleşen dünyada artan iletişim ve ulaşım imkanlarının sonucu olarak halkın, özellikle de Arap gençlerinin sosyal medya üzerinden görüp, haberdar oldukları daha demokratik ülkelere ve toplumlara özenmeleri ve sisteme karşı isyan etmeleri.

⁵¹ GODAT (Gazi Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Topluluğu) tarafından 4 Mayıs 2012’de düzenlenen “Arap Baharı Sonrası Ortadoğu” konulu toplantıda Doç. Dr. Mehmet ŞAHİN’ in konuşmasından, a.g.m., s.11.

⁵² Celalettin Yavuz, a.g.e., s.149.

Uluslararası Nedenler: Başta ABD olmak üzere Batı dünyasının aktif siyasal desteği, NATO'nun Libya'daki muhalif kuvvetlere Kaddafi güçlerini bombalayarak yaptığı stratejik askeri yardım. Arap Baharı'nı meydana getiren pek çok neden vardır ancak temel neden Arap rejimlerinin ekonomik iflasıdır. O nedenle seküler, dindar, Müslüman, Hristiyan pek çok siyasi grup birlikte, omuz omuza Arap siyasetini sarsmıştır. Bu farklı grupları bir araya getiren ortak dinamik şudur: Ekonomik başarısızlık. Bu açıdan Arap Baharı, 1979 İran Devrimi gibi dinsel yahut Nasır olayında olduğu gibi ideolojik bir olay değildir. Arap Baharı, sıradan insanların temel meselesi olan yüksek fiyatlar, konut sorunu gibi dinamiklerin temel olarak ortaya çıkardığı bir süreçtir.

2.2. Arap Baharı'nın Dünya Ekonomisine ve Siyasetine Etkisi

Demokrasinin yayılma ve gelişim göstermesi sürecinde Arap Ortadoğu'su epeyce geç kalmıştır. Bunun temel nedeni, bölgenin genel olarak uzun sayılabilecek bir süre sömürge yönetimi altında kalmasının yanı sıra; aile, klan, mezhep bağlarının Arap toplumlarında çok güçlü olmasıdır. Bu durum otoriter yönetimlere zemin yaratmış ve değişime olan direnci artırmıştır. Bunun dışında Arap ülkelerinin dışa kapalı ekonomileri, sanayileşmeleri, çok fazla petrol kaynaklarına sahip olmalarına rağmen hala tarıma dayalı bir altyapının bulunması, bireyciliğin ağır basması demokrasiyi geciktiren ve Arap Baharı'nı başlatan önemli etkenler olmuştur. Bu nedenlerin dışında, ekonomik durumun çok iyi olmaması, yoksulluk, gelir dağılımındaki adaletsizlik, işsizlik gibi nedenlerde Arap Baharı'nı tetikleyen nedenler arasında gösterilebilir.

Yukarıda değindiğimiz gibi Bahar kavramı ilk kez Avrupa'daki 1830 ve 1848 devrimlerinde kullanılmıştır,⁵³ bunun yanı sıra 1968 yılında Çekoslovakya'da "politik özgürleşme" olarak adlandırılan; ancak Sovyetler Birliği'nin müdahalesiyle sona eren dönemi anlatmak için de bahar nitelemesi yapılmış ve yaşanan gelişmeler "Prag Baharı" olarak anılmıştır.⁵⁴ Bu özellikleriyle "Arap Baharı", Ortadoğu'da baskıcı ve otoriter yönetimlere karşı yakın dönemde meydana gelen halk hareketlerini göstermek ve süreci bir demokratikleşme dalgası şeklinde ifade etmek için kullanılmaktadır. Arap dünyasında büyük ve köklü bir değişikliğe yol açan, ülkeden ülkeye geçen, ulusal ölçekteki esaslı farklılıklara rağmen; benzer sloganlar ve benzer talepler -daha fazla özgürlük, daha fazla demokrasi ve daha fazla temel ve sivil haklar içeren, nerede ve ne şekilde sona ereceği bilinmeyen isyan hareketleri. Ortadoğu toplumlarının içinde bulunduğu işsizlik, gıda yetersizliği, enflasyon, siyasi yozlaşmalar, ifade özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar gibi olumsuzluklara karşı bir tepki olarak ortaya çıkarak, kısa zamanda Ortadoğu'da sarsıcı etkiler yarattığından bahsettik.⁵⁵

Sosyal iletişim ağlarının hem sayı hem de etkinlik bakımından hızla arttığı günümüz dünyasında, Ortadoğu coğrafyasında yaşananların zamanla bölge sınırları dışına taşacağını ve küresel bir boyut kazanacağını söylemek mümkündür. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde yaşanan renkli devrimlerin "Arap Baharı"nı tetiklemiş olduğu nasıl düşünülüyorsa; Ortadoğu'da yaşanan olayların da, gelişmiş Batılı ülkelerin vatandaşı olmalarına karşın geri kalmış ülke vatandaşı standartlarında yaşayanlar için

⁵³ K. Dalacoura, "The 2011 Uprisings in the Arab Middle East: Political Change and Geopolitical Implications", *International Affairs*, 88: 1, Number: 63. 2012, ss. 22-46, s.36.

⁵⁴ Rami Khouri, "Drop the Orientalist Term, 'Arab Spring'", *The Daily Star: Lebanon*, -, <http://www.dailystar.com.lb/Opinion/Columnist/2011/Aug-17/146410-drop-the-orientalist-term-arab-spring.ashx>, (17.08.2011).

⁵⁵ Z.Bellhachmi, al-Salafiyya, "Feminsm and Arab Reforms in the Nineteenth-Century Arab Islamic Society", *The Journal of North African Studies*, V. 9, No: 4, Winter 2004, ss.41-76, s. 65-66.

de harekete geçmek ve sokaklara dökülmek için tetikleyici bir etkisinden söz edilebilir. Örneğin; Occupy Wall Street (Wall Street'i işgal et) sloganının kitlesel eylemlere dönüşmesi, Ortadoğu'daki kitlesel eylemlerin bir sonucu olarak görülebilir.

“Arap Baharı”nın başladığı ülke olan Tunus GSYH'sının görece büyüklüğü anlamında küçük ama diğer ülkeler ile kıyaslandığında en çeşitlenmiş ekonomilerden birisine sahiptir: Tunus'un GSYH'sı Arap Dünyası GSYH'nın yaklaşık olarak %3'ü ve OKA ülkelerinin GSYH'nın ise yaklaşık olarak %2'si büyüklüğündedir. Tunus'un kişi başına GSYH'sı Arap Dünyası kişi başına GSYH'sının yaklaşık olarak %80'ni ve OKA ülkeleri kişi başına GSYH'nın ise %70'i büyüklüğündedir. Öte yandan, Dünya Bankası'nın verilerine göre Tunus, 2006 - 2008 arasındaki üç yılda GSYH'sını 1/3 oranında artırmayı başarmıştır. Ancak 2009 yılında küresel krizin de etkisiyle GSYH %2.2 oranında daralmıştır. Aynı dönemde kişi başına GSYH %28 oranında artmakta ancak 2009 yılında %4.1 oranında azalmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi, burada yapılan analizin amacı Arap Baharının arkasındaki nedenin 2008 küresel krizinin olduğunu ileri sürmek değildir. Amaç bu ülkelerin ekonomik büyüklüğünü ve ortalama refah düzeyini değerlendirmektir.⁵⁶

Ancak hem Tunus'un hem de analiz edilen diğer ülkelerin 2008 krizinden olumsuz etkilendiğini, olumsuz etkinin büyük ölçüde bu ülkelerdeki yoksul kitlelerin daha da yoksullaşmasına neden olduğunu ve bu durumun Baharın bir tetikleyicisi olduğunu ileri sürebiliriz.

Dolayısıyla yukarıda bahsi geçen gelişme ve açıklamalar çerçevesinde Ortadoğu'da orta ve uzak vadede demokratik gelişmelerin yaygınlaşmasını

⁵⁶ Səməyə Mustafayeva, ABŞ-ın xarici siyasəti (1945-2010). Bakı, ADPU-nun nəşriyyatı, 2011, s.212.

ve tabiri caizse demokratik İslami yönetimlerin kuruluşunu öngörebiliriz. Ortadoğu’da hali hazırdaki gelişmeleri ise Arap Uyanışının I. Safhası olan bölgeyi diktatörlerden arındırma aşaması olarak değerlendirebiliriz. ‘Müslümanların Masumiyeti’ adlı çirkef bir filmin çekimi neticesinde bölgede meydana gelen olayları II. Safha olarak değerlendirebiliriz. Bu ikinci safha ise Batı’nın kültürel ve siyasi etkilerine karşı bir tepki hareketi ve bir mücadele arınma hareketi olarak değerlendirebiliriz. Üçüncü safha ise Ortadoğu’nun restorasyon ve kondolidasyonunu belirleyen bir dönemi olacaktır.⁵⁷

Bir diğer sonuç olarak sosyal medyanın, zayıf olan bağları kuvvetlendirdiği söylenebilir. İnternet üzerinden birbirine yakınlaşan farklı görüşleri ve çıkarları aynı olan insanları protesto faaliyetlerinde bir araya getirmiştir sosyal medya. Ayrıca birçok siyasi tarafından yapılan bir yoruma göre 21. Yüzyılın Che Guevara’sı network olmuştur. Çünkü liderliği birçok kişi arasında paylaşmıştır. Kitlelerin ilham almasında ve onların örgütlenmesinde bir tek kişinin rolü yoktur.⁵⁸

Arap baharı, küresel konjonktür açısından da son derece kritik gelişmeleri bünyesinde barındıran bir süreçtir. Uzun yıllardır yönetimde bulunan baskıcı iktidarların tahtlarını kaybetmelerini simgeleyen bu süreç, daha önce de belirttiğimiz gibi sadece bölgesel değil küresel bir etki de yaratmıştır. Tüm bu özellikleriyle uluslararası politikanın birçok alanında Arap baharı, pek çok veri ve analiz üretmiştir.⁵⁹

⁵⁷ Е.И.Зеленев., а.г.е., s.6.

⁵⁸ С.Н. Захаров, а.г.е., s.145.

⁵⁹ К .Dalacoura, .а.г.е., s.16.

2.2.1. Ortadoğu'ya Etkisi

Arap baharının bölgenin süper gücü olarak nitelendirilen ABD üzerindeki etkisi beklendiği gibi nötr olmuştur. Söylediğimiz gibi ABD bölgede süper güç olduğu için onun kontrolü dışında bir isyan hareketinin varlığından söz edemeyiz dolayısı ile ABD kendi çıkarlarına ters düşmeyeceğinden bu isyan hareketinden kısa vadede olumsuz, uzun vadede olumlu etkilenecektir. Kısa vadede olumsuz etkilendiğinin en basit örneği Arap baharı hareketinin başladığı ve yayıldığı dönemde (özellikle 2011 yılının ilk çeyreği) Amerikan ve Avrupa borsalarının, petrole olan bağımlılığından dolayı büyük düşüşler yaşamasıdır. Ancak şimdilerde ABD Ortadoğu petrollerine olan bağımlılığını azaltmak için kendi petrollerinin üretimini artırma yoluna gitmiştir.

Ortadoğu bölgesi tarihi olarak bir dönüm noktasından geçmektedir. Bölgede ilk defa yöneticiler halk ayaklanması sonucu yönetimden uzaklaşmak zorunda kalmıştır. Bu durum Ortadoğu'daki tüm liderlerin koltuklarını kaybetme korkusunu beraberinde getirmiştir. Arap dünyasında siyasi iktidarların devrilmesi ile birlikte demokratikleşmenin önünün açıldığı düşünülmüştür. Ancak, bugün bölgede yaşananlar beklentilerin son derece gerisindedir. Bu durumda bölgede istikrarın henüz sağlanamamış olmasının ve taşların yerine oturmamasının etkisinin büyük olduğu muhakkaktır. ⁶⁰Ancak, iktidardaki isimler değişse de, Ortadoğu siyasetinin gerek yönetim anlayışı gerekse idari yapı anlamında ana

⁶⁰ Asharq Alawsat, "Tunisia's Revolution Rap Hits the Big Stage",
<http://www.aawsat.net/2011/01/article55247736/tunisias-revolution-rap-hits-the-big-stage>,
(29.01.2011), s.47.

hatlarıyla devam ettiği gözlemlenmektedir.Yapılan seçimler, bölgedeki iktidar devri sonrası ortaya çıkan atılım bir eğilime de dikkati çekmiştir.Uzun yıllardır laik yapılar tarafından yönetilen Tunus ve Mısır’da, Zeynel bin Abidin ve Hüsnü Mübarek’in devrilmesinden sonra yapılan seçimlerde İslamcı partiler zafer kazanmıştır. Din üzerinden siyaset yapan partilerin beklenen demokratikleşme taleplerini ne oranda karşılayacağı konusunda tartışmalar yürütülürken, Mısır askeri bir darbe ile sarsılmıştır. Demokrasinin yerleşmesi şüphesiz ki uzun soluklu bir süreçtir ve bu noktada Ortadoğu’ya demokrasinin yerleşip, yerleşemeyeceğine yönelik tartışmalarda işi zamana bırakmak gerekmektedir.Bölgenin, sivil toplumun zayıf olması, biat temeline dayalı siyasi kültür ve kurumsal yapıların eksikliği gibi demokrasinin gelişimini engelleyen yapısal sorunları olduğu muhakkaktır.Bu noktada, kritik olan Ortadoğu’daki yeni iktidarların izleyeceği tutumdur.⁶¹Bölgede yeni kurulan iktidarların, bölge halklarının demokrasi, özgürlük, insan hakları ve ekonomik refah taleplerini karşılayabilmesi için halk nezdinde “rıza” üretmesi gerekmektedir.Aksi halde beklenen değişimin gerçekleşmesi mümkün olmayacaktır.

ABD, kendi petrol üretimini arttırdığı için giderek Orta Doğu petrolüne daha az bağımlı hale geliyor. Dolayısıyla, ABD’nin bölgeye ilgisi azalacağı için Suudi Arabistan, İran, Türkiye ve İsrail gibi bölgesel güçler arasındaki rekabet, çatışma veya işbirliği daha önemli hale gelecektir. Bu ülkeler daha fazla bir araya gelecek ve aralarında farklı kamplaşmalar görülecektir. Avrupa, Çin ve Hindistan’ın Orta Doğu petrol ve doğalgazına bağımlılığı devam edeceği için yeni dinamikler devreye girebilecektir. İsrail’in güvenliği Batı için daha az önemli olacağı için İsrail daha

⁶¹ “Tunisia's Revolution Rap Hits the Big Stage”., a.g.e., s.157.

saldırgan bir politikaya da yönelebilir. Bu tartışmalarda özellikle Doğu Akdeniz’de bulunan yeni doğalgaz yatakları İsrail, Türkiye, Kıbrıs, Lübnan ve Mısır gibi birçok ülkeyi ve AB ve Çin gibi alıcıları ilgilendiriyor. Özellikle Suriye krizinin yönü bütün bu tartışma ve mücadeleleri etkileyecektir. Ciddi dönüşümler ve mücadeleler yaşandığı için bölgemizde daha kargaşalı ve çatışmalı bir gelecek beklenebilir. Ortadoğu’nun petrolü oldukça Ortadoğu’da ki en küçük dalgalanmalar dünya borsalarını olumsuz/olumlu etkileyeceğinden dolayı dünyanın Ortadoğu’da olan krize duyarsız yada tarafsız kalması beklenemez. Olağandır ki bütün devletler kendi çıkarları doğrultusunda müdahalelerde bulunacağı için Ortadoğu tam çok bilinmeyenli denklem olma özelliğini uzun yıllar daha koruyacak gibidir.⁶²

2.2.2. Avrupaya Etkisi

Toplumun ötekileşmiş, ötelenmiş, banliyölere itilmiş kesimlerinin sokaklara ilk döküldüğü yer Arap dünyasında Tunus’tu. Gelir adaletsizliği, kötü yönetim, şeffaf olmayan ekonomi ve siyaset ilişkileri ile otoriterliğin birleşmesi, tahammül sınırının aşılmasına yol açmıştı. İki kutuplu dönemin dengeleri ve korkuları da söz konusu olmadığından, küresel dinamikler toplumların örgütlenmesinin yolunu açmış ve sınır aşan biçimde hızla yakın coğrafyalara yayılmıştı.

Bu dalganın Tunus’taki haliyle Yemen’deki halini benzetmek çok kolay değil. Bununla birlikte bir isyan dalgasının tüm Arap dünyasını etkisi

⁶² Celalettin Yavuz ve Serdar Erdurmaz, a.g.e., s.2.

altına aldığı inkar edilemez. Fitili Filistin’de yanan bu ateşin bugün aleve dönüşmesi ise küresel ekonomik ve siyasal krizle yakından bağlantılı.

Avrupa ülkelerinde ise fitil Fransa’da tutuşmuştu.Sarkozy’nin bir grup serseri diye nitelediği banliyö gençleri, uygulanmakta olan ekonomi politikalarını ve esasen sonradan vatandaşlık kazanan Araplara ve Müslümanlara uygulanan ayrımcılığı protesto için sokaklara dökülmüşlerdi. Ne yazık ki bu protesto “söz”le değil şiddetle yapılmış, ortalık yakıp yıkılarak savaş alanına döndürülmüştü.

Çok geçmeden benzer bir durum Yunanistan’da yaşandı, oradaki fark konunun banliyö ya da sonradan vatandaşlık kazananlarla ilgili olmamasıydı.Ancak işini-aşını yitirenlerle ilgiliydi ve orada da ne yazık ki sadece grevler ve “söz”lü protestolar yapılmadı.Vitrinler kırıldı, araçlar yakıldı, molotof kokteylleri havalarda uçtu.İspanya’da ise tepki ve protestoların konusu yine ekonomiydi, ancak buradaki sivil hareket şiddete başvurmak yerine “söz”ü tercih etti.⁶³

Bu gelişmelerin ardından Birleşik Krallık başbakanını şoka sokan savaş sahneleri yaşandı. Cameron, Sarkozy’yi hatırlatırcasına “çete-soyguncu” işi dediği kişilere karşı sert önlemler aldı.Banliyölerde yaşayan ve öteki olan gençler, burada da şiddet göstermekten çekinmemişlerdi.Son olarak Almanya’da yaşananların da bunlardan farkı yok; banliyö çocukları “merkezi” yakıp yıkma girişimi içindeler.

Liderler, isyanları “çapulcuların işi” olarak gördükçe nefret artıyor, nefret arttıkça şiddet büyüyor, şiddet büyüdükçe “karşı şiddet”in dozu yükseliyor.İsyancılar bir sendika ya da parti eylemi gibi eylem

⁶³ S. Joseph Nye and A. David Welch, “Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak”, Çevirmen: Renan Akman, İş Bankası Kültür Yayınları 2013, ss. 84-98, s.91.

yapmıyor ve bu formel yapılar gibi örgütlenmiyorlar. Siyasal muhatapları yok, zira bugüne kadar bunun için uygun bir zemin hazırlanmamış. Sosyal ve ekonomik düzeyde karşılaşılan bu duruma kimse Avrupa’da “bahar” ismini takmayı düşünmüyor; Fransa’da siyahi bir cumhurbaşkanı, Almanya’da Müslüman bir Şansölye ya da Britanya’da Hintli bir başbakan olabileceğini aklına bile getirmiyor.

Arap direnişlerine ise “bahar” deniyor. Zira ayaklanan kesimlerin otoriter yapıları yıkacağı ve yerine kesin kes demokratik yapıları kuracakları varsayılıyor. Tabi bu demokrasi Avrupa’nınki gibi olacak değil; kendilerine yetecek kadar olsun yeter diye düşünülüyor. Bu arada Avrupalı liderler yeni Arap yönetimleri için “ellerinden geleni” yapacaklarını açıklayarak iyi kalpliliklerini de gösteriyorlar. Tıpkı Somali’ye gösterdikleri ilgi gibi.

2.2.3. Güney Kafkasya’ya Etkisi

Ortadoğu’da ABD ve Rusya arasındaki rekabetin sonuçları yavaş-yavaş Güney Kafkasya’da da hissediliyor. Birçok güvenilir kaynaklar Rusya’nın Suriye’yi ABD ve müttefikleri karşısında tek başına bırakmayacağını bildirirse de, son günlerde yaşanan olaylar Rusya’nın Akdeniz’den çekilerek, biraz daha “kınına” doğru sıkıştırıldığını gösteriyor.⁶⁴

The Telegraph gazetesi 27 Ağustos 2013 tarihli sayısında, Suudi Arabistan’ın Güvenlik Bakanı Bender bin Sultan’ın Washington’dan direk Moskova’ya geldiğini ve Putin’le gizli şekilde görüştüğünü yazıyor. *The*

⁶⁴ Mwangi Skimenyi, “The Arab Democracy Paradox.” Brookings Institution, <http://www.brookings.edu/research/opinions/2011/03/04-arab-democracy-kimenyi>, (04.03.2011).

Telegraph gazetesi Suudi Arabistan'ın Rusya'nın Suriye'ye verdiği desteği durdurması için bu ülkeyle enerji alanında işbirliği ve yeni petrol stratejisi konularında uzlaşmaya gelebileceğini söylediğini iddia ediyor. Kaynak aynı zamanda Bender Bin Sultan'ın Rusya'yı bu teklifle razılaşmayacağı takdirde, Kuzey Kafkasya'da kontrolündeki silahlı Çeçen gruplarıyla tehdit ettiğini de yazıyor.⁶⁵ Bazı gözlemciler Rusya'nın Bender Bin Sultan'ın işbirliği ve tehdit önerisini dikkate alarak, Suriye'yi ABD ve müttefikleri karşısında tek başına bırakmaya öncelik verdiğini düşünüyor.

Son bir haftadır ABD ve Batılı basın Esad rejiminin sivil halka karşı kimyasal silah olan sarin gazı kullandığını iddia ederek, dünya kamuoyunun görüşlerini dumanlandırıyor. Ancak Suriye'de yaşanan son gelişmeler değerlendirildiği zaman Esad rejiminin sivil halka karşı kimyasal silah kullanmasına hiçbir gerek olmadığı anlaşıyor. Esad rejimi muhaliflerin ciddi saldırılarına maruz kalmamış ve son kaleye sığınmamıştır. Bu da Esad rejiminin son günlerini yaşamadığı ve henüz muhalefete, ABD ve müttefiklerine karşı direnebileceği anlamına geliyor.

Rusya Akdeniz'den çıkarken, eski Sovyet ülkeleri coğrafyasında konumunu korumaya çalışıyor. Şöyle ki, bazı kaynaklar ABD'nin Türkiye'de yerleştirdiği hava savunma sistemi ve "Patriot" füze sistemine karşı Rusya'nın Ermenistan'da "İskender" füze sistemi yerleştireceğini iddia ediyorlar.⁶⁶ Bu Orta Doğu'dan geri çekilen Rusya'nın güvenlik sorunlarını beraberinde Güney Kafkasya'ya doğru getirdiği anlamına geliyor. Rusya'nın "İskender" füze sisteminin Ermenistan'a yerleştirildiği haberi teyit edilmese de, yetkililer tarafından henüz tekzip de edilmedi.

⁶⁵TheTelegraph: "Саудовская Аравия шантажировала Россию подконтрольными ей "чеченскими группировками", <http://www.regnum.ru/news/polit/1700115.html>", (28.08.2013).

⁶⁶"Искандер" vs "Patriot": Россия берет под прицел объекты ПРО США в Турции – эксперт, , www.regnum.ru/news/fd-abroad/armenia/1668124.html, (06.06.2013).

Birkaç yıl önce ABD “Patriot” füzeleri Polonya’ya yerleştirmek isterken, Rusya buna karşılık olarak, “İskender” füze sistemini Kaliningrad’a yerleştireceğini bildirmişti. ABD Polonya’nın ilk hedefe dönüşmesinden çekinerek, bu planını uygulamadı. Görünen şu ki, ABD Türkiye’yi ilk hedef olmaya ikna etmeyi başardı.

ABD Polonya’ya yerleştiremediği hava savunma ve “Patriot” füze sistemlerini Suriye krizi sonucu Türkiye’ye yerleştirmiş ve bu ülkenin Suriye tarafından vurulabilme ihtimalini ön plana çıkarmış. Elbette, Rusya bölgedeki jeosiyasi ve güvenlik etkenini dikkate alarak, buna ciddi itiraz etmese de, cevapsız bırakmayacaktır. Ermenistan’a “İskender” füze sisteminin yerleştirileceği haberi de bunu gösteriyor.⁶⁷

Rusya’nın Ermenistan’da 102’nci askeri üssünün olduğu ve Ermenistan’ın coğrafi olarak hava savunma sisteminin ve “Patriot” füzelerinin yerleştirildiği Türkiye topraklarına yakın olması dikkate alınırsa, Rusya’nın bu niyetini gerçekleştirmeye her türlü imkanı vardır. Ermenistan’ın Rusya’nın bu talebine karşı çıkmaya siyasi ve ekonomik gücü yoktur. Ancak bu zaman Ermenistan’ın ABD ve Avrupa ülkeleriyle ilişkilerinin gerileceği şüphesizdir. Son zamanlarda Ermenistan’ın Rusya’nın etki alanından uzaklaşarak, ABD ve Avrupa’ya doğru eğilmesi, Ermenistan’ın oldukça zor durumda kalabileceğini gösteriyor. Rusya yanlısı Ermeni basını iç kamuoyunu susturmak için “İskender” füze sisteminin ülkeye yerleştirilmesinin aslında bir bakıma Azerbaycan’ın Dağlık Karabağ’da askeri operasyonlara başlamaması için caydırıcı bir etken olduğunu ön plana çıkarıyor.

⁶⁷TheTelegraph: “Саудовская Аравия шантажировала Россию подконтрольными ей “чеченскими группировками”, a.g.e.

Rusya'nın Ermenistan'a "İskender" füze sistemini yerleştirdiğine ilişkin haberler şimdilik teyit edilmese de, artık bölgede yeni jeosiyasi oyunların başlamasının habercisidir. Suriye ve İran'ı ABD ve müttefiklerine kurban verdikten sonra Rusya'nın geri çekilmeye yeri yoktur. Güney Kafkasya, özellikle Ermenistan Rusya için "kırmızı çizgi" olabilir. Ama Rusya'nın zaman-zaman isteyerek ya da istemeyerek daltonizm (renk körlüğü) hastalığına tutulduğu bilinmektedir. ABD ve müttefikleri İran sorununu çözdükten sonra Rusya'nın Ermenistan'daki konumunu zayıflatmak için mümkün tüm baskı araçlarını kullanabilir. Bu zaman Gürcistan'ın NATO'ya üye kabul edilmesi meselesinin de göz ardı edilmemesi gerekiyor.⁶⁸

⁶⁸ G. Doğan, "Arap Baharı ve Muhtemel Yan Etkisi Terörizm", 3. Uluslararası Terörizm ve Sınırşan Suçlar Sempozyumu (UTSAS 2011), Antalya, (09-11.12.2011), s. 37.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAP BAHARI’NIN YAŞANDIĞI ÜLKELERD’E SOSYAL MEDYA’NIN ETKİSİ

3.1. Tunus

Aralık 2010’da işsiz bir gencin bireysel protesto eylemiyle başlayan fakat kısa sürede tüm ülkeye yayılarak rejim karşıtı kitlesel bir ayaklanma halini alan gelişmeler, 23 yıldır iktidarda olan Devlet Başkanı Bin Ali’nin görevinden ayrılmasıyla sonuçlandı. “Yasemin Devrimi” olarak anılan Tunus’taki halk ayaklanması, Mısır ve Libya gibi ülkelerdeki aynı sıkıntılardan mustarip geniş halk kesimlerini de harekete getirerek tüm Ortadoğu ve Kuzey Afrika’yı etkilemişti. Dolayısıyla Tunus, “Arap Baharının beşiği” olarak nitelendirilmektedir.⁶⁹

Aralık 2010’da başlayan halk hareketlerini “Arap Baharı” olarak ifade eden ilk kişi, *Foreign Policy* dergisi yazarlarından Marc Lynch olmuştur. Lynch, “Obama’nın Arap Baharı Mı?” başlıklı 6 Ocak 2011 tarihli yazısında, Refik Hariri’nin 14 Şubat 2005’te öldürülmesinin hemen ardından Beyrut’ta başlayıp Suriye taraftarı olarak anılan Başbakan Ömer Abdülhamit Karami’nin istifa etmesiyle sonuçlanan ve “Sedir Baharı” olarak adlandırılan halk hareketlerine gönderme yaparak Tunus’ta başlayan gelişmeleri yeni bir “Arap Baharı” olarak nitelendirmiştir. Bu ifade

⁶⁹ Konur Alp Koçak “Yasemin Devrimi”nden Arap Baharına” ,
http://www.yasader.org/web/yasama_dergisi/2012/sayi22/22-61.pdf, (2.04.2015), s.15.

zamanla yaygınlaşmış ve bölgede yaşanan ayaklanma hareketleri bir bütün halinde “Arap Baharı” olarak anılmaya başlanmıştır.⁷⁰

Tunus’ta devrime giden süreç, polis memuru Fadiye Hamdi’nin tezgahına el koyup tartakladığı Tunuslu genç Muhammed Buazizi’nin 17 Aralık 2010’da kendisini yakmasıyla başlamış, hastanede hayatını kaybeden Buazizi’nin cenaze törenine katılan kalabalıklar rejimi protesto etmiştir. Protesto gösterilerini durdurmayı başaramayan Tunus Devlet Başkanı Zeynelabidin Bin Ali, çıkan çatışmalarda da çok sayıda insanın hayatını kaybetmesi üzerine 14 Ocak 2011’de Tunus’u terk etmek zorunda kalmış ve ülkede katı laikliğin mimarlarından olmasına rağmen ironik bir şekilde Suudi Arabistan’a iltica etmiştir. Bin Ali’nin ülkeyi terketmesiyle başlayan geçiş sürecinde eski Meclis Başkanı Fuad Mubzi geçici devlet başkanı, Muhammed Gannuşi ise Başbakan olmuştur.⁷¹

Kasım 2010 sonlarında yayınlandığında, Wikileaks belgeler Amerikan diplomasisini çok fena vurmuştu. Hatta bu olay için “Amerikan diplomasisinin 11 Eylül’ü yakıştırmaması dahi yapıldı. Aslında bu belgeler ABD gibi küresel bir güç yerine, daha küçük bir devlette ortaya çıksaydı toparlanması pek kolay olmazdı. Ancak aynı tarihlerde Tunus’ta çıkan başka bir kıvılcım, Wikileaks belgelerinin depremini kısa bir sürede unutturdu.⁷²

Tunus’ta “təsadüf” havası verecek ortaya çıkan, ancak kapalı rejimleri hedef alan Arap Baharı, mevcut haliyle 1789 Fransız İhtilali ve 1917 Bolşevik İhtilali’nden farklı algılandı. Arap Baharı tabiatı itibariyle

⁷⁰ Marc Lynch, “Obama’s ‘Arab Spring’?”, Foreign Policy Middle East Channel. 6 January 2011, <http://foreignpolicy.com/2011/01/06/obamas-arab-spring/>, (2.02.2015).

⁷¹ Ufuk Ulutaş ve Furkan Torlak, “Devrimden Demokrasiye Tunus’un Seçimi”, Sayı: 46, Kasım 2011) <http://file.setav.org/Files/Pdf/devrimden-demokrasiye-tunusun-secimi.pdf>, (02.02.2012).

⁷² Celalettin Yavuz ve Serdar Erdurmaz , a.g.e., s. 2.

en çok 1989-1991 döneminde soğuk savaş ve Sovetler ile Varşava Paketi'nden popüler şekilde kurtulan doğu Avrupa ülkelerindeki hareketlere benzetildi.⁷³

“Arap Baharı” öncesine kadar Tunus Devlet Başkanı olan Zeynalabdin Bin Ali 1987'den, 14 Ocak 2011 tarihinde Suudi Arabistan'a kaçana kadar iktidardaydı. Tunus'un 23 yıl iktidarda kalan son Devlet Başkanı Zeynelabidin bin Ali geçliğinde Tunus'taki Fransız sömürge idaresine karşı mücadele vermiş, katıldığı eylemlerden birinde yakalanarak hapis cezasına çarptırılmış birisiydi.⁷⁴ Ülkenin 1956'da Fransız idaresi karşısında bağımsızlığını kazanmasının ardından bir süre resmi istihbarat servisinde görev yapan Bin Ali, bu süreçte Tunus'ta yönetimi elinde tutan Habib Burgiba tarafından 1986'da İçişleri Bakanlığı'na getirildi. O tarihten aralık 2010'a kadar ülkede tek adam rejimini devam ettirdi.⁷⁵

Tunus daima model bir Arap ülkesi olarak görülmüştür. Egemenliğini devam ettirdiği sürece Batı dünyası ile de iyi geçinen Bin Ali, IMF başta olmak üzere, Batı'nın önde gelen ekonomik kurumları ile “uyumlu” çalışan neo-liberal rejim görüntüsü altında 150 civarında devlete ait kamu işletmesini özelleştirdi.⁷⁶

“Arap Baharı” öncesindeki son 20 yılda Tunus'un makro ekonomik dengeleri olumlu görünse de, sosyal haklardan halkın istifadesinde yaşanan farklar, rejimin kendi taraflarını koruması ve karşı

⁷³ Aaron David Miller, “For America, An Arab Winter”, <http://wilsonquarterly.com/article.efm?AID=1967>, (19.02.2015).

⁷⁴ A. Boubekur, “The Tunisian Elections : International Community Must Insist on Moving Beyond Facade Democracy”, Web Commentary, Carnegie Endowment, <http://carnegie-mec.org/2009/10/23/tunisian-elections-international-community-must-insist-on-moving-beyond-fa%C3%A7ade-democracy>, (23.10.2009).

⁷⁵ M.Ahmet Varol, “Tunus”, <http://www.enfal.de/tunus.htm>, (30.11.2012).

⁷⁶ Maria Cristina Paciella, “Tunisia: Changes and Challenges of Political Transition”, MEDPRO Technical Report № 03, Nisan 2011 s.3.

olduklarını düşündüklerine bu haklardan mahrum etmesi şeklinde, yalnızlarla tezahür etmekteydi.⁷⁷

“Arap Baharı”başlangıcına kadarki son 10 yıl içinde gittikçe kötüleşen sosyo-ekonomik durum halkın yaşam standardının düşmesine neden olmuştur. Halk kötüleşen bu durumun sorunlusu olarak rejimi sorgulamaya başlamıştı. Parasız eğitim sebebiyle eğitim düzeyi yükselmekle birlikte, istimdanda yaşanan sorunlarla eğitilmiş işsizler ordusunun oluşması ayrı bir sorun yumağı halinde büyümüş, eğitilmiş genç nüfusun iş bulamaması mutsuz bir çoğunluk oluşmasına neden olmuştu.

Devlet Başkanı Bin Ali, aile çevresi ve yakınları ile ülkenin bütün ana yatırımlarının sahibi olarak bir tekel oluşturmuştu. İlaç sektöründen, her türlü haberleşmeye, gemi amatörlüğünden, bankacılık, yiyecek içecek sektörleri dahil bütün girişimlerin başında Bin Ali’nin oğlu , karısı Laila veya karısının kardeşi gibi yakınlarının oluşturduğu mafyavari bir yapımlanma mevcuttu.⁷⁸

Tunus isyanının üç temel çıkışla gerçekleştiğini söylemek mümkündür: Bunlardan ilkinde , Bin Ali rejimine karşı sosyal ve siyasi anlamda büyük bir koalisyonun toplanarak birleşmesine neden olan muhalif bir gencin sayesinde ayaklanmanın başlamasıdır. İkincisi, Bu koalisyon uzun süreden beri devam ederek, gelen ve geniş halk kitlesini kapsayan hoşnutsuzluğun sonucu olarak rejimi sonlandırma yeteneğine sahip oldu. Bu hoşnutsuzlukların kaynağı da ; gençler arasındaki yüksek işsizlik, bölgesel refah paylaşımı ve gelişmede yaşanan farklılıklar ,artan

⁷⁷ Maria Cristina Paciello, a.g.e., s.2.

⁷⁸ “Labour Markets Performance and Migration Flows in Arab Mediterranean Countries : Determinants and Effects” Volume 1, Final Report & Thematic Background Papers No. 60, European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs, April 2010, s.30.

siyasi baskılar ve nihayet Bin Ali yolsuzluklarının önüne geçilmez bir duruma geliyordu. Üçüncüsü ise; Gençlerin oluşturduğu protestolar siyasi olarak örgütlenmiş değildi. Ancak, eski ve yeni oluşan ve gençlerin çıkarlarını koruma yönünde bir hedef taşımayan kurumların hepsi birleşerek , Bin Ali rejimine karşı çıkmışlar. Böylece gelişmelere bakıldığında ortaya çıkan tablo; genç ve yaşlı kuşağın müşterek olarak ortak amaç etrafında toplanmasıyla kendiliğinden gelişen ve gerçekleşen bir hareket gibiydi.

Ayaklanmanın tetikleyici faktörü, kendisini yakan genç Muhammed Bouazizi olarak görünmesine rağmen, kilit rolde daha geniş kitleler vardır. Yani genç “siber aktivistler” , iyi eğitim almış genç işsiz kesim, işçi sendikaları hareketi , hukukçular ve muhalefet parti üyeleri gibi sivil toplum örgütleri, tırmanmaya bağlı olarak karşı hareketti önemli rol oynamamışlardı.⁷⁹

3.1.1. Yasemin Devrimi

Gösterilerin yayılmasına facebook, Twitter, Internet forumları ve blokların önemli bir iletişim ortamı yarattığı görüldü. 2009 yılı itibariyle 2.8 milyon internet kullanıcısı mevcuttu.⁸⁰ Genç kullanıcılar kendi aralarında hükümetin yolsuzluklarından ve Sidi Bouzid’deki hadiselerden bahsederek bir kamuoyu ve birlikte hareketi doğuracak bir platform

⁷⁹ “Labour Markets Performance and Migration Flows in Arab Mediterranean Countries : Determinants and Effects”, a.g.e., s.30.

⁸⁰ Marina Ottaway and Amr Hamzawy, “Protest Movements and Political Change in the Arab World”, Carnegie Endowment For International Peace, http://carnegieendowment.org/files/OttawayHamzawy_Outlook_Jan11_ProtestMovements.pdf, (28.01.2011).

oluşturmuşlardı. Aslında rejim bir çok web sitesini engelleme yoluna gitmiş ve ciddi bir kontrol rejimi oluşturmuştu. Buna rağmen aktivistler Bin Ali'nin sistemlerine saldırı düzenlemişler ve protestoların yayılmasında iletişim ortamı sağlamışlardı.⁸¹

BM kaynaklarına göre ayaklanmalarda 200'den fazla ölüm vakası oluştu.⁸² Ancak daha Tunus'ta yaklaşık 300 kişinin hayatını kaybettiği bildirildi. O tarihte Başbakan olan Muhammed Gannuşi televizyon konuşmasında , göstericiler üzerine ateş edilmemesi için emir verdiği ve bu vahşeti yaratanların mutlaka adalet önüne çıkarılacağını söyledi. Geçici Başbakan Fuad Mebazza ayaklanmalarda ölenleri özgürlük şehitleri olduğunu ve üç günlük yas ilan edildiğini ve ailelerine tazminat ödeneceğini açıkladı.⁸³

Şubat 2011 sonundan itibaren protestoların dozu gittikçe düşmeye başladı. Ancak, mahalli düzeyde de olsa ücretler ve hayat standartları gibi bir takım konularda halkın çıkışları ve gösterileri devam edebiliyordu. Bunun dışında İslami kesimin kadınlara kurumlarında kamu başörtüsü yasağının kaldırılmasına yönelik protestolar vs. Devam etme temayüllü gösterdi. Bütün bunlara rağmen, devam eden bu gösterilerin yeni rejime yönelik ifade ve toplantı-gösteri yapma özgürlüğünün göstergesi olması

⁸¹ Steve Stechlow, "Web's Openness is Tested in Tunisia", <http://www.wsj.com/articles/SB10001424052702303544604576430041200613996>, (07.07.2011).

⁸² Alexis Arieff, "Political Transition in Tunisia", Congressional Research Service, 2 February 2011, s. 15.

⁸³ Article 57 of Tunisia's constitution states that "should the office of President of republic become of death? Resignation/ or absolute disability," the President of the Chamber of Deputies "shall immediately be vested with the functions of interim president of the republic for a period ranging from 45 to 60 days." The article further stipulates that elections should be held during that time period to elect a new president for a five – year term? And that the interim president may not stand as a candidate.

açısından önemli olduğu söylenebilir. Geçici Başkan Mebazza bu göstericilerden biraz sabır talep etti.⁸⁴

Siyasi ve iktisadi öngörülerde bulunan stratejistler, köklü değişimlere yol açacak olayların ortaya çıkacağını tahmin edebilseler de bunların ne zaman gerçekleşeceğine dair net bir tarih öngörememektedirler. Tunus'ta başlayan ve tüm bölgeyi etkisi altına alan halk hareketleri de bu kapsamda düşünülmelidir. Zira birçok gözlemci, bölge ülkelerinde bir değişimin kaçınılmaz olduğunu belirtmişse de zamanlaması konusunda isabetli bir tahmin yapamamıştır. Bunun en önemli sebebi, Tunus'ta başlayan Yasemin Devrimi'nin beklenmedik bir şekilde başlamış olmasıdır.⁸⁵

Yasemin Devrimi ve ardından gelen zorlu yeniden yapılanma dönemi, Tunus içindeki farklı grupların siyasette etkin olma mücadelesi vermelerine zemin hazırladığı gibi, uluslararası aktörlerin de ilgisini çekmiş ve onların da bu sürece müdâhil olmalarına uygun bir ortam sunmuştur. “Arap Baharı”nın başladığı yer olduğu için Tunus'ta varılacak noktanın diğer ülkeler için bir örnek teşkil edeceği düşüncesiyle sürecin demokratikleşmeyle sonuçlanmasına yönelik uluslararası destek de söz konusu olmuştur.

Tunus, Yasemin Devrimi ile “Arap Baharı”nın kapısını aralamasıyla tüm bölgeyi etkilediği gibi, bölgede yaşanan gelişmeler de Tunus'u etkilemektedir. Nitekim Mısır'da yaşanan askerî darbe, Müslüman Kardeşler ile benzer bir siyasî hareket olan ve Tunus'taki üçlü koalisyonun

⁸⁴Christina Lowe, “Tunisian Struggles to Tame Revolutionary Spirit”, <http://uk.reuters.com/article/2011/02/15/uk-tunisia-strikes-idUKTRE71E41W20110215>, (15.02.2011).

⁸⁵ Ayhan Veysel, “Tunus İsyanı: Arapların Devrim Ateşini Yakması.” Ortadoğu Etüdları (ORSAM) 3, no. 2, Ocak 2012, ss.59-93, s.67.

büyük ortağı durumundaki Ennahda'ya muhalif kesimlerin sesini yükseltmesine sebep olmuştur.

3.2. Mısır

Mısır 6 bin yıllık kadim bir tarihi geçmişe sahip olması nedeniyle bünyesinde çok zengin bir demografik yapıyı barındırmaktadır. Bu nedenle de ülke siyasi yapısı sosyalizm, otoriter rejim, liberalizm ve muhafazakâr düşünceleri barındıran renkli bir mozaik sergilemektedir. Partileşme sürecine 19. yüzyılın başlarında başlamasına rağmen, Cemal Abdunnasır (1952-1970), Enver Sedat (1970-1981) ve Hüsnü Mübarek (1981-2011) dönemlerinde Batı'daki siyasal gelişmeleri halkın isteklerine cevap verecek seviyede takip edemedi. Mısır'ın İngilizler tarafından işgali sırasında örgütlenen Hizbu'l Ümme (Ümmet Partisi) o dönemlerde ulusal direnişin öncülüğünü yaptı. Sonraki dönemde kurulan Vefd (Delege) Partisi İngilizlerle resmi görüşmeleri yürüten bir kimlik kazandı ve uzun yıllar Mısır siyasi hayatında geniş kitlelerin desteğini alarak varlığını sürdürdü. Hüsnü Urabi tarafından 1922 yılında kurulan el-Hizbu's Şuyui'yyu'l-Mısırî (Mısır Komünist Partisi) ve Hizbu'l-İslah (İslah Partisi) Hıdivlik sonrası sosyal yapı üzerinde etkili oldu.⁸⁶

Mısırlı aktivistlerin 25 Ocak'ta sokaklara dökülmesi, ülkede sosyal medya üzerinden planlanan ilk protesto eylemi değildir. Mısır'da ilk internet aktivizmi Filistin'de 2000 yılının sonbaharında başlayan "İkinci İntifada" sırasında Filistinlilerle dayanışma amacıyla oluşturulan e-posta listesi olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nin 2003 yılında Irak'ı işgal

⁸⁶ Ramazan Yıldırım Ve Tarık Abdülcélil, "Mısır Siyaset Haritası", SETA Yay., Ankara, 2011, s.4.

etmesiyle birlikte internet aktivizminin popülaritesi artarken internet forumları Mısır muhalefetine yeni buluşma noktası haline gelmiştir. 2005 yılının sonuna gelindiğine internet aktivizmi Mısır’da muhalif hareketleri örgütlemeye kullanılan en popüler araç olmuştur. Mısırlı gençler 2005 ve 2008 yılları arasında internet aktivizmi konusunda kendilerini geliştirmiştir. Bu gençlerin ilk kitlesel eylemi grevdeki tekstil işçilerine destek vermek ve ekmek fiyatlarındaki artışını protesto etmek üzere Facebook üzerinden duyurulan, iki hafta süren bir genel grev düzenlemek olmuştur.⁸⁷

Halkın istekleri karşısında istenilen hassasiyeti göstermeyen liderler bazı reform hareketlerinde bulundularsa da arzulanan değişiklikleri bir türlü hayata geçiremediler. Özellikle Hüsnü Mübarek döneminde yaşanan sosyal sorunlar dünyanın da dikkatini çekti. Mısır demokrasisinin ve İsrail ile olan ilişkilerin istenilen seviyeye getirilememesinden şikâyetçi olan ABD, en anlamlı çıkışını Kasım 2003’te yaptı. Heritage Institute for Democracy’de konuşan eski Amerikan Başkanı George Bush Mısır’ın Ortadoğu’daki barış sürecine büyük bir katkı sağladığını ve şimdi de Mısır’ın demokrasi için bir şeyler yapmasının zamanın geldiğini söyledi.⁸⁸

3.2.1. Hüsnü Mübarek Devri ve Sonrası Protestolar

2010 yılında Yemen, Tunus, Libya, Cezayir, Mısır ve Suriye’de insan hakları uygulamalarında yaşanan ihlaller nedeniyle bir değişim süreci

⁸⁷28 Eylül 2000’de, İsrail Devlet eski Başkanı Ariel Şaron’un yaklaşık 1000 İsrail askeri ile birlikte Mescid-i Aksa’yı ziyaret etmesinin provokasyon olarak değerlendirilmesi sonrasında Filistin’de başlayan halk hareketi.

⁸⁸Algan Nazlı, “Mısır Devriminin Ayak Sesleri: Bir Devrin Sonu mu?”, Ortadoğu Analiz, Cilt:3, Sayı:26, <http://www.orsam.org.tr/>, Şubat 2011, ss.11-32, s.16.

başladı.⁸⁹ İyice yaşlanmış olan Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek kendinden sonra göreve oğlu Cemal'i getirmeye karar vermesi tepkilere neden oldu. Siyasal çalkantılar halk arasında var olan dini ve etnik ayrımcılığı da körükledi ve 2010 yılında İskenderiye şehrinde Noel gecesinde birçok Kıpti Hristiyan patlayan bombalar sonucu hayatını kaybetti. Resmi makamlarca bu eylemin Mısırlı aşırı dinciler tarafından yapıldığı açıklandı. Mısır halkı sosyal medya üzerinden haberleşerek yapılan bu eylemlerin iki toplum arasını açmak isteyen gizli eller tarafından planladığı konusunda fikir birliğine varırken Kahire'nin meşhur meydanı Tahrir'de eylemlere başladılar.⁹⁰ Eylemlerin günlerce sürmesi sonucu tehlikeyi gören Hüsnü Mübarek 11 Şubat 2011 tarihinde görevini bıraktığını ve yönetimi Yüksek Askeri Konsey (YAK)'e devrettiğini açıkladı. Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek, 25 Ocak 2011 tarihinde başlayan halk ayaklanması esnasında protestoculara karşı güç kullanmak üzere güvenlik kuvvetlerine emir vermek suçlamasıyla 25 yıl hapse mahkûm edildi.⁹¹ Yönetimi devralan Yüksek Askeri Konsey (YAK) halkın nabzını tutan bir yaklaşımla demokratikleşme yolunda bir yol haritası çizmiş ve sokakların sakinleşmesini sağlamıştı; ancak verilen sözlerin zamanında tutulmaması, parlamento ile cumhurbaşkanlığı seçimleri konusunda net tarihlerin verilmemesi ve sürecin belirsiz bir hal alması sonucu Tahrir Meydanı tekrar eski günlerine dönmüştü. Yapılan gösteriler sonucu zaman zaman halkla karşı karşıya gelen güvenlik güçleri hassas davranmaya çalışsa da artan öfkenin önüne geçemedi.⁹²

⁸⁹ Fatih Bayhan, "Dip Dalga", Paradoks Yay., İstanbul, 2012, s.169.

⁹⁰ Habertürk, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/598529-istifa-yok-ozgurlukler-artacak>, (21.06.2012).

⁹¹ <http://balkans.aljazeera.net/video/al-jazeera-business-02062012>, (02.06.2012).

⁹² Salih El-Verdani, Mısır'da İslami Akımlar, Fecr Yay., Ankara, 2011, s.40.

Devlet Başkanı Mübarek Tunus'ta başlayan Arap dünyası protestolarının 25 Ocak 2011'de Mısır'da da başlamsı üzerine , 10 Şubat 2011'de yetkilerinin çoğunu yardımcısı Ömer Süleyman'a devretti, 11 Şubat 2011'de ise, görevini orduya ve anayasa mahkemesine devrederek istifa ettiş Mübarek'in istifasını açıklamasından yarım saat sonra İsviçre Hükümeti Mübarek'in İsviçre bankalarında bulunan hesaplarını dondurma kararı aldı.⁹³ Yapılacak araştırmalar sonunda hesapların geleceği hakkında gerekli açıklamalar yapılcağı duyuruldu. Öte yandan Mübarek'e yakın aile yakınlarının ve dostlarının da İsviçre bankalarında bulunan hesaplarının da bloke edilmesi hakkında kısa bir süre içinde karar verileceği bildirildi. Mısır'ın en büyük muhalif grubu Müslüman Kardeşler , Mübarek yönetiminin sonlanmasını “zafer günü” olarak kaydetti.⁹⁴

Devrim sürecini yakından takip eden MK'in temsilcilerinden Dr. Eşref Gaffar, Hüsnü Mübarek'in devrilmesinden sonraki bir yıllık süreci şu şekilde değerlendirmiştir;⁹⁵

“Mısır halkı gelişmelerden memnun ama bazı çevreler özellikle medyayı da kullanarak sürece müdahil olmaya ve seçimlere gölge düşürmeye çalışıyor. Bu bir yılda hiç kimsenin tahmin edemeyeceği gelişmeler yaşandı. Seçimler, uluslararası ve yerel gözlemcilerin onayıyla tamamen şeffaf bir şekilde yapıldı. Bugün geldiğimiz noktada, bazı çevreler seçimlere gölge düşürmeye çalışıyor. Halk yeniden sokaklara çağrılıyor. 25 Ocak itibariyle halk yeniden sokaklara inecek ama bu sefer iki farklı grup söz konusu. Bunlardan İslami hareketler ve mutedil olanlar

⁹³ “Swiss freeze possible Mubarak assets”,
<http://careuters.com/article/topNews/idCATRE71A58R20110211>, (11.02.2011).

⁹⁴ “Hüsnü Mübarek İstifa etti”,
<http://www.cnnturk.com/2011/dunya/02/11/ve.husnu.mubarek.istifa.etti/606410.0/>, (11.02.2011).

⁹⁵ Sivil Dayanışma Platformu, Basın Açıklaması, “Mısır'da Yeni Dönem”,
http://sivildayanismaplatformu.org/haber_detay.asp?haberID=102, (23.01. 2012).

gelenen aşamayı önemli bir başarı ve demokratik sürecin başlangıcı olarak değerlendiriyor. Diğerleri ise askeri yönetimden intikam almak ve devrimi tamamlamak söylemiyle hareket ediyorlar.”⁹⁶

Cemal Abdunnasır, Enver Sedat ve Hüsnü Mübarek dönemlerinde hemen hemen hiçbir sosyal ve siyasal oluşuma izin verilmemesi sebebiyle halk, yöneticilerin seçilmesinde iradesini gösterememişti. Özellikle dinî grupların çoğalarak kendilerini göstermeye başladıkları Hüsnü Mübarek döneminde az da olsa siyasal zemin bulan gruplar Halk Meclisi’nde temsil yetkisini elde edebilmişlerse de uzun soluklu siyasi hayatları olmamıştır. Bilgi teknolojilerinin getirdiği değişimlerden etkilenen Mısır halkı son dönemlerde sosyal medya aracılığı ile fikirlerini paylaşacağı özgür bir ortam bulmuş; ancak bu da teknik olarak engellenmeye çalışılmıştır. Devrim sürecinin başlamasıyla zaten var olan potansiyelin harekete geçirilmesi ile gruplar kendi özgün kurumsal yapılarını oluşturmuşlardır.⁹⁷ İslami grupların yanında Kıptiler de bireysel hak ve özgürlükler noktasında meydanlardaki göstericilerle aynı şeyleri istiyorlardı. Onların en büyük istekleri ise bağımsız kilise ve Hristiyan okullarıydı.⁹⁸

Mısır’daki isyana destek olanların elbette hepsi sosyal medya sitelerine üye değildir. Genç ve eğitimli Mısırlılardan oluşan çevrimiçi huzursuz azınlık ile sanal tartışma platformlarını takip etmeyen (offline) çoğunluk arasındaki iletişim 2011’de toplumsal huzursuzluğun patlama noktasına gelmesi ile iyice güçlenmiştir. Sosyal medyayı takip etmeyenlerin bile kitlelerin seferber olmasında sosyal medyanın rolünü algılamış olduğu

⁹⁶ Bayhan Fatih , Dip Dalga, Paradoks Yay., İstanbul, 2012, s.197.

⁹⁷ Ayhan Veysel ve Algan Nazlı, “Mısır Devrimi ve Mübarek: Bir Diktatörün Sonu”, Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi (IMPR), No: 6, 2011, ss.14-26, s.19.

⁹⁸David D. Kirkpatrick, “Muslims and Coptic Christians Clash Again in Egypt”, <http://www.nytimes.com/2011/05/16/world/middleeast/16egypt.html>, (15.05.2011).

Twitter üzerinden paylaşılan bir görüntü ile tarih sayfalarındaki yerini almıştır. “Teşekkürler Mısırlı Facebook gençliği” yazan bir döviz taşıyan yaşlı adam yeni medyanın etkisinin sanal ortam dışında da hissedildiğinin somut hali olmuştur.⁹⁹

Tunus’taki halk baskısının yanıt bulması ve Mübarek’in 25 Ocak’ta başlayan gösteriler sonrasında 11 Şubat 2010 tarihinde istifa etmesi, ilk etapta Arap coğrafyasındaki diktatörlüklerin değişimde halkın iradesinin değişim süreci için yeterli olduğu kanaatlerini oluşturmuştu. Libya, Suriye, Fas, Suudi Arabistan ve diğer birçok ülkede bu değişim sürecinin Mısır ve Tunus örneklerinde olduğu gibi gerçekleşmeyeceğini hep birlikte gördük. Rejimlerin değişimi için sadece iç siyasetteki beklentilerin karşılanması yeterli olmadığını, uluslararası dengelerin de gözetilmesinin gerektiğini Suriye örneğinde yaşadık.

3.3. Yemen

2010 yılının aralık ayında Tunuslu bir seyyar satıcının kendisini yakmasıyla başlayan, zamanla dış unsurların da kendisine yer açtığı bir halk hareketleri dizisi olan ve birçok kesim tarafından Arap Baharı olarak nitelendirilen süreç, Tunus, Mısır, Libya ve Suriye ile birlikte Yemen’i de derinden etkilemiştir.

⁹⁹Catharine Smith, “Richard Engel Tweets Photo of Egyptian Protesters With ‘Thank You Facebook’ Sign”, The Huffington Post, 4 February 2011, www.huffingtonpost.com/2011/02/04/egyptprotesters-thank-you-facebook_n_818745.html, (01.02.2012).

Yemen, Arap Baharı öncesinde de siyasî istikrarsızlığa yabancı bir ülke değildi. Şüphesiz Arap Baharı, ülkenin çatışmalarla dolu bu karmaşık yapısına farklı bir boyut katmıştır.¹⁰⁰

Yemen konumu itibariyle topraklarında çok sayıda petrol rezervinin bulunduğu Ortadoğunun güneyinde yer almaktadır. Ve doğal olarak Arap Baharı sürecinde yaşamış olduğu gerilimli günler ve devrilen hükumete bağlı olarak petrol üretiminde de ciddi düşüşler yaşanmıştır. Dünyada ham petrol üretiminde çok önemli bir yere sahip olmayan Yemen, günde 162,100 varil üretim ile dünya petrol üreten ülkeler sıralamasında 42. Sırada yer alıyor. Coğrafi sınırları içerisinde yer alan 3 Milyar varil petrol rezervi ile de dünyada 31. Sırada yer alan Yemen, yaşadığı karışıklık sonrasında petrol fiyatlarında da önemli bir hareketlenme yaşanmıştır. 2010 yılının son günlerinde 90 Dolar civarında olan petrolün varil fiyatı Yemen'deki bu ayaklanmaların da başlamasından sonra 100 Dolar civarında seyretmeye başladı. Bu rakamlara 2008 yılındaki krizden önce ulaşan petrol Arap Baharı'nın derinleşmesi ile birlikte yeniden yükseliş yaşamış oldu.¹⁰¹

Yemen'de gösteriler başladığında siyasî gücün “formel”/resmî devlet yapı- larından ziyade, hesap vermek zorunda olmayan elitler tarafından kullanıldığı görülmektedir. Hem resmî hem de gayriresmî yapının tepesinde devlet başkanı Salih olsa da ülkenin temel kurumlarından ordunun değişik bölümleri bile her zaman resmî devlet yapısının bir aracı olarak hareket etmemiştir. Bir başka deyişle, Yemen “değişik meşruiyet kavramlarının bir arada yaşadığı ve yarıştığı” bir “mücadele alanına”

¹⁰⁰ Зеленов, а.г.е, s.7.

¹⁰¹ Mürsel Tokgöz, “Arap Baharı –Yemen – Cezayir – Lübnan”,
<http://www.globalenerji.com.tr/dergide-bu-sayi/2013/2/14/arap-bahari-3--yemen-cezayir-lubnan->,
(15.02.2013).

dönüşmüştür). Ülke topraklarının büyük kısmının kontrolü dışında olması, ordunun yarısından fazlasının General Ali Muhsin'e sadık olması ve nüfusunun yarısının bile desteğine sahip olamaması Salih rejimini eşit "savaş ağalar"ı arasında birinci olmakla yetinmeye zorlamıştır .¹⁰²

3.3.1. 2011-2012 Yemen Ayaklanmaları

Yemen'de rejim karşıtları, çıkarları her zaman birbiriyle örtüşmeyen (hatta bazen çelişen) değişik gruplardan oluşmaktadır. Yemen'de Arap Baharını gençler ve sivil toplum örgütleri başlatmıştır. Yemen'deki ayaklanma için halk desteğinin artması ve iktidar partisinin parlamento grup başkanı Şeyh Sultan Barakani'nin devlet başkanlığı için dönem sınırlamasını kaldırmayı düşündüklerini açıklaması, Salih ve ailesinin uzun bir süredir devletin güç ve kaynaklarını ellerinde toplama çabalarının yarattığı huzursuzluğun gün yüzüne çıkmasına neden olmuştur

¹⁰³

Rejiminin bu adımı (başkanlığın dönem sınırlamasının kaldırılması) 1990'ların ortalarından itibaren Salih'in kendi iktidarını korumak için izlediği "kapsayıcılık" stratejisini terk ederek "dışlayıcılık" benimsediğini göstermiştir. Aslında Salih'in dışlayıcılık politikasının ön adımları 2000'lerin başına gö- türülebilir. 1990'ların ortalarında kurulan "güç dengesi"ndeki ilk değişiklik, 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye yapılan saldırılar sonrasında ortaya çıkmıştır. Bunu 2007 yılının Aralık ayında

¹⁰² Печуров С., "Причины кризиса на Арабском Востоке и его последствия", s. 237.

¹⁰³ Boucek Christopher, "Carnegie Endowment for International Peace", Congressional Testimony: U.S. Policy in Yemen, http://www.-carnegieendowment.org/files/0719_testimony_boucek.pdf, (27.09. 2012), s.15.

etkili Şeyh Abdullah El Ahmar'ın ölümü takip etmiştir. Bu olaylar sonrasında güvenlik güçleri yeni siyasî rantlar elde etmiş ve Salih kendi iktidarını (güç ağlarını) daha da sağlamlaştırmıştır. “Terörle mücadelede” hayatî bir müttefik olduğunu gösterebildiği sürece Batı için, Salih'in oğullarını, damatlarını ve yeğenlerini askeriye ve diğer güvenlik kuruluşlarında önemli yerlere getirmesinin bir sakıncası yoktu. Yabancı güçler rejime sağladıkları silahlar üzerinde bir kontrole sahip değildi. Salih'in tüm güç ve kaynakları kendi çevresinde toplama çabaları, Salih ile siyasî ve ekonomik açıdan etkili olan El Ahmar ailesi gibi aktörler arasındaki “centilmenler anlaşması”nın sonunu getirmiştir. Uzlaşma sona erince de bir dönem Salih'in müttefikleri olan kişiler/gruplar muhaliflerin tarafına geçmeye başlamıştır. Bunların arasında asker ve güvenlik konularında Salih'ten sonra gelen General Ali Muhsin El Ahmar da yer almıştır.¹⁰⁴ El Ahmar'ın muhaliflerin safına katılması, yönetici elitlerin bir kısmına örnek olmuş ve onlar da Salih rejiminden ayrılarak kendi gündemleriyle muhalif saflara katılmışlardır. Bir başka deyişle, Yemen'deki muhalefet, “ortak düşman” (Salih) karşısında birleşmiş, değişik gündemlere sahip gruplardan oluşan parçalı bir yapıya sahiptir.

Ayaklanmalara katılan grupların çeşitliliği başlangıçtaki taleplerde de bir farklılığa yol açmıştır. Yemen'deki ayaklanmalar 2011 yılının Ocak ayında kü- çük bir gösterici grubunun; ülkede gençler için bir gelecek olmamasını, hukukun üstünlüğünün olmamasını ve rejimin tüm ekonomik imkânları elinde tutmasını protesto etmek amacıyla sokağa çıkmasıyla başlamıştır. Kısa bir süre sonra “gençlik hareketi” ismi altında protestocular; iş, eğitim, sosyal yardım programları, kadınlara eşit haklar, yolsuzluğun sona erdirilmesi, Salih'in görevi bırakması ve aile üyelerinin

¹⁰⁴ Alptekin Dursunoğlu, “Yemen devrimcileri ve Arap baharı devrimcileri”, http://www.ydh.com.tr/YD435_yemen-devrimcileri-ve-arap-bahari-devrimcileri.html, (09.11.2014).

yeni bir siyasî düzen kurulmadan önce tüm üst düzey askerî görevlerden istifa etmeleri taleplerinde bulunmaya başlamışlardır . Protestocular Ali Abdullah Salih'in görevi derhal bırakmasını istemiş, anayasa değişikliklerinin yapılacağı aşamalı bir geçiş sürecinin sonuna kadar görevde kalmasını öngören bütün önerileri kararlılıkla reddetmişlerdir .¹⁰⁵

Yemen'deki halk ayaklanması da köken/kaynak, motivasyon ve dinamikler açısından diğer Arap ülkelerindeki ayaklanmaların bu ortak özelliklerine sahiptir.Başka ülkelerde olduğu gibi ayaklanma, kendilerini yerleşik siyasî örgütlenme dışında gören gençlerin girişimiyle yaygın sosyo-ekonomik sıkıntılar, yüksek düzeydeki yoksulluk ve işsizliğe tepki olarak ortaya çıkmıştır.Arap dünyasının diğer ülkelerinde de olduğu gibi Yemen'deki barışçıl ve kapsayıcı ayaklanmalar sosyal medyanın siyasî mobilizasyon açısından önemini ortaya koymuştur.Sosyal medyanın, bu olaylardaki rolü abartılmış olsa da Arap dünyasının en fakir ve internete erişimi en düşük ülkesi olan Yemen'de bile Facebook ve Twitter gibi sosyal medya kanallarının kullanımı bu ayaklanmaların ortaya çıkmasında ve yürütülmesinde önemli bir faktördür.¹⁰⁶

Yemen'deki durumun diğer ülkelerdeki ayaklanmalarla yukarıda sözü edilen benzerliklerinin yanında İslamcıların yeni kurulacak rejimdeki muhtemel rolüne ilişkin alanlarda Yemen diğer ülkelere kısmi bir tezat oluşturmaktadır. Tunus, Mısır ve Libya'nın aksine İslamcı siyasî aktörler modern Yemen devletinin kurulduğu 1990 yılından beri önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin Islah Partisi, 1993 yılından seçimleri kaybettiği

¹⁰⁵ Mehmet Salih Gün, "Arap baharı", http://www.yasader.org/web/yasama_dergisi/2012/sayi22/119-140.pdf, s.122.

¹⁰⁶ Durac Vincent, "Yemen's Arab Spring-Democratic Opening or Regime Maintenance." BRISMES Annual Conference 2012 Revolution and Revolt: Understanding the Forms and Causes of Change, <http://brismes2012.files.wordpress.com/2012/02/vincent-durac-yemens-arabspring.pdf>, s.14-15.

1997 yılına kadar iktidardaki Genel Halk Kongresinin iktidar ortağı olmuştur. Parti bu tarihten sonra da rejimle istikrarsız da olsa ilişkisini sürdürdüğünden bazı yorumcular onun bu yenilgisini hükümet içinde etkili şekilde çalışamamasına veya hükümetle olan yakın ilişkilerinden kurtulma isteğine bağlamıştır. Bu hususlar göz önüne alındığında, İslamcılığın Yemen’de denenmemiş bir seçenek olmadığı ortadadır. Bunun için de Tunus veya Mısır’ın aksine İslamcı partilerin (örneğin İslah) iktidara gelmesini beklemek için herhangi bir neden bulunmamaktadır .

3.4. Bahreyn

2011-2012 Bahreyn Ayaklanması 14 Şubat 2011’de Arap Baharı’nın etkisiyle patlak veren halk isyanıdır. Halkın amacı ülkede eşitlik, adalet ve özgürlük getirmektir. Ancak Bahreyn Yönetimi buna izin vermemiş ve şiddet ile ayaklanmayı bastırmaya çalışmıştır. Körfez İşbirliği Konseyi’de (KİK) Bahreyn’e Yarımada Kalkan Gücü adlı güvenlik kuvvetinden göndermiştir. Daha sonra eşitlik protestoları resmen Şii-Sünni çatışmalarına dönmüştür. İran’ın iç işlere karışmasında isyanı ve çatışmaları alevlendirmiştir. Ülkede mezhep gerilimi artmaktadır. Muhalif ve Şii gazeteciler tutuklanmıştır. Bunun üzerine Şii’ler hak talebiyle isyanı güçlendirmişlerdir. Ülke mezhepsel çatışma ortamına sürüklenmiştir. Diğer isyan çıkan ülkelere göre farklı özgürlük ve demokrasi yerine halkın sadece Şii hakları için mücadele etmesidir.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Foti Benlisoy, “Bahreyn’de ayaklanma: Bir sessizlik kumpası”, <http://www.sendika.org/2012/04/bahreynde-ayaklanma-bir-sessizlik-kumpasi-foti-benlisoy-sdyeniyol-org>, (25.04.2012).

3.4.1. 2011-2012 Bahreyn Ayaklanmaları

Bahreyn 2011 yılında, ülkede meydana gelen olaylar nedeniyle, Ortadoğu ve Körfez’de önemli bir ilgi odağı olmuştur. Sonuç olarak 2011 yılı Bahreyn Olayları, Arap Baharı sürecinde meydana gelen ve bölgesel ve uluslararası boyutlarıyla geniş etkileri olan bir gelişmedir. Bahreyn’deki olaylar sadece bir iç siyasal gelişme olarak kalmamakta ve etkileri ülke sınırlarının ötesine çıkan bir önem taşımaktadır. Ülkede rejime karşı ayaklanan Şiiler İran tarafından desteklenirken, azınlıkta olan Sünnilerle yönetimde bulunan Sünni kraliyet ailesi ABD, İngiltere, Suudi Arabistan ve Türkiye tarafından desteklenmektedir. Arka planı itibariyle Arap Baharı gelişmelerinden çok önce başlayan ancak bu sürecin etkisiyle ileri bir boyuta erişen Bahreyn olaylarının şimdilik vardığı nokta, önce Tunus’ta başlayan ve Mısır, Libya ve Yemen sırasıyla devam eden Arap Baharı süreci için bir duraklama olarak değerlendirilebilir. Sokaklara inen yığınların, “açık rejim, demokrasi ve çoğunluğun yönetimde temsili, insan haklarına saygı, adil gelir dağılımı ile sosyal ve ekonomik şartların iyileştirilmesi” gibi popüler istekleri, Bahreyn olayları bağlamında Arap baharının özünü ifade etmektedir. Ancak ülkede varılan aşama, adına Arap baharı dediğimiz ve Arap dünyasında önemli rejim değişikliklerine yol açan bölgesel gündem için de önemli bir geriye gidiş olmuştur.¹⁰⁸

Bu geri gidiş ya da hayal kırıklığında başta ABD olmak üzere birçok demokratik ülkenin yanında, İran gibi bölgesel güçlerin de etkisinden bahsetmek gerekir. Bu ülkelerin özelde Bahreyn’de meydana gelen olaylara karşı, genelde de Arap Baharının etkilediği ülkelere yönelik

¹⁰⁸ Bahrain Center for Human Rights, Social Watch Report 2009: Bahrain, <http://www.bahrainrights.org/en/node/3117>, (20.11.2010).

politikaları ironilerle doludur. Başta, İran kendi ülkesinde benzer taleplerle sokağa çıkan yığınlara karşı sert askeri ve polisiye tedbirlerle karşılık verirken Bahreyn’de Şii göstericileri açıktan desteklemiştir. Aynı şekilde, Körfez’de stratejik bir öneme sahip olan Bahreyn’de mevcut yönetimin öteden beri yakın ilişkiler içinde bulunduğu ABD ve İngiltere gibi batılı ülkeler, başka ülkelerde sokak gösterilerini desteklerken, çıkarları gereği ve Körfez’de statükonun devamı için Bahreyn olaylarında rejim yanlısı bir tutum içinde bulunmuşlardır.¹⁰⁹ Bir başka deyişle Libya, İran ve Suriye’de desteklenen halk hareketleri ve sokak gösterileri, Bahreyn’de Türkiye de dahil Batı ülkelerinden yeterli ilgi ve desteği bulamamıştır. Batının bu tutumu, Bahreyn yönetimini içerde ayaklanma ve siyasal çalkantılara karşı daha güçlü kılarken, ülkede çoğunluğu oluşturan grupların demokrasi, insan hakları ve siyasal ve ekonomik yaşama eşit katılım gibi asli taleplerinin ertelenmesi sonucunu doğurmuştur. Bu açıdan bakıldığında Bahreyn Ayaklaması, Arap Baharı içinde, ülkelerin olaylara yaklaşımı bağlamında, bir tür turnusol kağıdı işlevi de görmektedir.

Arap Baharı olaylarının dışında, 2011 yılı için, Bahreyn’de 2011 yılı olaylarının gölgesinde kalan ancak ülkede öteden beri var olan bazı sosyal ve siyasal sorunların varlığından bahsetmek gerekir. Bir kere, Bahreyn, ülkeye olan kontrolsüz nüfus akımının bir sonucu olarak yıllar boyu Körfez’deki insan ticaretinin önemli bir merkezi olmuştur. Bu durumdaki bir ülkede yaşayan yabancılar, olayların patlak vermesiyle kendilerini ateşin tam ortasında bulmuşlardır. Birçok yabancı, çare olarak ülkeyi terk etse bile, iş ve yatırımlarını yarıda bırakarak ayrıldıkları için

¹⁰⁹ Bahrain Center for Human Rights Defending and promoting human rights in Bahrain <http://www.bahrainrights.org/internetblocks>.

Bahreyn olaylarının dolaylı mağduru olmuşlardır.¹¹⁰ İkinci olarak, Bahreyn’de son yıllarda sıklıkla tartışılan bir insan hakları sorunu olan iletişim ve yayın alanında uygulanan yasaklama ve sınırlamalar, ülkede olayların başlaması, çatışmalar ve siyasal sorunlar nedeniyle daha da yaygınlaşmış bulunmaktadır. Bu bağlamda internet üzerinden işlem yapan sosyal medya ağları ve uygulamaları, olaylar esnasında ve olaylardan sonra devlet tarafından daha sıkı denetlenir hale gelmiştir. İnternet ile yazılı ve görsel medyaya uygulanan sansür güçlenmiştir.⁵⁹ Üçüncü olarak, daha önceki yıllarda ülkede ciddi bir sorun teşkil eden kamu ve özel sektör istihdamında yapılan ayrımcılık 2011 olayları sonrasında daha da keskinleşmiştir. 2011 olayları esnasında 11 Mayıs’ta Bahreyn Ulusal Petrol Şirketi, 300’e yakın kişiyi olaylara katıldıkları gerekçesiyle işlerinden atmıştır.¹¹¹

Sonuç olarak 2011 olayları Bahreyn’de var olan mevcut sorunları daha da derinleştirmiş ve çözümü zorlaştırmıştır. Sosyal gruplar arasındaki kopukluk, olaylar nedeniyle derinleşmiştir.

3.5. Libya

2011 Libya İç Savaşı, bir Kuzey Afrika ülkesi olan Libya’da hükûmet ve Muammer Kaddafi karşıtı gösterilerle başlamış ve daha

¹¹⁰ Örneğin, Bahreyn İnsan Hakları Komitesi’nin 2009 yılı Şubat ayında yayınlanan raporuna göre, Şii nüfus toplam nüfusun yarıdan fazlasını oluşturmasına rağmen ülkede hükümet ve kamu bürokrasisindeki Şii istihdam oranı sadece % 13 civarında kalmıştır. Fred H. Lawson, Countries at the Crossroads: Bahrain, 2010.

¹¹¹“Bahrain oil company fires almost 300 over anti-government protests”, Guardian, <http://www.theguardian.com/world/2011/may/11/bahrain-oil-company-fires-300-protests>, (11.05.2011).

sonrasında gerçek anlamıyla bir iç savaşa dönüşmüş ayaklanmalar bütünüdür. Protestolar 7 Şubat 2011 tarihinde başlamış, iç savaş Sirte'nin düşmesi ve Muammer Kaddafi'nin öldürülmesiyle 20 Ekim 2011 tarihinde sona ermiştir. Medyaya göre olaylar halkın 2010-2011 yılı boyunca Arap dünyasını saran protestoların bir ayağı olan 2011 Mısır Devrimi'nden esinlenmesi sonucu başlamıştır.¹¹²

Libyada gelişen olaylara bakıldığında ortaya konulan halk ayaklanmasının amacının aynı olmasına rağmen, uygulama şekli ve buna karşı gösterilen tepkiler bakımından Tunus ve Mısır'daki örneklerinden farklı bir yol takip ettiğine şahit olunmaktadır. Amaç yine aynı , 42 yıldır tek lider olan Devlet Başkanı Kaddafi'nin devrilmesi ve yerine diğer Arap ülkelerine arzu edildiği gibi demokratik ve halkın yönetimine dayanan, halka daha çok özgürlük ve refah sağlayan bir rejimin getirilmesi olarak görülmektedir.

Libya ayaklanmalarının da ana sorunları diğer Arap dünyasının nedenlerinden pek farklı görünmemektedir; on yıllarca süren otoriter liderlik, siyasi baskılar, çöküş ve sosyo-ekonomik yoksulluk. Libya'daki isyanlarda Tunus ve Mısır'da ortaya çıktığı gibi ideolojik bir orijinden kaynaklanmamış, gençlerin öncülüğün de halkın büyük bir kısmını içine çeken bir oluşum olarak ortaya çıkmıştır. Bununla beraber, Libya'da yıllardan beri biriken ve “Arap Baharı” ile ortaya çıkan öfkenin bu ülkeye has nedenleri aşağıdaki gibi sıralaya biliriz:¹¹³

- Kaddafi'nin iktidara geldiği 1969 yılından beri Libya devleti tamamen tek bir adamın şahsı ve siyasi vizyonu ile yönetilmek zorunda kalmıştı

¹¹²Celalettin Yavuz, a.g.e., s.149.

¹¹³Alison Pargetter, “Rebels with a cause”, Jane's Intelligence Review , Vol 23 , №04 , May 2011, ss. 3-14, s. 9.

- İktidara geçişinden kısa bir süre sonra kendisine rakip olabilecek bütün kurumları ortadan kaldırmıştır. Bu faaliyetin içine ülkede mevcut geleneksel dini yapılarda dahildir. Bu suretle, yalnız kendisinin yorumu çerçevesinde İslam'ın meşruiyetini sağlayarak, yönetimde egemen faktör olmasını önlemiştir.
- Ülkede muhalefet partisi, bağımsız sendika veya gerçek bir sivil toplum hareketi ile alternatif bir güç odağı olabilecek kurumların oluşturulmasına müsaade etmemiştir. Oluşturulmuş olduğu sıkı kontrol ve baskı yoluyla, Mısır'daki Milli Demokratik Parti veya Tunus'ta Anayasal Demokratik Parti gibi Libya hükümetini teşkil edenlerin bir parti şeklinde yapılanmasını engellemiştir.
- Ülkede ortadan kaldıramadığı kabile yapısı gibi oluşumları ise, böl yönet takdiği ile kontrol altında tutmaya çalışmıştır.
- Diğer taraftan da ülkeyi daima diken üstünde tutarak, sorunlarından başını alamaz bir durumda tutmaya çalışmıştır. Daima bir karmaşa içinde her ana değişen bir gündemle halk meşgul edilme yoluna gitmiştir.
- Yakın çalışanlarını küçük fakat sıkı olduğu ilkokul arkadaşları veya kendi ailesinden fertleri danışman ve yakın çalışma arkadaşları olarak görevlendirmiştir. Bu elit kesim belirli bir yaşa geldikten sonra Kaddafi'nin oğullarını da kapsamıştır.¹¹⁴
- Libya, Tunus ve Mısır'dan avantajlı olarak ciddi bir petrol gelirine sahip, 6 milyon gibi küçük bir nüfuslu bir ülke olmasına rağmen, gerekli refah ve zenginliğin halkla kolaylıkla paylaşılması gerekirken bunun gerçekleştirilmediği görülmektedir. Özellikle doğu kesimi gelişmemiş ve fakir sosyal bir yaşam sürmek zorunda bırakılmıştır.¹¹⁵

¹¹⁴Mohamad Bazzi, <https://www.foreignaffairs.com/articles/north-africa/2011-10-21/death-qaddafi-generation>, (21.10.2011).

¹¹⁵ Alison Pargetter, a.g.e., s.10.

3.5.1. Libya İç Savaşı

Libya'nın olayların bir iç savaşa dönüşmesindeki en önemli faktör, Tunus ve Mısır'dakinden farklı olarak , Libya Silahlı Kuvvetleri'nin etkin bir varlık gösterememiş olmasıdır. Diğer ülkelerde silahlı kuvvetler gösterdikleri muhalifleri destekleyici tutumla, başta bulunan diktatörlerin iktidarı bırakmasını zorlayıcı en önemli faktör oldu. Bu suretle çatışmaların tırmanmasıyla bir iç savaş çıkmadan yumuşak geçiş gerçekleştirilebildi.

Kaddafi rejiminin bu taleplere duyarsız kalması üzerine BM devreye girdi ve tarihte bir ilke imza atarak, Libya'nın iç meselesinden kaynaklanan kargaşaya uluslararası müdahale hakkını “koruma yükümlülüğü” kapsamında yürürlüğe koydu. BM'nin Libyadaki bu uygulamasından çıkarılacak ders oldukça önemli bir konuyu gözler önüne koymaktadır. Bundan sonra her hangi bir ülke siyasi sınırları içinde ortaya çıkacak halkı için alan çatışmalar bahane edilerek , BM'nin müdahalesi yeniden gündeme gelebilecektir.¹¹⁶

Libya'da da halkı rejim muhalifi gösterilere katılmaya çağıran sayısız Facebook sayfası bulunuyor. Ancak olayların büyümesi üzerine Libya yönetimi, ülkede internet bağlantısını kesti. Ne var ki iktidar sahiplerinin internetteki örgütlenmeye tepkisi bağlantıyı kesmek ile sınırlı değil. Görüşlerini internette ifade eden muhalifler tutuklanma riski ile de karşı karşıya. Örneğin Libya'da Facebook üyesi ve blog yazarı Celal El Kavafi tutuklandı.Kavafi, bu sitelerde gösterilere katılma çağrısı yapıyordu.

¹¹⁶ Celalettin Yavuz, a.g.e., s.130-131.

3.6. Surya

2011 yılı sonlarından başlayarak günümüze kadar uzanan süreç, toplumsal hareketler anlamında çok dolu bir zaman dilimi olmuştur. Gelişen olaylar neticesinde Kuzey Afrika’da Tunus, Mısır ve Libya’da onlarca yıllık tek adam yönetimleri değişmiştir. Bu süreç hakkında birçok komple teorisi üretilse de, sürecin içerisinde bizzat yer alanlar bu eylemlerin tamamen halk hareketleri olduğunda ısrarcılar.¹¹⁷

Tunus, Mısır ve Libya halkları diktatörlerini yendiler.Yemen’de yönetim değişikliğine gidildi.Bahreyn ve Suudi Arabistan’da ise çeşitli vaatlerle insanlar şu anlık yatıştırılmış görülüyor.Baharın şu anki durağı olan Suriye büyük bir belirsizlik içinde. Mevcut rejim ile muhalifler arasında şiddetli çarpışmalar süratle devam ediyor.İç savaştan kaçan bazı muhalifler ise komşu ülkelere sığınmak zorunda kalıyor ve bu ülkelerin başında da Türkiye gelmektedir.¹¹⁸

3.6.1. 2011-2012 Suriye Şatışmaları, İç Savaş

Suriye, içinde bulunduğu iç savaş ortamıyla Arap Baharı’nın şu ana kadarki son temsilcisi ve Arap Baharı’nın kışa döndüğü kavşaktır. Ülkedeki birçok grubun, farklı tekniklerle Baas yönetimine karşı gerçekleştirdikleri direniş ve devlet aygıtının ülkedeki rejim karşıtı fraksiyonlara karşı giriştiği temizlik harekâtı, henüz bir kazanan olmadığı

¹¹⁷ Jr. Collier and R. William, “Syrian Anger Day Planned”, TheFreedomist, (05.02.2011), ss.5-9, s.5.

¹¹⁸Committee to Protect Journalists. Tunisia Report: The Smiling Oppressor, <http://cpj.org/reports/2008/09/tunisia-oppression.php>, (23.09.2008).

için çok kanlı bir şekilde sürmektedir.Ülkedeki bu karışık durum sürdüğü müddetçe, Suriye halkı kaybetmeye devam edecektir.Her iki taraf da gün geçtikçe şiddetin dozunu arttırma eğilimindedir.¹¹⁹Ülkedeki kötü yaşam şartları, ekonomik sıkıntılar ve keskin sınıf ayrımları, halkı isyana teşvik eden önemli unsurlardandır. 15 Mart 2011’de gösteriler başlamadan önce de ülkede yüksek işsizlik oranı, petrol gelirlerinde düşüş, idarecilerin keyfi tutumları, halkın üzerindeki istihbarat örgütü baskısı, Irak’tan gelen 1,5 milyon, Filistin’den gelen yüz binlerce mülteci gibi sorunlar mevcut olduğundan yönetimin halkı memnun etme oranı zaten bayağı düşüktü. Olayların başlamasıyla bu oran daha da düşmüştür.¹²⁰

Mart 2011 sonlarına doğru Baas rejiminin silahlı kuvvetleri direnişçilerin üzerine daha sert ve “orantısız güç” kullanarak gitti. Zaman içerisinde hem direnişçiler muhalefe dönüşerek daha fazla eyleme girişmişler, hem de ölü , yaralı ve tutuklu sayısı artış kaydetmeye başlamıştı. Bu sebeple de içerdeki muhaleflerin sayısındaki artışa ilaveten, dışarıdan müdahale sesleri de zaman zaman duyuluyordu.

23 Nisan 2011 tarihinde göstericinin sokaklara dökülerek “Bu rejimle asla!” sloganı atmışları üzerine, hem bunların hem de gösteride ölenlerin cenazelerine katılanların üzerine güvenlik güçlerinin ateş açtıkları ireli sürüldü. Muhliflerin web sayfasındaki iddiaya göre, sadece bir önceki Cuma günü 112 gösterici hayatını kaybetmişti. Bunlardan 47’si Şam civarında , 31’i güneydeki Asraa şehrinde ve 27’si Hama’da öldürülmüşlerdi. Bu durumun öğrenilmesiyle dünyanın çeşitli yerlerinden de tepkiler duyuldu. BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon’dan ‘Barış amaçlı

¹¹⁹ Фахруддинова Абылали Н.З., “Арабская весна, Еще один взгляд на события в арабских странах” Азия и Африка сегодня, 2013, No 5, ss.46-63, s.52.

¹²⁰ В. Наумкин.,a.g.e., s. 67.

gösteriler zor kullanılmasının derhal durdurulması' çağrısı yapıldı. ABD Başkanı Obama ise Suriye kuvvetlerinin bu “kanlı” hareketini “Protestoculara baskı maksadıyla yapılan bu insanlık dışı zorbalık şimdi sona erdirilmek mecburiyyetindedir!” şeklinde , sert bir dille eleştirildi.

Diğer bilgilere göre, 22 Nisan'da ayrıca Şam ve Banyas'ta da göstericilerin protestosu vardı. Göstericilerin web sayfalarında “Hep birlikte özgürlüğe!” sloganları dolaşmakta, gösterinin bir ayaklanmaya dönüşmesi için Hristiyanlar ve Müslümanların “Bir yürek , bir el, bir amaç!” için bir arada olması istenmekteydi.¹²¹

Sonuç olarak Suriye'de devam eden bu duruma “Bahar” demek pek doğru olmayacaktır. Küresel aktörler Bahar'a hasret olan bölge insanına her zaman olduğu gibi şimdi de “Kış” yaşatmaya devam edeceklerdir.

3.7. Ürdün

Arap Baharı gösterilerinin başladığı 2011'in ilk günlerinde Ürdün'de de muhalefet sivil toplum aracılığıyla organize olarak ve görece geniş halk kitlelerini de bu harekete katarak Kral Abdullah karşıtı gösteriler organize etmeyi denedi. Ürdünlü öğretmen, öğrenci, emekli, günlük işçi ve milliyetçi sağ ve sol gruplardan oluşan Jayeen hareketi 14 Ocak'ta yükselen gıda ve petrol fiyatlarını protesto etmek ve yolsuzlukların sonlandırılması çağrısında bulunmak amacıyla büyük bir gösteri düzenledi. Her ne kadar hükümet 10 Ocak'ta 160 milyon dolarlık acil yardım planını devreye soktuysa da gösteri belirlenen gün gerçekleşmiş ancak çok büyük

¹²¹Anthony Shadid, “Test of Wills in Syria as Forces Open Fire in Several Cities”, <https://hydrablog.csusm.edu/2011/04/test-of-wills-in-syria-as-forc.html>, (22.04.2011).

bir katılım sağlanamamıştı. Protestoları organize eden bir diğer grup ise Müslüman Kardeşler ve onun siyasi uzantısı olan Demokratik Hareket Cephesi'ydi (Islamic Action Front-IAF).

28 Ocak 2011'de yaklaşık 5000 Ürdünlü başkent Amman'ın şehir merkezinde hükümet karşıtı yürüyüşte bir araya geldi. Özellikle 2010'da artan enflasyon, yüksek işsizlik oranı ve gelir dağılımındaki eşitsizlik gibi ekonomik temelli problemlerin yanında, istihbarat birimlerince son dönemlerde artan tutuklamalar da protestocuların tepki gösterdiği unsurlar arasındaydı. Gösterilerde öne çıkan bir diğer nokta ise tepkinin Kral Abdullah'tan ziyade Başbakan Samir Rifai'ye yönelik olmasıydı.¹²² Bu açıdan bakıldığında Ürdün'deki halk hareketinin bağlamı diğer Arap ülkelerindeki protestolardan farklı bir duruma işaret etmekteydi. Mısır, Tunus, Libya, Suriye, Yemen ve Bahreyn'de hükümetin protesto edilmesinden ziyade hedefte olan tüm bağlantı ve aygıtlarıyla rejimlerdi.

Protestocular bu değişiklik sonrasında geri adım atmış ve gösterilerine bir süre ara vermiştir. Protestolara katılan eski bir general olan Ali Habaşnah yaptığı açıklamada Kral'ın iktidarının devam etmesinin ancak siyasal, ekonomik ve kültürel reformların yapılmasıyla mümkün olabileceğini altını çizerek muhalefetin tutumunu belirtmiştir.¹²³ Mart ayında yeni gösteriler organize edilmiş ve yine sosyal ve demokratik haklara vurgu yapılan talepler dile getirilmiştir.

¹²² "Thousand Protest in Jordan", Al Jazeera, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/01/2011128125157509196.html>, (28.01.2011).

¹²³ "Jordan's King Abdullah II Oust Prime Minister, Cabinet in Wake of Protests", The Washington Post, (01.02.2011).

3.7.1. 2011 Ürdün Protestoları ve Sonuçları

Ürdün'deki bu halk hareketlerinin ilk dönemlerinde dikkat çekilmesi gereken en önemli noktalardan birisi protestoların doğrudan Kral Abdullah'ı hedef almamasıydı. Durum böyle olunca Ürdün'de gerçekleşebilecek bir devrimin Mısır veya Tunus'taki örneklerden farklı olarak iktidarın doğrudan devrilmesini veya değişmesini gerektirmeyecek bir biçimde olabileceği muhalefet tarafından da kabul görmekteydi. Öte yandan Ürdün'ün kendine has monarşik yapısı göz önünde bulundurulduğunda, devrim gösterileri sonrasında ülkede iyi işleyen bir anayasal monarşinin ortaya çıkması ihtimali protestoların bağlamına, göstericilerin taleplerine ve ülkedeki siyasal sistemin yapısına bakıldığında olası gözükmemekteydi.¹²⁴

Protestoların yılsonuna doğru yoğunlaşması sonucunda Kral Abdullah 2012'nin Ekim ayı başında parlamentoyu feshetmiş ve erken seçime gidilmesi kararını almıştır. Ancak kararın ardından Müslüman Kardeşler seçimi boykot edeceğini ve gösterilere devam edeceğini açıklamıştır.6 Kasım ayında ise gaz ve petrol fiyatlarına yapılan zamlar sonrası yeni protesto gösterileri organize edilmiştir. Daha önceki gösterilere göre bazı gruplar bu kez protestoların merkezine Kral'ın kendisini alarak rejimin düşmesini talep etmişlerdir. Başta Amman olmak üzere Salt, Madaba, Kerak gibi şehirlerde düzenlenen yürüyüşler bir hafta kadar sürmüş, daha önce de olduğu gibi protestocular geri adım atarak meydanlardan çekilmişlerdir.

¹²⁴ Ian BRACK, "Jordan 's King Sacks Prime Minister", Guardian, (17 .10.2011).

Her ne kadar Ürdün’de protestolar sürekli bir şekilde devam etse de yoğunluk kazanamamıştır. Halkın taleplerinin farkında olan Kral Abdullah yeni atamalar yaparak bu süreci geçiştirmeye çalışmaktadır. Kral’ın avantajlı olduğu bir nokta tepkinin doğrudan kendisine yönelik olmayışıdır. Daha doğrusu Kral’a yönelecek tepkinin sınırlı kalacağının Ürdün muhalefeti tarafından biliniyor olması, protestoların rejimin tümüne yönelik olması yönünde birleşmesini engellemektedir. Bunların yanında Ürdün’ün kendine has birtakım özellikleri de ülkede topyekün bir değişikliğin gerçekleşmesinin güçlüğüne gösteren etkenlerdir.

3.8. Suudi Arabistan

Arap Baharı, iradelerinin hükümsüzleştirildiğini ve hükümsüzleştirilemediği zaman mahkûm edildiğini düşünen Arap halklarının, adil bir hürriyet ve hür bir adalet talepleriyle, mesuliyetsiz ve meşruiyetsiz gördükleri iktidarlara karşı başlattıkları içtimai mücadelenin Arap dünyasında ortaya çıkardığı siyasi dönüşüm süreci olarak tanımlanabilir. ¹²⁵Bu dönüşüm sürecinde tebarüz eden ilginç siyasi neticelerden biri de, geniş çaplı gösteri ve ayaklanmaların akabinde Arap dünyasında müşahade edilen iktidar değişikliklerinin hepsinin, resmi yönetim şekli “cumhuriyet” olan ülkelerde gerçekleşmesi ve buna karşın resmi yönetim şekli “krallık” olan ülkelerde muhtelif çaptaki gösterilere karşın bir iktidar değişikliğinin şimdiye dek gerçekleşmemesidir.

¹²⁵ Исаев, Шишкина, a.g.e., s.243.

Gösterilerin dar çapta kaldığı ve iktidarın Arap Bahar'ından en az etkilendiği krallıklardan biri de Suudi Arabistan Kırallığı.¹²⁶

Arap Baharı sürecinde, Suudi Arabistan'da diğer birçok Arap ülkesinde görüldüğü gibi geniş çaplı, bir halk hareketi hüviyeti kazanmış, iktidarı ciddi tavizlere ve/veya tedbirlere zorlayan muhalif bir kitle hareketinin ortaya çıkmamasının ve iktidarın şimdiye kadar değişmediği gibi büyük ihtimalle yakın gelecekte de değişmeyecek olmasının sebepleri iç sebepler ve dış sebepler olarak ayrılabilir. Bu durumun ortaya çıkmasında, iç sebepler, Arap Baharı'ndan olumlu ve olumsuz etkilenen veya etkilenmeyen tüm ülkelerde olduğu gibi Suudi Arabistan'da da dış sebeplerden daha etkili.¹²⁷

Tüm iktidarlar menfaat birliğine dayanır ve menfaatin maddi ve maddi olmayan unsurları olabilir. Suudi Arabistan'daki mevcut iktidar, hem kendi içinde hem de halk ile arasındaki ilişkide, büyük ölçüde bir menfaat birliğini tesis etmiş ve bu menfaat birliğini sürdürmekte şimdiye kadar başarılı bir siyaset yürütmüş bir iktidar. Tüm demokratik olmayan iktidarlarda olduğu gibi, Suudi Arabistan'daki iktidar için de en büyük menfaat iktidarda kalmak. Bu nedenle, iktidara bir tehdit olarak görülen gösterilere karşı orantısız denilebilecek bir tepki verilerek göstericiler cezalandırıldı ve gösteriler bastırıldı.¹²⁸

¹²⁶ Долгов, а.г.м., s.124.

¹²⁷ Исаев Л. М., Лига арабских государств – фактор снижения рисков нестабильности в регионе? // Системный мониторинг глобальных и региональных рисков: “Арабская весна”, 2011 г. / Ред. А. В. Коротаев, Ю. В. Зинькина, А. С. Ходунов. М.: Издательство ЛКИ, 2012, ss.198-522, s. 490.

¹²⁸ Давыдов А. А., а.г.е., s. 32.

3.8.1. Neseb ve Sebeb Asabiyeti

Neseb asabiyeti, bir grup içindeki, aynı soydan gelmeye bağlı olarak ortaya çıkan birlik bilinci ve dayanışma duygusu. Bir iktidarı merkez ve çevre olarak ayıracak olursak, Suudi Arabistan'daki iktidarın merkezi, çevreye de nüfuz edecek şekilde, aynı soydan gelen ve binlerce üyesi bulunan bir "aile". Bu 'aile'nin üyeleri halihazırda dışişleri bakanlığı, savunma bakanlığı, iç işleri bakanlığı, eğitim bakanlığı ve istihbarat teşkilatı başkanlığı gibi üst düzey mevkilerde görev yapmakta. Suudi Arabistan siyasetinde olduğu gibi ekonomisinde de bu "aile" iktidarın merkezinde. Arap Baharı da dâhil olmak üzere, Suudi Arabistan'daki iktidarın iç ve dış meydan okumalar karşısında gösterdiği direnci değerlendirirken, Suudi Arabistan'ın, "Suudi" Arabistan olduğu hatırdan çıkarılmamalı.

Sebeb asabiyeti, aynı soydan gelmeye bağlı olmadan, bir grup içindeki, aynı değerler, inanç sistemi, dünya görüşü ve zihniyete bağlı olmaktan kaynaklanan birlik bilinci ve dayanışma hissi. Suudi Arabistan'daki iktidarı, Arap Baharı'nda devrilen veya şiddetli bir muhalefet ile karşılaşan demokratik olmayan iktidarlardan farklı kılan bir husus da sebep asabiyeti. Suudi Arabistan'daki iktidarın tabiatı, kuruluşunda ve kuruluşundan beri din merkezli bir dünya görüşü (Vahhabilik/Selefilik) ile içiçe geçmiş durumda. İktidar din merkezli bir dünya görüşünün, teoride ve pratikte, savunulmasını, temsil edilmesini ve yayılmasını varoluşsal bir görev olarak görüyor ve icra ediyor. İktidara siyaset-ötesi bir meşruiyet kazandıran, Suudi Arabistan'ı hem iktidarın hem de halkın gözünde bir "misyon-devlet" kılan, iktidara muhalefeti din merkezli bir dünya görüşüne muhalefetle aynileştiren ve dolayısıyla Arap

Baharı sürecinde geniş çaplı kitlesel gösterilerin ortaya çıkmasını engelleyen önemli bir etkenin de iktidardaki ve halktaki sebep asabiyeti olduğu söylenebilir.

İkinci olarak, iç sebeplerin bir diğeri, Suudi Arabistan'daki halkın tabiatı. Suudi Arabistan'da, devletin siyaset-ötesi bir anlayışla değerlendirilmesi ve meşru görülmesine ek olarak, siyaseten de kamuoyu, iktidarın “petro-refah politikaları” izlemesi neticesinde, devlete yönelik, onun meşruiyetini sorgulayan ve iktidarına meydan okuyan muhalif hareketlere çok büyük oranda itibar etmiyor. Suudi Arabistan'da, devletin izlediği sosyal politikaların, kamuoyunun memnuniyetini sağlamada başarılı olması, Arap Baharı sürecinde iktidarın kitlesel tepkilerle karşılaşmamış olmasının bir diğer sebebi.¹²⁹

Üçüncü iç sebep, Suudi Arabistan'daki muhalefetin tabiatı. Gösterilerin kitlesel bir halk hareketi hüviyeti kazanmamasının ve iktidarın gösteriler karşısında şiddet kullandığı durumlarda kamuyounda iktidara yönelik sert eleştiri ve tepkilerin ortaya çıkmamasının arkasındaki bir sebep, muhalefetin daha ziyade Suudi Arabistan'daki Şii azınlığın tekelinde başlaması ve bu şekilde kalması. Bir azınlık muhalefeti olmanın getirdiği organizasyonel yetersizliğe ek olarak, muhalefetin bir Şii hareketi olarak kamuyounda görülmesi ve iktidar tarafında bu şekilde gösterilmesi, Şii azınlığın yoğun yaşadığı Doğu Eyaleti'nde başlayan ve devam eden gösterilerin Suudi Arabistan'ın geneline yayılmasını engellerken, iktidarın gösteriler karşısındaki tutumu kamuyounun geniş bir kesimi tarafında meşru görüldü.¹³⁰

¹²⁹“Country Profile: Saudi Arabia, Library of Congress” – Federal Research Division, http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/profiles/Saudi_Arabia.pdf, September 2006, s.19- 22.

¹³⁰ Давыдов А. А., а.г.е., s. 7.

Sonuç olarak, Suudi Arabistan'daki iktidarın, halkın ve muhalefetin tabiatına bağlı olarak, Muhammed Buazizi'nin kanat ırpan ruhunun Arap dünyasında yarattığı kasırganın Suudi Arabistan sahillerine ulaşmadığını ve ufukta da bu yönde şimdilik bir emare görülmediğini ifade edebiliriz.

3.9. Cezayir

Arap Baharı'nın etkilediği bir diğer ülke ise petrol rezervleri açısından Ortadoğu'nun önde gelen ülkelerinden birisi olan Cezayir oldu. Ancak Cezayir, komşuları gibi kanlı olayların çok fazla olduğu yada hkumetlerin devrilmesi gibi çok şiddetli olaylara maruz kalmadı. Bunun en temel nedeni ise petrol ve doğalgaz ihracatından elde edilen yüksek gelir ile birlikte halkın öfkesini de kontrol altında tutmayı başarmış olması gösterilmektedir. Cezayir hkumetinin Arap Baharı sürecinde yapmış olduğu en önemli gelişmeler ise sadece petrol ve doğalgaz ihracatından elde edilen yüksek gelir ile sınırlı kalmadı ve kamu çalışanlarına yüzde 34 oranında zam yapıldı. Ayrıca un, süt, yağ ve şeker gibi temel ihtiyaç gıdalarına da devlet teşviği sağlanarak halk kontrol altında tutulmaya çalışıldı. Fakat bunların dışında Cezayir'de yapılan önemli bir değişiklik yer almaktadır. 19 yıldır süren olağanüstü hal uygulamasını sonlandırma kararı alan hkumet, bu kararını 24 şubat 2011 tarihinde yürürlüğe sokarak halk ayaklanmalarının önüne geçme hedefinde başarılı olmuştur. Cezayir hkumeti özellikle Tunus ve Mısır'da yaşanan halk ayaklanmalarında dersler alarak, ülke içerisinde yaşanabilecek ayaklanmaların bu şekilde önüne geçmeyi başarmıştır. Cezayir Cumhurbaşkanı Buteflika yeni bir anayasa

hazırlayarak ayaklanmalar karşısında en önemli silahını da kullanmış oldu.¹³¹

Cezayir hükümetinin yapmış olduğu bu hamleler öncesinde ayaklanmalar tabi ki oldu. Ancak en başından itibaren önlem alındığı için Tunus'ta ki gibi kendini yakan insanların Cezayir'de de olmasına rağmen bu ayaklanmalar bastırılmış oldu. Özellikle gerçekleştirilen kanlı rehine baskını ile birlikte Cezayir hükümeti hem dünyaya hem de kendi halkına Arap Baharı konusunda çok sert bir mesaj vermiş oldu.¹³²

¹³¹ “Scores hurt in Algeria protest”,
<http://www.aljazeera.com/news/africa/2010/12/2010123012345588575.html>, (30 .12.2010).

¹³²Mürsel Tokgöz, “Arap Baharı –Yemen – Cezayir – Lübnan”, a.g.e.

SONUÇ

“Arap Baharı”, ekonomik, sosyal ve politik birçok nedenden kaynaklanmaktadır. Buna karşın, OKA bölgesinin sahip olduğu doğal kaynaklar, insan sermayesi ve gerçekleştirilen başkaldırı başarı potansiyelinin varlığına işaret etmektedir.

Tunus’ta başlayıp Mısır, Yemen, Libya, Suriye şeklinde devam eden Arap ayaklanması İslam dünyasını iki kutba ayırmış gibi gözüküyor.

Tunus, Mısır, Yemen ve Libya’da başka gerekçeler ileri sürenler, Suriye direnişinde bambaşka argümanlar ileri sürdüler. Bu itham da tartışmayı kısmen de olsa ‘batılı bir oyun’ olma iddiasının ötesine taşıyıp, Müslümanlar arasında mezhepsel bir ayrışmaya yol açtı.

Kimileri ise bir cehalet eseri olarak Suriye’deki Baas rejimini, Esad ailesinden ibaret görüyor. Hâlbuki Suriye rejiminin tarihi, Esad ailesinin iktidarından çok önce başlamıştı ve Suriye derin devleti olmaksızın Esad ailesinin de bir anlamı olamaz. Öyle olsaydı, Esad ailesi ülkeyi aylar önce terk etmiş olacaktı.

İslam Dünyası’nın, 30 yıla yakındır dünyada devam ede gelen gelişmelerden uzak kalması elbette beklenemezdi. Her olayın sebep ve sonuçları olduğu gibi, Tunuslu **Muhammed Buazizi**’nin kendini yakması da beklenen patlamayı tetiklemişti. Netice de karısının zorlamasıyla Bin Ali ülkesinden kaçtı. Ancak rejim sapa sağlam ayaktaydı. Halk artık **korkuduvarını** aşmış ve onu hiçbir güç durduramazdı. Nihayetinde Tunus ordusu da teslim oldu. Her ne kadar Hz Ömer’den Osmanlı’nın yıkılışına kadar Firavunlar iktidarda değilse de, 4 bin yıllık Firavunî

gelenek Mısır'da yarım asrı aşkın bir süredir işbaşındaydı ve sonunda **Mısır firavunu da 'Tahrir'e teslim olmuştu.**

Libya, Yemen derken, tam 8 ay cami önlerinde sadece rejimin demokratikleşmesini isteyen Suriye halkına, Baas rejimi ateşle karşılık verdi. Aylarca ellerine silah almama konusunda direnen Suriye halkı, kendi halkına silah doğrultmak istemeyen vicdanlı Suriye askerlerinin halk safına katılmasıyla silahlı direnişe başladı.

Ulusalcılarla aynı çizgide durduğunun farkında olmayan bazı İslamcılar, ister İran medyasının uydurma haberleri, isterse de başka saiklerle olsun, Suriye halkının özgürlük mücadelesini karalamayla kalmadılar, akıl almaz iftiralar attılar ve buna devam da ediyorlar.

İslam dünyasına yönelik akıl tutulması yaşayan batı -kısa vadeli çıkarları açısından doğru gibi dursa da, bu süreçte dört temel hata yapmıştı. Bunlardan ilki, batılı olmayan değer ve inançlara değer vermemesi, ikincisi köhnemiş, despotik rejimleri desteklemesi, üçüncüsü, mezhep çatışmasını körükleyerek Müslümanlar içinde çatışmaya yol açmak, dördüncüsü ise Müslümanlarla-Musevileri çatıştırıp aradan sıyrılmaya kalkışmak. Artık Müslümanlar ilk ikisinin farkında... Üçüncüsünü fark edemeyen bazı çevrelerin ister mezhepsel, ister maddi, ister siyasi, isterse de başka nedenlerle olsun, sorunu tam olarak kavrayabildikleri söylenemez. Dördüncü nedeni ise Müslümanlar önemli ölçüde kavramış, ancak Musevilerin önemli bir bölümü hâlâ farkında değil. Bu nedenle de, yakın geleceğin taraflar açısından zor olacağına kuşku yok.

Sonuç itibariyle kritik bir kavşakta olan Suriye ve dolayısıyla Baas rejiminin de İran, Rusya, İsrail, İskoç locası, İsviçre bankerleri, Almanya

hatta Amerika'ya rağmen bu yılsonunu görmesi muhtemel gözüküyor. Bu vesileyle Mısır ve özellikle Mursi'nin ilk sınavlarından başarıyla çıkması, Müslümanlar arasında ümitleri daha fazla yeşerttiği buna karşın birçok tarafı tedirgin ettiğini not etmek gerek.

İncelenen ülkelere ek olarak, Yemen'de 2011 yılında baş gösteren Arap hareketlerinden etkilenmiş ve Yemen'deki ülke çapındaki protesto ve gösteriler, Devlet Başkanı Salih'in istifası ile son bulmuştur. Diğer taraftan, Ürdün, Bahreyn, Suudi Arabistan, Fas, Irak, İran, Kuveyt, Umman, Sudan, Moritanya, Cezayir ve Lübnan'da da genel hareketin bir parçası olarak yönetim karşıtı protesto ve gösteriler düzenlenmiş ancak yönetim değişikliklerine yol açacak boyuta ulaşmamıştır.

Tunus'taki İslami iktidarın farklı görüşleri kapsama noktasındaki isteksizliği, Mısır'da seçimle iktidara gelmiş Müslüman Kardeşlerin askeri bir darbeyle indirilmesi, Libya'ya uluslararası müdahale, büyük güçlerin ülke üzerindeki ekonomik paylaşım planları ve Suriye'de devam eden iç karışıklık, Ortadoğu'nun demokratik dönüşümüne ilişkin umutların yok olmasına neden olmuştur. Ortadoğu'da meydana gelen toplumsal hareketler her ne kadar istenilen sonuçları yaratmasa da, bölgeye ilişkin algılamalarda değişimlere neden olmuştur. Ortadoğu geleneksel olarak batılı güçlerin mücadele alanı olarak algılanmış, Ortadoğu'da meydana gelen siyasi olayların ana aktörleri olarak bölgesel devletler yerine uluslararası güçler görülmüştür. Bu süreç, batının güdümünde hareket eden "çaresiz Arap" imajının sorgulanmasına, Ortadoğu toplumlarının da "devrim" yapabileceğine dair bir inancın oluşmasına yol açmıştır .

Bugün gelinen noktada geri dönüşlerin yaşanmaması Bahar'ın yaşandığı ülkelerde hükümetlerin istikrarlı, sürdürülebilir ve istihdam

yaratan ekonomik büyümei sağlayacak reformları hemen uygulamaya koymaları bir zorunluluktur.Yolsuzluk ve kayırmacılıkla mücadele ve uygun hukuk siteminin gerçekleştirilmesi bir diğeri kısa dönemli zorunluluğı ifade etmektedir.Özel sektör teşvik edilirken, kamu sektörünün etkinliğinin artırılması ve kamu sektörünün refah devletinin görevlerini yerine getirecek biçimde örgütlenmesi gerekmektedir.Uzun dönemde gelir dağılımındaki bozulma ve yoksulluğun ortada kaldırılması için mücadele edilirken, kısa dönemde geniş halk kitlelerinin refah düzeyini büyük ölçüde etkileyen gıda fiyatlarındaki dalgalanma en aza indirilmelidir.Baharın yaşandığı her ülkede ekonomi çeşitlendirilmelidir.

Sonuç olarak, bir benzetme ile Arap Uyanışını özetleyecek olursak bu hareketi, kısa ve orta vade için, çakıl taşları arasından fıskıran ve yollarını bulmaya çalışan küçük çaylara benzetmek mümkündür. Muhakkak ki bu küçük çaylar eninde sonunda mecrasını bularak büyük bir ırmağa karışacak ve neticede de denize ulaşarak orada birleşecek, bütünleşecek, büyüyecek ve uzak vadede büyük İslam medeniyetinin yeniden ila ve ihyasına katkısını verecektir. Böylece, tarih tekrar düzeltmesini yaparak geçmişte çıkmış olduğu raydan yerine oturarak istikbaldeki nihai hedefine doğru yolculuğuna devam edecektir.

Arap Baharı'nda sosyal ağlar birbiriyle ilgili iki fonksiyon icra etmiştir; protestoların örgütlenmesi için kullanılmıştır ve protestocuların taleplerini uluslar arası alanda görünür hale getirmiştir. Bu iki eylem de tıpkı hareketsiz sosyal hareket pratiklerinde olduğu gibi, otoritelere yakalanmadan, sessizce, arkadan dolanarak yapılmıştır. Bu noktada Facebook, Twitter, YouTube, Flickr gibi sosyal medya araçları, bir yandan aktivistleri gözden uzak tutup yönetimin gazabından korurken öte yandan halkın hızla mobilize edilmesini sağlayarak, aktivistler için arka sokaklar

gibi işlev görmüşlerdir. Bu bağlamda Arap Baharı'nda görülen aktivizm, yöntemleri itibariyle eski, aktörleri ve kullandığı araçlar itibariyle yeni bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bölgedeki otoriter yönetimlerin başarısızlığı ise, yeni olan bu olguyu zamanında değerlendirememelerinden kaynaklanmıştır. Bölge halkları iletişim çağı ve onun taşıdığı yeni algı kalıplarıyla zihinsel anlamda bir değişim içine girmişken, yönetimler bu değişimi fark edememişler, eski baskıcı yöntemler ve eski paramiliter araçlarla sokakları kontrol altında tutmaya devam etmişlerdir. Bu süreçte, yönetimlerin bilişim çağının teknolojisine sahip olmakla birlikte, onun akışkan doğasının bilgisine sahip olmadıkları ve bir bilgi güvenliği yönetim politikası benimsemedikleri açıkça görülmüştür. Onlar interneti ve mobil iletişim teknolojilerini, eskiden sokağı nasıl yönetiyorlarsa, öyle yönetebileceklerini zannetmişler, olağanüstü hal yasalarıyla yönetilen sokaklarda bir araya gelemeyen Arap Baharı'nın genç aktivistleri, sosyal ağ sitelerinde bir araya gelerek başarıya ulaşmışlardır. Sonuç olarak, gerek bölgedeki sosyokültürel değişim, gerekse küresel boyutta yaşanan teknolojik değişim, bölgedeki halkları hedeflerine yaklaştırırken otoriter yönetimleri yerlerinden etmiştir.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

1. ASLANOV Vaqif, **Amerika tarixinin əsas cəhətləri**, Bakı, Birləşmiş Ştatlar Məlumat Agentliyi, .1999.
2. HƏBİB Süleyman Əşrəf, **Beynəlxalq terrorizmin ərəb ölkələrinin xarici siyasətinə təsiri**, Bakı, 2008
3. BAXIŞOV Məmmədəğa, **ABŞ-ın yeni və müasir tarixi**. Bakı, AzTU-nun nəşri, 2012.
4. BAYHAN Fatih , **Dip Dalga**, Paradoks yay., İstanbul, 2012.
5. ДАВЫДОВ А. А., **Арабские революции 2011 гг.: системная диагностика**, Системный мониторинг глобальных и региональных рисков: Арабская весна 2011 г. / Ред. А. В. Коротаев, Ю. В. Зинькина, А. С. Ходунов, Москва: Издательство ЛКИ, 2012.
6. ДЕМЧЕНКО А., **Арабская весна”и политика России в ближневосточном регионе**, 2013.
7. EL-VERDANİ Salih, **Mısır’da İslami Akımlar**, Fecr Yay., Ankara, 2011.
8. İAB Türkiye, **İnternet Kullanımı Alışkanlıkları**, İAB Türkiye, Gemius ve Ipsos KMG., 2009.
9. ИСАЕВ, Л. М., **Лига арабских государств – фактор снижения рисков нестабильности в регионе?**, (Системный мониторинг глобальных и региональных рисков: Арабская весна 2011 г.) Ред. А. В. Коротаев, Ю. В. Зинькина, А. С. Ходунов, М.: Издательство ЛКИ., 2012.
10. ИСАЕВ Л.М. и Шишкина А.Р., **Анализ социально-экономического развития государств Центральной Азии /**

Системный мониторинг глобальных и региональных рисков. Центральная Азия: новые вызовы, М.: Ленанд, 2013.

11. MOROZOV Evgeny, **The Net Delusion The Dark Side of Internet Freedom**, United States: Public Affairs, 2011.

12. MUSTAFAYEVA Səmayə, **ABŞ-in xarici siyasəti (1945-2010)**, Bakı, ADPU-nun nəşriyyatı, 2011.

13. НАУМКИН В.В., **Арабская весна и глобальная международная система**, Москва , 2012.

14. NƏSİROV Elman, **ABŞ və beynəlxalq terrorizm problemi**, Bakı, DİA, 2010.

15. NƏSİROV Elman, **ABŞ-in antiterror doktrinası və onun tətbiqi mexanizmləri**, Bakı, Elm və Təhsil, 2010.

16. NƏSİROV Elman, **ABŞ və dünya 11 sentyabrdan sonra**, Bakı, Adiloğlu, 2003.

17. ОЛЬШАНСКИЙ Д.В., **Политико-психологический словарь**, М., 2002.

18. ПАНАРИН И.Н., **Сирия и информационная война // СМИ, пропаганда и информационные войны**, М.: Поколение, 2012.

19. ПЕЧУРОВ С., **Причины кризиса на Арабском Востоке и его последствия**, 2012.

20. QARAYEVA Gülxanım ve Hacıqədirli Aynur, **Səudiyyə Ərəbistanı və ABŞ münasibətləri**, Bakı, Adiloğlu, 2007.

21. QASIMLI Musa ve Fətəliyev Məmməd, **ABŞ və Avropa ölkələri müasir tarixi**. II cild, Bakı, Adiloğlu, 2008.

22. SOLTANOV H. ve Məmmədov. C., **Yaxın və Orta şərq ölkələrinin iqtisadi və sosial coğrafiyası**. Bakı, “Bakı Universiteti” nəşriyyatı, 2008.

23. ГРИНИН Л. Е., **Арабская весна и реконфигурация мира**
Системный мониторинг глобальных и региональных рисков: Арабская весна 2011 гг. / Отв. ред. А.В. Коротаев, Ю.В. Зинькина, А.С. Ходунов. М.: Издательство ЛКИ, 2012.
24. RUGH W. A., **Arab mass media: newspapers, radio, and television in Arab politics**, William A. Rough. Westpont: Praefer Publishers, 2004.
25. САПРОНОВА М. А., **:Высшие органы государственной власти арабских республик** / М. А. Сапронова. – М.: АСТ: Восток – Запад, 2007.
26. ÜÇER Algül N., **Yeni Medya’da Demokrasi**, Literatürk İnceleme Araştırma, Konya, 2013.
27. YAVUZ Celalettin - ERDURMAZ Serdar, **Arap Baharı və Türkiye, Orta Doğu’da Kırılan Fay Hatları**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2012.
28. YILDIRIM Ramazan – ABDÜLCELİL Tarık, **Mısır Siyaset Haritası**, SETA Yay., Ankara, 2011.

MAKALELER

29. ALGAN Nazlı (2011), “Mısır Devriminin Ayak Sesleri: Bir Devrin Sonu mu?”, **Ortadoğu Analiz**, ORSAM, Cilt:3, Sayı:26, (11-32).
30. ARIEFF Alexis (2011), “Political Trasnition in Tunisia”, **Congressional Research Service**.
31. BABACAN Mehmet Emin, Haşlak İrfan ve Hira İsmail (2011), “Sosyal Medya ve arap Baharı”, **Akademik İncelemer Dergisi**, Cilt 6, Sayı 2.

32. BAŞKAN Birol, “Buazizi’nin Yaktığı Ateş:21.Yüzyılın Başında Arap İsyanları, “Georgetown University, School of Foreign Service-Katar, **Doha Akademik Ortadoğu Dergisi**, Sayı:11, (1-45).
33. BELLCHAMİ Z., al-Salafıyya (2004), “Feminsm andA rab Reforms in the Nineteenth-Century Arab Islamic Society”, **The Journal of North African Studies**, V. 9, No: 4, (41-76).
34. BODUR E. Hüsnü (2012), “Ortadoğu’da siyasal İslamcılığın radikalleşmesine sosyolojik perspektiften bakış”, Böl.14, Sayı.1. (23-27)
35. COLLIER Jr. and R. William (2011), “Syrian Anger Day Planned”, **TheFreedomist**, (5-9).
36. DALACOURA, K. (2012), “The 2011 Uprisings in the Arab Middle East: Political Change and Geopolitical Implications”, **International Affairs**, 88: 1, Number: 63, (22-46).
37. DOĞAN G. (2011), “Arap Baharı ve Muhtemel Yan Etkisi Terörizm”, 3. Uluslararası Terörizm ve Sınırşan Suçlar Sempozyumu (UTSAS 2011), Antalya, (3-38).
38. ELARZO Muzaffer Hasan (2014), “Arap Baharı: Problemler ve Çözüm Önerileri”, **Ortadoğu Analiz dergisi**, Cilt.6, Sayı 62, (2-10).
39. ФАХРУДДИНОВА Абылали Н.З. (2013), “Арабскаявесна, Еще один взгляд на события в арабских странах” Азия и Африка сегодня, No 5, (46-63).
40. HAZAR, Ç.M. (2011), “Sosyal Medya Bağımsızlığı-Bir Alan Çalışması”. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, İletişim: **Kuram ve Araştırma Dergisi**, Sayı : 32 , (151-176).
41. JOSEPH S. Nye, ve WELCH David A. (2013), “Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak”, **İş Bankası Kültür Yayınları** , (84-98).

42. KLIEBER P (2009), "Document Classification Through Data Mining Social Media Networks", Stetson University, (37-52).
43. KORKMAZ Ali (2013), "Arap Baharı Sürecinde İnternet ve Sosyal Medyanın Rolü", **International Symposium on Language and Communication: Research Trends and Challenges (ISLC)**, (2132-2167).
44. "Labour Markets Performance and Migration Flows in Arab Mediterranean Countries : Determinants and Effects" Volume 1, Final Report & Thematic Background Papers No. 60, European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs, April 2010.
45. LIVINGSTONE S. (2011), Staksrud, K. and Ólafsson, E. "Social networking, age and privacy", EU Kids Online, Londra, (4-25).
46. PACIELLO Maria Cristina (2011), "Tunisia: Changes and Challenges of Political Transition", **MEDPRO Technical Report № 03**, (1-18).
47. PARGETTER Alison (2011), "Rebels with a cause", Jane's Intelligence Review , Vol 23 , №04 , (3-14).
48. POLAT İsmayıl Hakkı (2011), " Sosyal Medya Devrimleri?", Cesur Yeni Medya, Wikileaks ve 2011 Arap İsyanları Üzerine Tartışmalar, **Alternatif Bilişim**, (24-43).
49. SAMAD, A. Z. (2007), " Civil Society in the Arab Region: Its Necessary Role and the Obstacles to Fulfillment", **International Journal of Not-for-Profit Law**, 9 (2).
50. SEMETKO H.A. (2007), "Political Communication" In R. J. Dalton, & H.-D. K. (Ed), **The Oxford Handbook of Political Behavior**, New York and Oxford: Oxford University Press, (123-143).
51. SERAJUL I. Bhuiyan (2011), "Social Media and Its Effectiveness in the Political Reform Movement in Egypt", **Middle East Media Educator** 1, (11-14).

52. TARKOWSKI Alek, Basem Fathy and Dzianis Melyantsou (2011), “From the network to the streets: Online tools and democratization in Egypt and Belarus”, **Policy Association for an Open Society**, Policy Brief 5, (28-43).
53. VEYSEL Ayhan (2012), “Tunus İsyanı: Arapların Devrim Ateşini Yakması.” **Ortadoğu Etüdleri**, (ORSAM) 3, No. 2, (59-93)
54. VURAL Zeynel, AKINCI Beril ve BAT Mikail (2010), “Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma”, **Journal of Yasar University**, Vol.20, No:5, (3348-3382).
55. WIENER T.D. (2003), “Chapter 1: Introducing the Mosaic of Integration Theory. In a Wiener, European Integration Theory”, Oxford: **Oxford University Press**, (1-76).

GAZETELER

56. **Al Jazeera**, “Thousand Protest in Jordan”, (28.01.2011).
57. “Bahrain oil company fires almost 300 over anti-government protests”, **Guardian**, (11.05. 2011).
58. BRACK İan, “Jordan ‘s King Sacks Prime Minister”, **Guardian**, (17.10.2011).
59. COLLIER Jr. and William R., Syrian Anger Day Planned Feb. 5, 2011. **The Freedomist**, 5-7, (31.01.2011).
60. “Jordan ‘s King Abdullah II Oust Prime Minister, Cabinet in Wake of Protests” , **The Washington Post**, (01.02.2011).
61. “Jordan King Names Hague Court Judge as Primer Minister”, **Guardian**, (erişim tarihi 17.11.2011)
62. **Milliyet** , BM’nin “kralları” azaldı, (23.09.2011).

İNTERNET SİTELER

63. Al Jazeera Buisness, <http://balkans.aljazeera.net/video/al-jazeera-business-02062012>, (02.06. 2012).
64. ALAWSAT Asharq, “Tunisia's Revolution Rap Hits the Big Stage”, <http://www.aawsat.net/2011/01/article55247736/tunisias-revolution-rap-hits-the-big-stage>, (29.01.2011).
65. APAYDIN Batuhan, “Al Jazeera’den Twitter Tabanlı Ortadoğu Raporu”, <http://sosyalmedya.co/al-jazeera-twitter-tabanli-ortadogu-raporu/>, (08.03.2011).
66. “Arap Baharının Küresel ve Bölgesel Etkisi”, <http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/arap-baharinin-kuresel-ve-bolgesel-etkisi/1014>, (19.12.2011).
67. «Арабская весна - причины и последствия для региона Ближний Восток», <http://repetitora.com/arabskaya-vesna-prichiny-i-posledstviya-dlya-regiona-blizhniy-vostok>.
68. BABAOĞLAN Ali Rza, “Sosyal Medya’nın Siyasete Etkisi ve İnternet Politikası”, <http://www.alibabaoglan.com/blog/devlet-yonetimi-ve-sosyalmedya-rolu/>, (05.12.2011).
69. BAZZİ Mohamad, <https://www.foreignaffairs.com/articles/north-africa/2011-10-21/death-qaddafi-generation>, (21.10.2011).
70. Bahrain Center for Human Rights, Social Watch Report 2009: Bahrain, 2009, <http://www.bahrainrights.org/en/node/3117>, (20.12.2010).
71. Bahrain Center for Human Rights Defending and promoting human rights in Bahrain, <http://www.bahrainrights.org/internetblocks>.
72. BENLISOY Foti, “Bahreyn’de ayaklanma: Bir sessizlik kumpası”, <http://www.sendika.org/2012/04/bahreynde-ayaklanma-bir-sessizlik-kumpasi-foti-benlisoy-sdyeniyol-org>, (25.04.2012).

73. BOUBEKEUR A., “The Tunisian Elections : International Community Must Insist on Moving Beyond Facade Democracy”, Web Commentary, Carnegie Endowment, <http://carnegie-mec.org/2009/10/23/tunisian-elections-international-community-must-insist-on-moving-beyond-fa%C3%A7ade-democracy> , (23.10.2009).
74. CHRISTINE Lowe, “Tunisian Struggles to Tame Revolutionary Spirit”, <http://uk.reuters.com/article/2011/02/15/uk-tunisia-strikesidUKTRE71E41W> , (15.02.2011).
75. CHRISTOPHER Bouce, “Carnegie Endowment for International Peace”, Congressional Testimony: U.S. Policy in Yemen, http://www.-carnegieendowment.org/files/0719_testimony_boucek.pdf, (27.09.2012).
76. “Committee to Protect Journalists”. Tunisia Report: The Smiling Oppressor, <http://cpj.org/reports/2008/09/tunisia-oppression.php>. (23.09.2008).
77. “Country Profile: Saudi Arabia, Library of Congress” – Federal Research Division, http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/profiles/Saudi_Arabia.pdf, (Septmber 2006).
78. DAĞLI Kerem. “Sosyal Medya ve Toplumsal Hareketler”, http://marksisttutum.org/sosyal_medya_ve_toplumsal_hareketler.htm, (04.05.2014).
79. ДОЛГОВ Борис В., “Взрыв” в арабском мире: внутренний и внешний контекст”, Фонд исторической перспективы http://www.perspektivy.info/book/vzryv_v_arabskom_mire_vnutrennij_i_vneshnij_kontekst_2011-04-15.htm, (15.04.2011).
80. DURAC Vincent, “Yemen’s Arab Spring-Democratic Opening or Regime Maintenance”, BRISMES Annual Conference 2012 Revolution and Revolt: Understanding teh Forms and Causes of Change,

<http://brismes2012.files.wordpress.com/2012/02/vincent-durac-yemens-arabspring.pdf>.

81. DURSUNOĞLU Alptekin, “Yemen devrimcileri ve Arap baharı devrimcileri”, http://www.ydh.com.tr/YD435_yemen-devrimcileri-ve-arap-bahari-devrimcileri.html, (09.11.2014).

82. ERCAN Said, “Sosyal Medya ve Toplumsal Hayata Etkileri”, <http://www.sosyalmedyahaber.com/2014/06/sosyal-medya-ve-toplumsal-hayata-etkileri/>, (03.06. 2014).

83. “Hüsnü Mübarek İstifa etti”, <http://www.cnnturk.com/2011/dunya/02/11/ve.husnu.mubarek.istifa.etti/606410.0/> (11.02.2011).

84. “Internet, Social Media Prominent in US Presidential Race” http://www.voanews.com/content/internet_social_media_are_prominent_in_2012_presidential_race/1485372.htm, (12.10.2012).

85. ““Искандер” vs “Patriot”: Россия берет под прицел объекты ПРО США в Турции” – эксперт, www.regnum.ru/news/fd-abroad/armenia/1668124.html, (06.06.2013).

86. KHOURI Rami G., “Drop the Orientalist Term, ‘Arab Spring’”, The Daily Star: Lebanon, - <http://www.dailystar.com.lb/Opinion/Columnist>, (2011).

87. KOÇAK Alp Konur, “Yasemin Devrimi’nden Arap Baharına”, http://www.yasader.org/web/yasama_der_gisi/2012/sayi22/22-61.pdf, (02.04.2015).

88. KROKER Arthur, “The Arab Spring: The Contradictions of Obama’s Charismatic Liberalism”, www.ctheory.net/articles.aspx?id=679#, (27.01.2011).

89. LYNCH Marc, “Obama’s ‘Arab Spring’?”, Foreign Policy Middle East Channel. 6 January 2011, http://mideast.foreignpolicy.com/posts/2011/01-/06/obamas_arab_spring, (02.02.2015).
90. MİLER Aaron David, “For America, An Arab Winter”, <http://wilsonquarterly.com/article.efm?AID=1967> , (19.02.2015).
91. MCCARTHY Caroline, “There’s no such thing as ‘social media revolution’”, CNET, 26 January 2011, http://news.cnet.com/8301-13577_3-20029519-36.html, (11.01.2012).
92. NASIR Niray, “Ortadoğu’da siyasal gelişmelerde Türkiye’nin yeri”, Muğla Üniversitesi İ.İ.B.F Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi ,<http://web.firat.edu.tr/ortadogu/DERG%C4%B0LER/1-1/nasr%20niray.pdf>, (04.05.2014).
93. OTTAWAY Marina and Hamzavy Amr, “Protest Movements and Political Change in the Arab World”, Carnegie Endowment For Internatioanal Peace, http://carnegieendowment.org/files/OttawayHamzawy_Outlook_Jan11_ProtestMovements.pdf. (28.01.2011).
94. PINGDOM, “Study: Age of Social Network Users”, Retrieved Kasım from Pingdom blog: <http://royal.pingdom.com/2010/02/16/study-ages-of-social-network-users/>, (21.10.2011)
95. “Почему американцы попросили ООН не продолжать следствие в Сирии?”, http://www.armtoday.info/default.asp?Lang=_Ru&NewsID=95311, (29.08.2013).
96. ROBERTSON J., “Organised Crime Using Social Media in Bid to Corrupt Public Officials, ACC warns”. Retrieved from <http://www.heraldsun.com.au:http://www.heraldsun.com.au/news/national/>

organised-crime-using-social-media-in-bidto-corrupt-public-officials-acc-warns/story-fnii5v70-1226687674138, (30.07.2013).

97. “Scores hurt in Algeria protest”, <http://www.aljazeera.com/news/africa/2010/12/2010123012345588575.html>, (30.12.2010).

98. SHADİD Anthony, “Test of Wills in Syria as Forces Open Fire in Several Cities”, <https://hydrablog.csusm.edu/2011/04/test-of-wills-in-syria-as-forc.html>, (22.04.2011).

99. Sivil Dayanışma Platformu, Basın Açıklaması, “Mısır’da Yeni Dönem”, http://sivildayanismaplatformu.org/haber_detay.asp?haberID=102, (23.01.2012).

100. SMITH Catharine, “Richard Engel Tweets Photo of Egyptian Protesters With ‘Thank You Facebook’ Sign”, The Huffington Post, 04.02.2011, www.huffingtonpost.com/2011/02/04/egyptprotesters-thank-you-facebook_n_818745.html, (February 2012).

101. “Syria - Telecoms, Mobile, Broadband and Forecasts.”, BuddeComm, <http://www.budde.com.au/Research/Syria-Telecoms-Mobile-Broadband.html>, (08.03.2011).

102. “Swiss freeze possible Mubarak assets”, <http://careuters.com/article/topNews/idCATRE71A58R20110211>, (11.02.2011).

103. TEKEK Murat, “Arap Baharı ve Nedenleri”, <http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/ortadogu/3674-arap-bahari-ve-nedenleri>, (28.10.2012).

104. The Telegraph: “Саудовская Аравия шантажировала Россию подконтрольными ей “чеченскими группировками”, www.regnum.ru/news/fd-abroad/armenia/1700115.html, (8.08.2011).

105. TRENDWEEK Editörü (2010) “Sosyal Medya Nedir?”, Retrieved from Trendweek: www.trendweek.com/sosyal-medya-nedir/, (20.10.2011).
106. TOKGÖZ Mürsel, “Arap Baharı –Yemen – Cezayir – Lübnan”, <http://www.globalenerji.com.tr/dergide-bu-sayi/2013/2/14/arap-bahari-3--yemen-cezayir-lubnan>, (15.02.2013).
107. TÜRKDEN Halil, “Sosyal Medya Kullanımının Değişim Hareketlerindeki Rolü: Tunus ve Mısır”, <http://iletisim.ieu.edu.tr/karine/?p=292#comments>, (29.02.2012).
108. ULUTAŞ Ufuk ve Furkan Torlak. “Devrimden Demokrasiye Tunus’un Seçimi”, Sayı: 46, Kasım 2011, <http://file.setav.org/Files/Pdf/devrimden-demokrasiye-tunusun-secimi.pdf> (02.02.2012).
109. M.Ahmet Varol, “Tunus”, <http://www.enfal.de/tunus.htm>, (30.11.2012).
110. YOUNG Jeffrey, “Sosyal Medyanın Seçimlerdeki Rolü”, <http://www.amerikaninsesi.com/content/sosyal-medyanin-secimlerdeki-rolu/1484076.html>, (10.08.2010).

REFERAT

21. yüzyıl "internet dönemi", "iletişim dönemi" olarak adlandırılır. Web Siteleri, yapay uydular, televizyon kanalları, IP tv ler, email grupları, facebook, twitter ve msn insanları bir tür birbirine bağlı hale getirmiştir. İnsanoğlu tarih boyunca üretim makinelerinin içinde bu derecede boğulmamıştı.

Bu sınırsız "seyahat" kendisi ile birlikte bir çok değişiklik getirdi. Artık bilgiyi ürettib yönetenler ayrıcalıklarını kaybeye başladılar. 19-20. yüzyıllıklardaki modern devletlerin iktidarlara hakimiyetin ellerinden uçup gitmeni çaresizce seyr etdiler. Wikileaks son yıllarda oluşturduğu şok açıklamaların sebebi de öyle işte buradan kaynaklanıyor. Yeni dönemde "şeffaf" olmayan devletler, kurumlar, kuruluşlar, sosyal topluluklar ve bireyler seslerinin ve görüntülerinin YouTube, Dailymotion gibi bir çok sitelere sızdırıldığını gördükleri zaman şaşırmasınlar. Çünkü insanlık ilk kez devletten bireye kadar teknolojinin esiri olmuş duruma gelmiştir. Hatta yaşadığımız evlerden tutmuş yediğimiz gıdalara kadar her şey artık bir teknolojik üründür.

Devletler, ordular ve küresel şirketler siber aleme hazırlık için kendilerini yeniden yapılandırmaya çalışıyorlar. Zaten yeniden var edilmeye çalışılan NATO-un yeni savaş alanı da siber alem idi.

Dünya teknolojik açıdan kendini yeniden yapılandırma çalışırken Ortadoğu dünyasında halk ayaklanmaları başladı. Herkes bu ayaklanmalara dikkatini vermiş ve buna açıklama vermeye çalışıyordu. Sma aslında yan geçtiğimiz bir şey vardı, bu geçmişte yönetim sahibi olanların yeni değişikliği anlayamadıklarından kaynaklanan çöküntülerdi.

Tunus'taki ayaqlanmalarda Twitter daha çok kullanıldığı için bu darbeye "Twitter darbesi" adı verildi. Mısır'da ise gençlerin Facebook'a olan ilgileri dolayısıyla darbe "Sevrebook-Darbe kitabı" olarak adlandırıldı. Suriye, Libya ve Yemen'de ise YouTube daha çok ön plandaydı. Çünkü cep telefonlarıyla çekilen anbaan görüntüler uydular üzerinden aynı anda Youtube-a yüklenip dünyaya yayılıyordu.

İnternet kampanya ve hareketlerin örgütlenmesini kolaylaştırmış ve göstericilerin daha önceki zaman , mekan ve mali engelleri olmadan haberleşmelerinde ve seferber olmalarına yardım etmiştir . İnternetin yeni küresel hareket için önemi Seattle gösterileri temelinde Tekno - göstericilerin " Bağımsız Medya Merkezi (IMC) " diğer adıyla “Indymedia”ı yaratması ile daha da artmıştır . Böylece IMC göstericilerin merkezine dönüştü . Tekno - göstericiler daha sonra bir çok sokak gösterilerinin başlamasına bu site üzerinden görüşerek karar verdiler.

Ardından sosyal medya ve Wikileaks'in bu ayaklanmalarda etkisi tartışılmaya başlandı. Bazilerine göre halk, Wikileaks belgelerinde hükümetin yolsuzluklara bulaştığını gördü ve sosyal paylaşım siteleri aracılığıyla örgütlendi. Bazi uzmanlar ise İnternet'in, ezilen halkın örgütlenmesine katkıda bulunsa da kitlesel bir hareket yaratamayacağı görüşünde. İran, Mısır gibi ülkelerdeki sansür, blog yazarlarının yargılanması ayaklanmaları tetiklediği söylenebilir.

Ancak, devrimin birçok etmeni bulunuyor ve İnternet bunlardan yalnızca biri.

Elbette , bunlar sadece internetin Arap ülkelerindeki diktatörlüklere karşı ayaklanma ve yeni darbeleri asıl faktörü olduğunu

söyleyemeyiz . Ancak gençlerin örgütlenmelerinin “net” üzerinden olduğunu da inkar edemeyiz .

Sosyal medya, Tunus’ta devrim günlerinde yaygınlaşmış ve devrimden sonra da etkileri hissedilmeye başlanmıştır. Fakat Mısır’da Arap Baharı’nda çok daha önceleri sosyal medya faaliyetleri organize olmuştur. Sosyal medyanın gücünü gören liderler, interneti yasaklamaveya kontrol etme yoluna gitmiştir. Sosyal medya, ayaklanmalar ve protestoların kitlesel niteliğe dönüşmesinde önemli rol oynamıştır. Şiddete başvurmada, meydanlara inip, yönetimleri protesto etmişlerdir. Mısır’da büyük kitlelerin bir araya gelmesinde, sosyalağların etkisi yadsınamaz. Özellikle halk, Facebook üzerinden organize olmuştur. Halkın tepkisi, otuz yıllık hükümet rejiminin sona ermesine ve Hüsnü Mübarek’in yargılanmasına neden olmuştur. Libya’da ise yasaklanarak kullanımın düşük seviyede bırakılmaya çalışılmıştır. Devrilen liderlerin yasaklama ile sosyal medya ile baş etmeye çalıştıkları, Arap Baharı esnasında sosyal medya araçlarının devrimleri kolaylaştıran, hareketlendiren ve organize eden faktörlerin başında yer aldığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi
“Türk Dünyası İşletme” fakültesi
“Uluslararası İlişkiler” branşı üzere Yüksek Lisans 2.sınıf
BM-12T grup öğrencisi
Afag Cabbarova’nın
“Arap Baharı’na Sosyal Medya’nın etkisi” konusunda yazmış
olduğu bitirme tezine

REY

Afag Cabbarova tarafından hazırlanan bitirme tezi Giriş, 3 Bölüm, Sonuç ve Kaynakça, Özet, Abstract bölümlerini içermekte ve tamamı 106 sayfadan oluşmaktadır. “Arap Baharı’na Sosyal Medya’nın etkisi” konusunda yazmış olduğu bitirme tezinde genel olarak “Arap Baharı” tanımının ortaya çıkışından, nedenlerinden, uluslararası ilişkilere etkisinden bahsedilmiş, sosyal medya tanımlanmış ve onun “Arap Baharı’na etkisi incelenmiştir.

Afag Cabbarova’nın “Arap Baharı’na Sosyal Medya’nın etkisi” konusunda yazmış olduğu bitirme tezi yukardaki açıklamalar doğrultusunda hazırlanmıştır. Bitirme tezi savunmaya tavsiye olunur.

Dr. Cavid VELİYEV

Hazar Üniversitesi

“Siyasi Bilimler ve Uluslararası İlişkiler” fakültesi

Öğretim görevlisi

Azerbaycan Devlet İktisat Universitesi
“Türk Dünyası İşletme” fakültesi
“Uluslararası İlişkiler” branşı üzere Yüksek Lisans 2.sınıf
BM-12T grup öğrencisi
Afag Cabbarova’nın
“Arap Baharı’na Sosyal Medya’nın etkisi” konusunda yazmış
olduğu bitirme tezine

REY

Afag Cabbarova tarafından hazırlanan bitirme tezi Giriş, 3 Bölüm, Sonuç ve Kaynakça, Özet, Abstract bölümlerini içermekte ve tamamı 106 sayfadan oluşmaktadır. “Arap Baharı’na Sosyal Medya’nın etkisi” konusunda yazmış olduğu bitirme tezinde genel olarak “Arap Baharı” tanımının ortaya çıkışından, nedenlerinden, uluslararası ilişkilere etkisinden bahsedilmiş, sosyal medya tanımlanmış ve onun “Arap Baharı’na etkisi incelenmiştir.

Afag Cabbarova’nın “Arap Baharı’na Sosyal Medya’nın etkisi” konusunda yazmış olduğu bitirme tezi yukardaki açıklamalar doğrultusunda hazırlanmıştır. Bitirme tezi savunmaya tavsiye olunur.

Dr. Nazim CEFEROV

“Türk Dünyası İşletme” fakültesi
Öğretim görevlisi